

Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich
im. Franciszka Karpińskiego.
Stowarzyszenie

Inskrypcje

Półrocznik

Czasopismo naukowe
poświęcone literaturze i kulturze

R. XI, 2023, z. 1 (20)

**[i] WN WYDAWNICTWO
NAUKOWE IKR[i]BL**

Siedlce 2023

Kolegium redakcyjne

Prof. PaedDr Martin Golema (Matej Bel University, Słowacja)
Prof. Thiago Borges de Aguiar (Methodist University of Piracicaba, Brazylia),
Em. Doc. PhDr. František Všetíčka Csc. (Palacký University, Czechy),
Dr Manfred Richter (Deutsche Comenius-Gesellschaft, Niemcy),
Dr Thomas Richter (RWTH Aachen University, Niemcy),
Doc. dr Oleg Radchenko (Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych, Ukraina),
Doc. dr Юлія Вишницька (Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraina),
Dr hab. Ksenia Olkusz (Ośrodek Badawczy Facta Ficta, Polska)

Dr hab. Andrzej Borkowski (UwS, IKRiBL redaktor naczelny),
Dr Marek Jastrzębski (UwS, IKRiBL, zastępca redaktora naczelnego),
Dr Ewa Borkowska (UwS, IKRiBL, redaktor merytoryczny),
Dr Barbara Stelingowska (UwS redaktor tematyczny)
Mgr Joanna Madej-Borychowska (UwS, IKRiBL, redaktor językowy),
Mgr Maria Długolecka-Pietrzak (UwS, IKRiBL, redaktor techniczny)

Recenzenci

Dr hab. Michał Garcarz UWr
Dr hab. Katarzyna Sobstyl NAWA
Prof. dr hab. Dariusz Rott UŚ
Dr hab. Kristina Vorontsova UJ
Dr hab. Beata Walęciuk-Dejneka UwS
Dr Svitlana Hayduk UwS

Korekta

Redakcja

Na okładce

Zdjęcie fot. Hubert Nejman

Redakcja techniczna, skład i łamanie

Pietrzak&Co.

Wydawca

[i]WN Wydawnictwo Naukowe
Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich
im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie
ul. M. Asłanowicza 2, 08-110 Siedlce

e-mail: ikribl@wp.pl

ISSN: 2300-3243

Licencja CC BY-SA 4.0

© Copyright by IKRiBL

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

*Numer dofinansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu „Czasopisma”*

SPIS TREŚCI

OD REDAKCJI	5
I/ KONTEKSTY LITERACKIE I HISTORYCZNE	
František Všetíčka: <i>TEKTONIKON</i> VIKTORA DYKA	9
Karolina Byszewska: STRATEGIE NARRACYJNE W OPOWIADANIU <i>PAMIĘTASZ, WANDA</i> MARKA HŁASKI ORAZ WYBRANYCH FRAGMENTACH POWIEŚCI <i>WYZNAJĘ</i> JAUMEGO CABRÉ	15
Ewa Borkowska: O SEMANTYCE DRZEWA W POEZJI JULII HARTWIG. SZKICE Z LEKTURY	27
Agnieszka Banaś: JÓZEF ANTONI ROLLE – XIX-WIECZNY POLIHISTOR	35
II/ JĘZYK – MEDIA – NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ	
Magdalena Wiczorek: HUMOUR AS A MEANS OF AFFILIATION WITH VIEWERS: A RELEVANCE-THEORETIC APPROACH	47
Katarzyna Patoleta: A LINGUISTIC ANALYSIS OF METAPHORS IN THE LYRICS OF ROCK MUSIC	63
Антоніна Шуляк, Сергій Кулик: БЛАГОДІЙНІ МАТЧІ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБІВ «ДИНАМО» (КИЇВ) ТА «ШАХТАР» (ДОНЕЦЬК) У ПОЛЬЩІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО PR	79
Katarzyna Koć: REALIZACJA OPOWIADANIA PRZEZ CHŁOPCA Z AUTYZMEM I NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM	95
III/ Z WARSZTATU GLOTTODYDAKTYCZNEGO	
Beata Walęciuk-Dejneka: WSTĘP	133
Agnieszka Anusiewicz: <i>Curriculum vitae</i>	135
Barbara Bandzarewicz: <i>List oficjalny</i>	139
Ewa Borkowska: <i>List gratulacyjny</i>	143
Joanna Całka-Kotobelli: <i>Zaproszenie</i>	147
Maria Długolecka-Pietrzak: <i>Karta pocztowa / SMS</i>	151
Monika Kosowska: <i>Gratulacje</i>	157
Jana Jodłowska: <i>Sprawozdanie</i>	161
Ewa Kozak: <i>Redagowanie tekstów i wypowiedzi</i>	167
Marta Krakowiak: <i>Podanie</i>	171
Marta Krakowiak: <i>Wywiad</i>	175
Julita Michalak: <i>E-mail</i>	183
Magdalena Myrcha: <i>Usprawiedliwienie</i>	187
Łukasz A. Wawryniuk: <i>Ogłoszenie</i>	193

IV/ RECENZJE I SZKICE

Monika Olędzka: REVIEW OF ALINA BRZUSKA-KĘPA'S MONOGRAPH: <i>IN THE CIRCLE OF EXISTENCE. TOPICS OF THE RHYTHM OF LIFE</i> <i>IN THE POETRY OF MARIA KONOPNICKA</i>	199
Julia Magdziak: CZY TO PTAK, CZY TO SAMOLOT...? RECENZJA TOMU <i>PTAKI W LITERATURZE, KULTURZE, JĘZYKU I MEDIACH</i>	205
Barbara Stelingowska: <i>ULEPIONE Z GLINY I SŁOŃCA / HECHAS DE BARRO Y SOL.</i> ANTOLOGIA POLSKO-PERUWIAŃSKA.....	209
Karolina Byszewska: O PEŁNI ZAMYŚLENIA URSZULI TOM	215

V/ EKSPozyCJE LITERACKIE

Violetta Machnicka: <i>WIERSZE</i>	219
Sławomir Kordaczuk: <i>PYTANIA PRZEZ OKNA</i>	225
TABLE OF CONTENTS	231

OD REDAKCJI

Niniejszy zeszyt odznacza się różnorodnością tematyczną eksponując przede wszystkim prace o charakterze literaturoznawczym, językoznawczym, a także glottodydaktycznym. W bloku literaturoznawczym analizie poddano m.in. twórczość Julii Hartwig, Marka Hłaski, Viktora Dyka, Jaumego Cabré oraz przybliżono sylwetkę twórczą Józefa Antoniego Rollego. Obiektem dociekań o nachyleniu socjolingwistycznym stały się zagadnienia związane z kategorią humoru, metaforami w piosenkach rokowych, kwestią futbolowego PR czy realizacją opowiadania w przypadku osoby z niepełnosprawnością.

Znaczącą grupę tekstów w obrębie numeru stanowią prace glottodydaktyczne, które są propozycją ćwiczeń z zakresu sprawności pisania dla cudzoziemców. Są to praktyczne formy wypowiedzi: *curriculum vitae*, list (oficjalny, gratulacyjny), zaproszenie, tekst na karcie pocztowej, sprawozdanie, podanie, wywiad, e-mail czy usprawiedliwienie.

W zeszycie znalazły się również recenzje książek naukowych, antologii i tomów literackich, a także prezentacje najnowszej twórczości. Mamy nadzieję, że wielość prezentowanych zjawisk i problemów znajdzie uznanie wśród czytelników.

Siedlce, 2023 r.

I

**KONTEKSTY
LITERACKIE
I HISTORYCZNE**

TEKTONIKON VIKTORA DYKA

František Všeticka
Olomouc
fvseticka@seznam.cz

TEKTONIKON OF VIKTOR DYK

Abstract: Viktor Dyk in his work puts emphasis on the anticipatory character and the figural couple (grandfather and grandson, master and servant). He often makes use of the dyadic principle and numerical correspondence, and at the same time, he operates with the category of time. Among Viktor Dyk's personal means of composition are sentence-theme and the conclusive character. The presented paper also discusses the connection between Dyk's poetics and poetics of his own generation of poets.

Keywords: anticipant, figural couple, dyadic principle, numerical correspondence, category of time, sentence-theme, conclusive character, Viktor Dyk.

Viktor Dyk patří k nevelkému počtu českých spisovatelů, kteří důsledně promýšleli výstavbu svých děl. Máme-li jeho kompoziční principy a postupy blíže charakterizovat, pak podobně jako u jiných tvůrců jsou dvojího druhu. Pro výstavbu svých textů nezbytně přejímal typické a tradicí už zaběhané stavebné prostředky, k nimž přiřazoval a český literární kontext obohacoval o prostředky neběžné, zvláštní až osobité.

Každé narativní dílo tvoří především postava, u Dyka se často objevuje v podobě anticipanta, konfiguračních vztahů a figurálních dvojic (poslední, tj. figurální dvojice, jsou už pochopitelně na hraně mezi postavou a zvoleným principem, v daném případě principem dyadickým). Výraznější typ anticipanta vystupuje v Krysaři a v Soykových dětech. V prvním z těchto děl se k předpovědím uchyluje samotný krysař a jej doplňující magister Faustus, v Soykových dětech pak vězeň Marek, přezdívaný Komita. První dvojice má vysloveně legendický charakter, což částečně platí i pro Marka, neboť jej jeho spoluvězni tak začali přezdívat proto, že je vojenskými úřady podezříván z účasti na protirakouském odboji v jihoslovanském prostředí.

Konfigurační vazby jsou vlastní zejména dramatickému umění, dvojici těchto vazeb rozehrál Dyk ve Zmoudření dona Quijota. Charakterovou konfiguraci uplatnil v prvním dějství (především ve vztahu mezi hospodyní, netí, farářem

a magistrem), skupinovou konfiguraci posléze v dalších dvou dějstvích (v druhém dějství např. v podobě ústřední dvojice dona Quijota a Sancho Panzy, milenecké dvojice a čtveřice pastýřů).

Do sféry postav (a zároveň do sféry dyadického principu) patří dále figurální dvojice, tj. dvojice postav nějakým vztahem úzce svázaná. V Děsu z prázdna se nacházejí dvě dvojice tohoto druhu – děd Václav Šaroch a jeho vnuk Emil na jedné straně a Hans Honig a Václav Šaroch na druhé. První dvojice má přitom kontrastní charakter, druhá naopak paralelní. Drama Zmoudření dona Quijota je vybudováno na stěžejní figurální dvojici dona Quijota a Sancho Panzy, pána a sluhy. Jde o kontrastní dvojici, neboť don Quijote v ní ztělesňuje idealistu, kdežto Sancho Panza materialistu. Ve hře se vyskytuje větší počet figurálních dvojic, jež jsou jak kontrastního, tak paralelního rázu.

Figurální dvojice se zároveň podílejí na dyadickém principu, jež Dyk plně a důsledně uplatnil v Krysaři a v Soykových dětech. V novele o krysaři se tento princip uplatňuje zejména ve výstavbě kapitol, v jejichž převážné části vystupují obvykle dvě postavy, ponejvíce krysař a nějaký jeho protějšek. V Soykových dětech se dyadičnost promítá především do umístění stěžejních kapitol (retrospektivní a publicistické) a hlavních scén (onirické a analogické). Dyadický charakter, dvojenecký, mají v této próze také Soykovy děti, nevlastní bratři, jeden francouzského a druhý rakouského původu, kteří v dané chvíli bojují na frontě proti sobě. Tato skutečnost je největším traumatem vězněného obchodníka Soyky.

Součástí dyadického principu je posléze i architektonická dyáda, tj. rozvržení textu do dvou částí. Takový ráz má Konec Hackenschmidův, jehož jednotlivé části oddělil Dyk intermezzy, dokonce dvěma intermezzy.

Dyády a dyadický princip bezprostředně souvisejí s numerickou korespondencí, jíž jsou hojnou součástí. Numerická korespondence je u Dyka zejména záležitostí jeho poezie, a to jak jeho rozměrných epických skladeb (Zápas Jiřího Macků), tak drobné lyriky (básně z Nocí Chiméry). V básnickové poezii je výrazná tendence k číslu tři a k triádám vůbec. V Zápase Jiřího Macků se triadické tendence nakupily do dvacátého zpěvu, středového, v podobě anaforických a refrénových trojstrofí a v 39 strofách, které tento zpěv obsahuje. V tematické rovině tyto a další triády souvisejí s ústředním tématem poémy, jímž je milostný trojúhelník. V básni Ledová panna (Noci Chiméry) vytváří trojice strof ucelený tematický blok, podpořený stejnými veršovými nástupy. Baladu (Noci Chiméry) Dyk naopak založil na čísle deset (deset hodin, deset let, primární refrén se vyskytuje desetkrát).

Viktor Dyk patří dále k těm, kteří dovedou pracovat s kategorií času, dokonce snad se všemi jeho variantami. Zápas Jiřího Macků probíhá ponejvíce v čase cyklickém, který odpovídá tradičnímu venkovskému a selskému prostředí. Do

jeho jednotlivých údobí zapadá Mackův čas chlapectví, lásky a posléze i smrti. Horální čas, tj. čas konkrétní hodiny, se naopak podílí na rozvětveném ději Děsu z prázdna – hodina skonu Emilie Šarochové je příbuzná hodině, kdy se s Emilií seznámil protagonista románu. Vedle horálního času je s temporální strukturou Děsu z prázdna spjat rovněž čas signifikantní. Děje se tak zejména v závěru, kdy Václav Šaroch umírá právě ve chvíli, kdy vyhrál volby do říšské rady a v době přípravy jízdy na bájnou Kythéru; jde o nešťastný den, dies nefastus. Shodný nešťastný den poznamenal také Zmoudření dona Quijota, neboť pán a sluha vyjeli za svými dobrodružstvími v pátek, jež žena Sancho Panzy prohlásila za krajně nevhodný. Dies nefastus hraje svou smutnou roli už v Konci Hackenschmidově – v tento den se stěžejní postava spolu s Helenou Ronzovou rozhodnou spáchat společnou sebevraždu, kterou dívka uskuteční, kdežto Hackeschmid se jí vyhne. Dyk použil ve své tvorbě také čas limitní. V Baladě může její hrdina setrvat na místě pouze do půl dvanácté, kdy mu odjíždí vlak. V Prosinci poskytuje Kadeřábek Kopulentovi tři dny svého života, když jich kolega nevyužije, spáchá Kadeřábek, který myslel svou nabídku vážně, sebevraždu. V dramatě Posel představuje limitní čas ranní zakokrhání kohouta; posel, patřící k císařským, je předčasně varován Tomášem Rohem, stoupcem zimního krále, čest a hrdost však protagonistovi brání v tom, aby odešel před zpěvem kohoutů. Má tedy limitní čas u Dyka několikerou podobu – jednou banální, sentimentální, snícímu protagonistovi odjíždí vlak, jindy krajně tragickou, Kadeřábkova sebevražda a poskytnutý a nevyužitý čas k velkým společenským činům.

Čas u Dyka často souvisí se scénami a s autorovou schopností scénování. Zmíněný signifikantní čas v Konci Hackenschmidově, během něhož se Hackenschmid spolu s Helenou rozhodnou spáchat společnou sebevraždu, se v románě vrací v podobě transpoziční scény. Přeživší hlavní postava sebezpytujícím způsobem vypráví o této dávné události, během jejíhož vyprávění dochází k transpozici – vše se postupně odehrává v Sesenheimu, Hackenschmid se proměňuje v Goetha a Helena v pastorovu dceru Frideriku. Výchozí scéna tohoto románu je rovněž scénou variační – v prvním jejím výjevu Helena umírá a Hackenschmid přežije, v druhém výjevu spáchá sebevraždu Hackenschmid a přežívá dívka, jež jej doprovázela. V Soykových dětech uplatnil naopak Dyk scénu onirickou a analogickou. Onirickou scénu představuje Semerádův sen o ztrácející se Albíně, jež má anticipační podtext. Vše se odehraje tak, jak sen napověděl. Vězeň Semerád si posléze po smrti Soykova syna Oty vybaví obdobnou scénu, kdy vdova rovněž dostala opožděný dopis od syna, který již padl. Jde o klasický případ scény analogické.

Svoji schopnost scénování překonal Dyk ve sféře zarámování svých děl. V jeho tvorbě se nacházejí četné způsoby rámování. Architektonické zarámování v podobě prologu a epilogu v Prosinci. Citátové ve formě Heinova dvojverší

v témže románě. Identické volbou shodných veršů v poémě Zápas Jiřího Macků. Situační zarámování, mající ráz hrdinova příchodu na začátku a jeho odchodu na konci, v Krysaři. Figurální v podobě tří postav ve Zmoudření dona Quijota. Konečně lokální zarámování v témže dramatu, neboť jeho začátek i závěr se odehrávají na rytířově šlechtickém statku.

Vedle zmíněných stavebných principů a postupů zahrnuje Dykova tvorba také tektonické prostředky opomíjené až osobité. V prvé řadě k nim patří věta-téma z Prosince, kterou pronese Kopulent: „Po listopadu přijde ještě prosinec.“ Jde o větu-téma srozumitelnou pozornému čtenáři této prózy – listopad se vztahuje k tragickému roku 1620 a prosinec k roku očekávaných nadějí, během nichž se román odehrává, tj. k soudobému roku 1897.

Konec Hackenschmidův je pak závažný tím, že Dyk v něm použil kompoziční motiv v hudební, tj. návratné podobě. Motiv tohoto druhu představuje sceľující výztuž díla; ve zmíněném románě jej tvoří signální motiv zla, který v něm dostává nejrůznější podobu.

Motiv zla má svou konkretizaci ve strašlivém místě, v loco horrido, jež v Konci Hackenschmidově představuje jednak místo, kde zavraždili Bínu, jednak tunel, v němž Hackenschmid zastřelí Hilaria. Daleko výraznější strašlivé místo obsahuje Krysař, kde je jím propast na hoře Koppel, v níž zahyne převážná většina obyvatel hanzovního města Hameln včetně stěžejní postavy.

V Krysaři uplatnil jeho tvůrce také neběžné nulové nominace – jméno v ní nemá nejen protagonista, ale rovněž řeka, v níž si bere svůj život Agnes. Nulová nominace tak podtrhává legendický charakter díla.

Výjimečným kompozičním prostředkem je konečně konkluzivní postava, persona ultima, která se zcela nečekaně objevuje v závěru díla. Dyk použil takovou figuru několikrát – v Krysaři ji ztělesňuje nemluvně, jež matka opustila a rybář Jörgen se jej ujal; v Děsu z prázdna ji představuje socialista Sušický a v Soykových dětech rada Pavlousek. V prvním a druhém případě dal Dyk těmto postavám hluboký význam; rada Pavlousek, navíc pouze figura z korespondence, je toliko humornou hříčkou, poněkud nadlehčující vídeňské věžeňské prostředí.

Viktor Dyk patří ke generaci ze začátku století, byť právě on, podobně jako Stanislav Kostka Neumann, vstoupili do literatury už v devadesátých letech, ale ztotožnili se spíše s generací poněkud mladší. Dyk je z hlediska morfologického s nejedním generačním příslušníkem svázán, zejména s Jiřím Mahenem, Petrem Bezručem a Fráňou Šrámkem. S Mahenem pak ponejvíce, neboť numerická korespondence se u něho podílí na výstavbě Balad a signifikantní čas spolu se signálním motivem na kompozici hry Chroust (numerická korespondence má ve sbírce podobu četných tetrád ve vstupním rondu; každé dějství Chrousta se odehrává ve významný den a drama samo prostupují dva nosné motivy – motiv

chrousta a motiv cvrčka)¹. Mahen spolu s Dykem jsou ve své generaci také jediní, kteří píšou jak poezii, tak prózu a drama, jejich druhový rejstřík je neobyčejně rozsáhlý. S Bezručem Dyka spojuje důraz na numerickou korespondenci – u Bezruče ve Smrti císařovně (7000 ujařmených Dáků v básni poukazuje na osud 70 000 českých Slezanů)². Se Šrámkem jej pak pojí volba cyklického času – u Šrámka v románě Křižovatky (podzimní a zimní čas zde harmonují s pochmurným tématem)³. Generačních tvaroslovných vazeb není u Dyka zrovna příliš, což nepřímě svědčí o jeho osobitosti a hledačství. Zároveň také určuje a vymezuje jeho zvláštní postavení v generaci. Netíhl k anarchismu jako Mahen a Šrámek, byl spíše stejný osamělec jako Bezruč. Navzájem jej s tvůrcem Slezských písní spojovalo porozumění pro národnostní otázky. Oba byli ve své generaci nasměrováni poněkud jinam, což je vzájemně sblížovalo.

POZNÁMKY

František Všeticka, *Celistvost celku*, Olomouc, Fontána 2012, s. 41-49.

František Všeticka, *Bezručova báseň*, Olomouc, Poznání 2018, s. 63-69.

František Všeticka, *Možnosti Meleté*, Olomouc, Votobia 2005, s. 140-146.

Date kontaktowe / Contact details

František Všeticka, Olomouc

E-mail: fvseticka@seznam.cz

¹ František Všeticka, *Celistvost celku*, Olomouc, Fontána 2012, s. 41-49.

² František Všeticka, *Bezručova báseň*, Olomouc, Poznání 2018, s. 63-69.

³ František Všeticka, *Možnosti Meleté*, Olomouc, Votobia 2005, s. 140-146.

STRATEGIE NARRACYJNE W OPOWIADANIU *PAMIĘTASZ, WANDA* MARKA HŁASKI ORAZ WYBRANYCH FRAGMENTACH POWIEŚCI *WYZNAJĘ* JAUMEGO CABRÉ

Karolina Byszewska
Uniwersytet w Siedlcach
karolina_byszewska@wp.pl

Abstrakt: Podstawowym celem artykułu jest komparatystyczne odczytanie wybranych aspektów opowiadania *Pamiętasz, Wanda* Marka Hłaski, a także powieści *Wyznaję* Jaumego Cabré. Szczegółowej analizie poddano parametry wyznaczające strategię narracyjną tychże tekstów, obraz świata, typ bohatera oraz typ słowa. Zestawienie wspomnianych utworów służyć ma wskazaniu podobieństw, jak i różnic w polskojęzycznej oraz hiszpańskojęzycznej literaturze o cechach „wyznania”. Porównanie ich może również w przedstawieniu katalońskiego pisarza szerszemu gronu odbiorców.

Słowa kluczowe: Marek Hłasko, Jaume Cabré, opowiadanie, wyznanie, komparatystyka

NARRATIVE STRATEGIES IN MAREK HŁASKO'S SHORT STORY *PAMIĘTASZ, WANDA* AND SELECTED FRAGMENTS OF JAUME CABRE'S NOVEL *CONFESSIONS*

Abstract: The following article focuses on a comparative reading of selected aspects of Marek Hłasko's short story *Pamiętasz, Wanda* as well as Jaume's Cabre novel *Confessions*. The distinctive features of narrative strategies in these texts have been analysed in particular. The image of the world, the type of protagonist and the type of word have also been considered. The juxtaposition of the aforementioned texts is intended to point out similarities as well as differences in Polish and Spanish-language literature with "confession" characteristics. Comparing them can also help introduce the Catalan writer to a wider audience.

Keywords: Marek Hłasko, Jaume Cabré, short story, confession, comparatistics

WSTĘP

Jaumego Cabré oraz Marka Hłaskę, szczególnie w sferze biograficznej, łączy bardzo mało. Hłasko urodził się w 1934 roku (Czyżewski 2014, s. 584), z kolei Cabré – trzynaście lat później. Warszawski pisarz, pomimo otrzymanego stypendium

twórczego, jawił się jako niezbyt chętny do kontynuowania nauki; południowoeuropejski twórca studiował natomiast filologię katalońską na Uniwersytecie Barcelońskim, gdzie zapoznał się z teorią oraz historią literatury. Komparatystycznie odczytując ich biografie, stwierdzić trzeba, iż wspólne jest tam jedynie pisarstwo. Mimo to, w obrębie twórczości, łączy ich wykorzystywanie podobnych strategii narracyjnych, które w poniższym artykule pokrótce opiszę.

Zagadnienie to opisał Walerij Igoriewicz Tiupa w swoim artykule *Własności gatunkowe strategii narracyjnych*. Według rosyjskiego badacza parametrami, które określają strategię narracyjną, są – między innymi – obraz świata, typ bohatera, jak i również typ słowa (Tiupa 2019, s. 140). Warto jednak, oprócz rozważenia wymienionych już aspektów, zwrócić uwagę także na sposób prowadzenia narracji. Ze względu na wielość wykorzystanych technik w obu tekstach, trzeba obrać to jako punkt wyjścia dalszych rozważań. Obraz świata bowiem, podobnie jak i typ słowa, są konsekwencją typu bohatera, którego świadomość – szczególnie w pierwszoosobowej narracji – wpływa na postrzeganie otoczenia.

TECHNIKI NARRACYJNE

Zarówno opowiadanie *Pamiętasz, Wanda* Marka Hłaski, jak i powieść *Wyznaję* Jaumego Cabré, łączy podobna płaszczyzna narracyjna. Główny sposób językowego definiowania przedstawianych zdarzeń, nadrzędny w stosunku do fragmentów opowieści trzecioosobowej, ma bowiem formę wyznania. Spowiedź taka jest punktem wyjścia do odtworzenia historii – znajomości tak jak u Hłaski, a także (dzięki skrzypcom, będącym stałym punktem w życiorysach ludzi, o których powieść opowiada) ludzkości tak jak u Cabrégo. W każdym z tych utworów zwierzenie ma jednak charakter intymny. *Wyznaję* to zatem modelowy przykład wprowadzenia do opowieści pierwszoosobowego narratora świadomego swojej roli, przez amerykańskiego teoretyka i krytyka literatury, Jonathana Cullera, nazywanego narratorem samoświadomym (Culler 1998, s. 103). Już w początkowych etapach lektury wymaga to od czytelnika kwestionowania wiarygodności narratora (Booth 1971, s. 229-244):

Zostałem sam na sam z kartką papieru, to moja ostatnia szansa. (...) Nie ufaj mi zanadto. Wiem, że w tym gatunku, jakim są wspomnienia pisane dla jednego czytelnika, łatwo kłamać, więc zawsze spadnę na cztery łapy, jak kot, ale postaram się za dużo nie zmyślać. Wszystko wyglądało właśnie tak, a nawet jeszcze gorzej. Wiem, że już dawno powinienem był ci o tym opowiedzieć, ale teraz też mi trudno i nie wiem, jak się do tego zabrać (Cabré 2013, s. 15).

We fragmentach nadrzędnych, skądinąd będących pretekstem do poprowadzenia trzecioosobowej narracji, utwór *Wyznaję* bierze za wzór *nouveau roman*,

tak zwaną antypowieść, której elementami charakterystycznymi są między innymi: subiektywizm, ale także rezygnacja z chronologicznie uporządkowanej fabuły czy również logicznego następstwa zdarzeń (Gazda, Tynecka-Makowska 2006, s. 461-464).

Opowiadanie *Pamiętasz, Wanda* Marka Hłaski różni się pod tym względem od powieści katalońskiego pisarza. Główna płaszczyzna narracji definiowana jest przez pierwszoosobowego narratora personalnego (Korwin-Piotrowska 2011, s. 94), należącego do świata przedstawionego, także w formie wyznania. W utworze tym, podobnie jak i w dziele Jaumego Cabré, występują apostrofy oraz soliloquia. Użycie takich zabiegów stylistycznych rozumieć można jako parabazę, jeśli przyjąć, iż adresat pełni swoistą funkcję widowni teatralnej. Głównym ich celem jest jednak naśladowanie monologu, strumienia świadomości:

Może nawet sama się nie domyślasz, gdy tak idziesz koło mnie w swojej powiewnej sukieneczce, machając zerwaną gałązką. Nie, nie możesz się domyślać, jak bardzo Cię Kocham. Ciebie, twoje włosy, kiść bzu w Twojej ręce (...) (Hłasko 2019, s. 8).

Podrzędnym sposobem językowego definiowania przedstawianych zdarzeń, poza nadrzędnym wyznaniem, które już pokrótce zostało omówione, jest obecność narratora trzecioosobowego. Opowiadanie Marka Hłaski nosiciela narracyjnej świadomości – by posłużyć się terminem wprowadzonym przez Bachtina (Tiupa 2019, s. 140) – ogranicza do swoistego narratora abstrakcyjnego, dysponującego wyłącznie ograniczoną wiedzą o świecie przedstawionym. W powieści Jaumego Cabré z kolei wykreowano go nie tylko jako świadka opisywanej historii, ale także i sędziego:

Jedyną dozwoloną mi czynnością zakłócającą ciszę była gra na skrzypcach. Jednak nie mógł poświęcić całego dnia na ćwiczenie XXIII arpeggio ze zbioru *O livro dos exercicios da velocidade*, z powodu którego znienawidziłem panią Trullols, ale nie skrzypce. Nie, to nie była nienawiść. Jednak Trullols była bardzo namolna (...) (Cabré 2013, s. 17)

Wydarzenia, o których opowiada główny bohater, ogniskowane są w zależności od postaci – albo przedstawiane z punktu widzenia dorosłego, świadomego swoich wspomnień i rozważnego Adriana, albo przez trzecioosobowego narratora wszechwiedzącego, dzięki któremu protagonista może się wytłumaczyć, niejako zdystansować od opisywanych wydarzeń. Panią Trullols określa jako namolną i *upartą jak osioł*, stosując narrację niesfokalizowaną (zwaną także fokalizacją zerową, manifestującą się dzięki wszechwiedzy osoby opowiadającej oraz nieograniczającą się do przedstawienia świadomości bohatera). Podobnie wygląda to w *Pamiętasz, Wanda* Hłaski. Maria Czempka-Wewióra twierdzi, iż narrator zmieniając

sposób ogniskowania, raz utożsamia się z bohaterem, a raz postrzega go (siebie) jako inną osobę, nieraz obcą (Czempka-Wewióra 2011, s. 193). Celem zmian osób gramatycznych w obrębie czy to jednego zdania, czy poszczególnych akapitów, są jednak retrospekcje w obu analizowanych utworach, swoista projekcja tego, co bohaterowie zapamiętali:

Słyszysz ten daleki żabi rechot, bzykanie koników polnych? No dobrze, nie będziemy wspominać. (...) Rustecki pobiegł w pośpiechu do okienka. Gdy śpieszył się i biegał po podwórku, jego kulawa noga. Zataczająca niezdarne kręgi, działała nader sprawnie.

- Wszyscy już wyjechali? – wyrzucił z siebie jednym tchem (Hłasko 2019, s. 10).

Historia tutaj opisana, we fragmentach ogniskowanych przez trzecioosobowego narratora, przedstawiona jest w sposób behawioralny – bez zbędnych komentarzy. Stwierdzić można zatem, że zarówno w opowiadaniu Hłaski, jak i w powieści Cabrégo, zmiana taka występuje głównie w momentach, kiedy pierwszoosobowy narrator opowiada o wydarzeniach przykrych, od których chciałby się zdystansować. Chociażby dzięki temu w obu utworach zastosowana została również narracja polifoniczna, przedstawiającą unikalne punkty widzenia różnych postaci o różnych stanach świadomości.

OBRAZ ŚWIATA

Obraz świata przedstawionego, o którym wspominał rosyjski badacz w artykule, wynika z rozważanej wcześniej kwestii – poszczególnych narratorów w dziele literackim. Bohaterowie bowiem, tak antagoniści, jak i protagoniści czy postaci epizodyczne, ogniskują (Culler 1998, s. 106) przestrzeń dookoła siebie. Interpretują otoczenie w indywidualny sposób. Szczególnie, gdy nosiciel narracyjnej świadomości należy do świata opowieści, chociaż niekoniecznie musi być bohaterem opisywanych przez siebie wydarzeń.

Wyznaję, chociażby pod tym względem, jest tekstem bardziej rozbudowanym niż *Pamiętasz*, *Wanda*. Czytelnik podąża bowiem śladami zarówno Adriana Ardèvola, jak i innych postaci, począwszy przykładowo od mnichów czy lutników żyjących XVII wieku, a kończąc na wodzu plemienia Arapaho, równorzędnych pod względem znaczenia dla całości utworu. Skupię się jednak na bohaterze, od którego cała opowieść się zaczyna, Adrianie, już od pierwszych słów ogniskującego świat przez własną (dorosłą już w tym momencie) świadomość:

Dopiero wczoraj wieczorem, idąc zmoczonymi deszczem ulicami Vallcarki, zrozumiałem, że przyście na świat w tej rodzinie było niewybaczalnym błędem. Nagle dotarło do mnie,

że zawsze byłem sam, że nigdy nie mogłem liczyć ani na rodziców, ani na żadnego Boga, gdy trzeba było rozwiązać jakiś problem (...) (Cabré 2013, s. 15)

Wymaga się od obcującego z lekturą, aby wziął pod uwagę to zrezygnowanie, a także i nieco pesymistyczne podejście, podczas dalszego poznawania jego losów. We fragmencie tym, pomimo pierwszoosobowej narracji, posłużono się fokalizacją wewnętrzną, którą Gérard Genette określił później prefokalizacją, zakładającą ograniczenie się do stanu świadomości postaci (Genette 1988, s. 78). Adrian, opowiadając o swoich doświadczeniach jako dziecko, obrał perspektywę bohatera – siebie jako paroletniego chłopca zakochanego w starszej dziewczynie – ograniczając się tym samym do stanu świadomości oraz doświadczeń psychosomatycznych sprzed lat.

Pan Berenguer był jedyny w swoim rodzaju; trochę się go bałem, kiedy się uśmiechał. Cecylię traktował, jakby była bezużyteczną służącą, czego nie mogłem mu wybaczyć. Ale on najwięcej wiedział o moim ojcu, który dla mnie pozostawał zagadką (...) (Cabré 2013, s. 22)

Marek Hłasko jednak nieco inaczej to przedstawia. Opowiadanie *Pamiętasz, Wanda*, we fragmentach trzecioosobowych wspomnień, opiera się na fokalizacji zewnętrznej, w której wiedza czerpana jest głównie z zewnętrznych przejawów zachowania postaci (Genette 1980, s. 61). Jedynie w niektórych scenach pozwala się narratorowi na chwilowe obranie perspektywy głównego bohatera:

Stefan leciał przez puste jeszcze ulice. Z bazy na port handlowy miał ładne parę kilometrów. Spojrzał na zegarek: dochodziła szósta. Był już spóźniony, dodał gazu, aż donośny gong silnika przeszedł w jednostajny bucujący jęk. Opuścił przednią szybę – powietrze silnym strumieniem uderzyło mu w twarz i potargało włosy (Hłasko 2019, s. 11).

Zazwyczaj jednak, szczególnie kiedy opowiadanie dotyczy innych postaci, narrator ponownie obiera narrację behawioralną. Poza dialogami praktycznie brakuje jakichkolwiek ich opisów, a jeżeli występują – występują wyłącznie w pierwszoosobowej narracji, kiedy jasne jest, iż główny bohater wspomina kogoś ze swoich współpracowników czy przyjaciół. Głównie ich przedstawienie opiera się jednak o wspomnianą już fokalizację zewnętrzną:

Kamiński usiłował się uśmiechnąć. (...) Wysupłali z kieszeni ostanie drobne. Henek skrzywił się (Hłasko 2019, s. 12).

Prefokalizacja, tak samo jak u Jaumego Cabré, występuje dopiero we fragmentach pierwszoosobowych. Opowiadanie prowadzone jest z pewnego dystansu czasowego, narrator natomiast odtwarza swoją percepcję oraz świadomość z lat,

w których dane wydarzenia się rozgrywały. Pomimo wiedzy o tym, co się stanie, bohater i tak celowo ogranicza swoje poznanie:

Nie znaliśmy się. Dopiero wtedy, jak przechodząc obok Ciebie zatoczyłem się, spozrzałaś ze zdumieniem. Myślałaś pewnie, że to zaczepka. Dopiero Rustecki podszedł do Ciebie i powiedział Ci na ucho – zrozumiałaś (Hłasko 2011, s. 13).

Bohater wyłącznie domyśla się reakcji, robi to jednak przez pryzmat tego, co w tym momencie (w momencie opisywania historii) już wie. Także dzięki uczuciom do kobiety, do której się zwraca, patrzy na świat dookoła. Swoistym czynnikiem *filtrującym* świat przedstawiony jest tutaj miłość. Uczucie zmienia postrzeganie Stefana Kamińskiego otaczającego go środowiska, czyni go bardziej empatycznym i wrażliwszym na cierpienie innych:

Teraz już właśnie wiem, właśnie teraz, gdy idziemy razem, gdy widzę twój łagodny profil z zadartym nosem, jasne włoski, które rozwiewa wieczorny wiatr – wiem, dlaczego kocham tę zwykłą ulicę, dlaczego kot miauczy przyjaźnie, dlaczego przykro mi jest, gdy widzę płaczące dziecko, jak podnosi brudne piąstki do oczu – to wszystko właśnie dzięki Tobie (...) (Hłasko 2019, s. 8).

TYP BOHATERA

Zarówno w opowiadaniu Marka Hłaski, jak i w powieści Jaumego Cabré, typ przedstawionego bohatera jest identyczny. Chcąc jednak zanalizować wszystkie postaci, występujących w *Wyznaje*, trzeba byłoby poświęcić temu zagadnieniu oddzielną pracę, dlatego i tym razem skupię się wyłącznie na protagonistach w obu tych utworach – Adriane Ardèvolu oraz Stefanie Kamińskim.

Archetypem, doskonale oddającym istotę wspomnianych mężczyzn, jest *everyman*. Są to bowiem postaci niewyróżniające się niczym szczególnym, zwykli ludzie, których można spotkać w sąsiedztwie. Kamiński w opowiadaniu *Pamiętasz, Wanda* to człowiek o bliżej nieokreślonym wieku, zakochany. Przeciętny pracownik, utożsamiający się emocjonalnie z innymi ludźmi chociażby dzięki miłości:

Pomyśl sobie, jak to cudownie, że nie czujemy się obco i wrogo wśród tych wszystkich ludzi, spaw, maszyn. Że wszystko jest nasze chłodny asfalt ulicy, po którym idziemy, niebo, które ma teraz kolor Twoich oczu (...) (Hłasko 2019, s. 9)

Czytając utwór Hłaski, dowiedzieć się można, iż swego czasu Kamiński nadużywał alkoholu, co w czasach współczesnych autorowi – w okresie PRL-u – było czymś codziennym dla większości społeczeństwa. Polska Republika Ludowa, według Krzysztofa Kosińskiego, w tamtych latach należała do najbardziej pijanych

narodów świata (por. Kosiński 2008). Jerzy Besala z kolei twierdzi, iż stan ten urósł do rangi sprzeciwu wobec ustroju, przeklinano bowiem i komunę, i bezpieczeńkę, i wiele innych aspektów, z którymi mieszkańcy państwa niekoniecznie się zgadzali (por. Besala 2021). Stefan Kamiński jest zatem poniekąd ofiarą komunistycznego systemu:

Pamiętasz? Tak było codziennie. Ciągłe bez grosza, ciągle pijany (...).Zacząłem unikać ludzi, zamykałem się w sobie. Nocami przychodziły rozmaite postacie bez głów i rąk. Straszły, rozrywały moje ciało, chichotały obłąkańczo. Wtedy zaczęło się ze mną dziać coś dziwnego. Twarze ludzkie były jednakowe – wszystkie młode, stare, brzydkie. Wtedy sam spróbowałem przestać pić – ale już nie mogłem (Hłasko 2019, s. 13).

Jak można wywnioskować na podstawie powyższego fragmentu, Stefan – ze względu na uzależnienie – zaczął unikać ludzi. Wyłania się zatem z opowiadania sylwetka człowieka strudzonego, pełnego zwątpienia do momentu, w którym spotkał Wandę. Dzięki przytoczeniu rozmowy z kobietą, odbiorca tekstu może dowiedzieć się czegoś więcej o historii Kamińskiego. Utrata rodziny, rodziców, a także brata podczas powstania, z pewnością przyczyniła się do postępowania uzależnienia.

Ile razy potem wyciągałaś mnie z tego wszystkiego. Gdy potem szliśmy do personalnego, aby w podaniach o urlop napisać: ślub – ludzie oszaleli. „Złamię Ci życie”, „zabije Cię po pijanemu”, „przepije wszystko”. Wtedy już śmiałaś się z nich. Z tym właśnie uśmiechem weszłaś w moje życie. Twój radosny uśmiech był moim proporcem (Hłasko 2019, s. 24).

Najważniejsze jednak, nie umniejszając historiom podobnym do przedstawionej w opowiadaniu, jest przesłanie. Stefan Kamiński, ale również Wanda, stanowią przykład. Ich zwyczajność funkcjonować ma jako wzór – człowiek może zmienić własne życie, jeśli pozna kogoś, dla kogo warto się starać.

Bohaterem podobnym do Stefana Kamińskiego jest, pomimo wielu różnic, Adrian Ardèvol, bowiem również i on doskonale oddaje istotę archetypu *everymana*. Stworzona przez Jaumego Cabré postać, chociaż przypomina tak zwanego *chłopca z sąsiedztwa*, jest może nieco większym indywidualistą niż Stefan:

(...) dotarło do mnie, że zawsze byłem sam, że nigdy nie mogłem liczyć ani na rodziców, ani na żadnego Boga, gdy trzeba było rozwiązać jakiś problem, chociaż w miarę, jak dorastałem, nauczyłem się przerzucać ciężar swojego myślenia i odpowiedzialność za czyny na bliżej nieokreślone wierzenia i przeróżne lektury (...) (Cabré 2013, s. 15)

Adrian w nieznacznym stopniu odcina się zarówno od religii, jak i od własnej rodziny, ale – co sam zauważa – obarcza winą za swoje działania wierzenia i lektury.

Odpowiada to zachowaniom części społeczeństwa, niekoniecznie radzącej sobie z konsekwencjami własnych wyborów. Ze względu jednak na zaawansowany wiek, podobnie jak i na chorobę, Ardèvol rozlicza się ze swoim życiem. Prawdopodobnie ma potrzebę *domknięcia* pewnych spraw, marzy o tym, aby w czasie, który jeszcze mu pozostał, zrobić coś jeszcze i coś więcej. Ułożyć swoją egzystencję, podsumować oraz zaakceptować to, co się już wydarzyło. Nie poddaje się, stąd następujące słowa:

Czuję się stary; dama z kosą już na mnie kiwa. Widzę, że przestawiła czarnego gońca na szachownicy i zaprasza mnie uprzejmie do gry. Wie, że mam już niewiele pionków. Jednak jutro jeszcze nie nadeszło i zastanawiam się, którą figurą zrobić ruch (Cabrè 2013, s. 15).

Wiele trudności zaczyna się od niezrozumienia. Kłopotów rodzinnych w powieści *Wyznaję* jest dużo, trzeba jednak przyznać, iż problem ten dotyka sporą część ludności (także współczesnej zbiorowości) niezależnie od pochodzenia – Cabrè omawia bowiem problemy społeczne. Wspominając historię swoich rodziców, bohaterem ogniskującym opisywane wydarzenia jest dorosły Adrian, chylący się już ku końcowi własnego życia. Oznacza to zatem, iż opowiadając o swojej rodzinie, jest już mądrzejszy, rozumie więcej niż paroletni chłopiec, którego wspomnienie z taką rozpaczą ciągle przywołuje – świadom jest więc tego, że jego rodzice się nie kochali:

(...) wydawało mi się, że matka zawsze ma się na baczności; czujnie rozglądała się wokół siebie, mimo że miała po swojej stronie Małą Lolę. Teraz rozumiem, że czuła się obco w tym domu. Mieszkanie należało do ojca; matka była w nim zaledwie tolerowana (...) Zastanawiam się też, dlaczego moi rodzice byli razem. Nie sądzę, żeby kiedykolwiek się kochali. W ich domu nigdy nie było miłości (Cabrè 2013, s. 41).

Co więcej, wtrącenia, które przeczytać można w dalszych częściach powieści, kreują wśród odbiorców przekonanie, iż Adrian Ardèvol wierzy, że rodzice nigdy go nie kochali. Bohater obwinia się, podobnie jak i Stefan Kamiński z opowiadania *Pamiętasz, Wanda*, także za śmierć własnego ojca. Człowieka tak bliskiego, którego – co zaznacza później – uwielbiał pomimo brutalnego, złośliwego charakteru. Pragnął także obiektywnie oceniać to, co robił, i jaki tak naprawdę był:

(...) chciałbym opowiedzieć o tylu sprawach, a tymczasem gubię się w dywagacjach i tracę czas na refleksje, które przyprawiłyby o ślinotok samego Freuda. Może dlatego, że wszystkiemu winne są moje relacje z ojcem. Może dlatego, że zmarł z mojej winy (...) (Cabrè 2013, s. 41).

Zarówno Adrian Ardèvol, jak i Stefan Kamiński, opowiadają o swoich wspomnieniach ze względu na ukochaną. Stefan zakochał się w Wandzie, Adrian natomiast

– w Sarze. Każdą z kobiet określić trzeba zatem jako mużę, powód, dzięki któremu teksty w ogóle powstały. Obie bowiem wkroczyły w życia mężczyzn, niosąc pociechę i siłę, pomoc w momentach, kiedy najbardziej tego potrzebowali:

Poznaliśmy się jakieś trzydzieści czy czterdzieści lat temu, ja i Sara. Osoba, która była światłem mojego życia i przez którą wylałem gorzkie łzy. Siedemnastoletnia ciemnowłosa dziewczyna z warkoczami, która mówiła po katalońsku z akcentem francuskim (...) Sara Voltes-Epstein, za którą zawsze tęskniłem i która pojawiała się czasami w moim życiu (...) (Cabré 2013, 204)

Tak bohater powieści Jaumego Cabré, jak i postać z opowiadania Marka Hłaski, to przykłady archetypu *everymana* – każdego człowieka. Walczą bowiem z przeciwnościami losu tak, jak większość społeczeństwa, i ulegają takim samym pokusom. Przeżywają także podobne rozterki. Taka zresztą jest funkcja tego archetypu, dzięki czemu czytelnicy utożsamiają się z postacią, o wiele mocniej emocjonalnie angażując się w lekturę. Istotniejsze jednak jest to, iż są osobami, które można byłoby spotkać w rzeczywistości, co z pewnością przełożyło się na sukces obu utworów.

TYP SŁOWA

Badając typ słowa w obu utworach, trzeba wziąć pod uwagę – co zauważył Tiupa – formę kontaktu między podmiotem i adresatem narracji. Podmiotami zarówno w opowiadaniu Marka Hłaski, jak i w powieści Jaumego Cabré, są główni bohaterowie, czyli Stefan Kamiński oraz Adrian Ardèvol, adresatami z kolei – odpowiednio Wanda i Sara. Wyróżniony przez Tiupę typ słowa zatem, pomimo różnic czy to w sposobie prowadzenia narracji, czy to w przedstawieniu poszczególnych bohaterów, również jest podobny u tych twórców. Opiera się głównie na apostrofach, Marek Hłasko pisze bowiem *kocham Cię, pamiętaj, Wanda* (Hłasko 2019, s. 25), Jaume Cabré zaś: *Ileż razy podziwiałem te rysunki, Saro. Ta dziewczyna była prawdziwą artystką. Sara* (Cabré 2013, s. 225).

Stwierdzić można, iż podstawową formą kontaktu między nadawcą a adresatem, o której wspominał badacz, są właśnie apostrofy – oboje wymieniają ukochnane z imienia, zwracając się do nich wprost. Stefan jednak, co jest istotne, mówiąc do Wandy, używa mianownika, zamiast wołacza. Zabieg ten z pewnością ze strony Hłaski jest celowy, dzięki temu bowiem nadać może potoczności wypowiedzi, a co za tym idzie – także realizmu tak często obecnego w twórczości polskiego autora.

Formą kontaktu, oczywiście poza bezpośrednimi zwrotami do adresatów utworów, jest także sam typ wyznania. Adrian Ardèvol pisze list, Stefan Kamiński zaś prowadzi coś jakby rozmowę z samym sobą – tłumaczy to wspomniane już wcześniej użycie solilokwiów w pierwszoosobowych fragmentach narracji. Technicznie

rzecz ujmując, z pewnością opowiadanie Marka Hłaski przypomina pod tym względem strumień świadomości, podobnie zresztą jak i powieść Jaumego Cabré.

Oczywistym jest także, iż analizowane utwory mają charakter bardzo intymny, wynikający z gatunku jakim jest wyznanie. Tak Jaume Cabré, jak i Marek Hłasko, otwarcie przedstawiają uczucia swoich głównych bohaterów w stosunku do ukochanych, ale i do innych ludzi:

(...) my spędzaliśmy całe dni na nauce, na planowaniu przyszłości, na zatapianiu się w głębi twoich oczu i na wypowiedaniu słów Kocham cię, Saro, Kocham cię, Saro, Kocham cię, Saro (Cabré 2013, s. 268).

Marek Hłasko jednak, za pomocą swoich bohaterów, częściej zwraca uwagę na niepozorne, codzienne czynności, co również jest oznaką miłości Stefana do Wandy, po tylu latach pamiętającego o czymś z pozoru nieistotnym:

Właśnie tego dnia po pracy podeszłaś do mojego dzemsa. Zaczęliśmy rozmawiać. Chwilę milczałaś, zakłopotana wpatrując się w moje przekrwione białka (im zawdzięczam przezwisko „Angor”). Twój fartuszek miał na łokciu taką małą cerę. Pamiętasz, Wanda? (Hłasko 2019, s. 13-14)

PODSUMOWANIE

Pamiętasz, Wanda, jak również *Wyznanę* stanowią niezmiernie ciekawy materiał badawczy. Co prawda, autorów różni wiele aspektów w przeanalizowanych strategiach, na przykład metody narratologiczne, jednak dużo ich także łączy. Najbardziej charakterystycznym powiązaniem jest przeplatanie pierwszoosobowych fragmentów opowieści bardziej obiektywnymi, trzecioosobowymi. Pomimo wielu teorii sformułowanych w celu wytłumaczenia takiego zabiegu, warto przypomnieć, iż skutkiem takich innowacji jest projekcja opowiadanych wydarzeń. Wydarzeń nieprzyjemnych, trzeba dodać, i wielokrotnie bolesnych.

Zaobserwować można również pewien rodzaj zabawy słowem pisanym, jak również eksperymentowanie z wykorzystaniem figur retorycznych, środków stylistycznych oraz z poszczególnymi rodzajami narracji – przyczynia się to do wzrostu podobieństwa między płaszczyzną obrazu świata u każdego ze wspomnianych autorów. Wskutek zastosowania w tych tekstach osobnych rodzajów focalizacji, czyli zerowej, wewnętrznej oraz zewnętrznej, czytelnik ma okazję zapoznać się z różnymi wewnątrztekstowymi perspektywami, dzięki którym wiedza narratorów momentami bywa ograniczona, a momentami – występuje pewna jej nadwyżka.

Podobieństwem, o którym także trzeba pamiętać, jest wykorzystanie identycznego archetypu głównego bohatera. Zarówno Jaume Cabré, jak i Marek Hłasko, zdecydowali się wprowadzić do swoich tekstów tak zwanego *everymana* jako protagonistę. Osobom obcującym z tekstem ułatwia to utożsamienie się z konkretną postacią, ale również i bardziej emocjonalne zaangażowanie w lekturę.

Pamiętasz, Wanda, jak i *Wyznaję*, stanowią zatem bardzo ciekawy materiał badawczy. Stanowią ogromne źródło wiedzy dotyczące ciągle obecnych w literaturze, stale powracających strategii narracyjnych, które – w obu tekstach – pozytywnie wpływają na odbiór całego dzieła.

LITERATURA

- Besala J. (2021). *Alkoholowe dzieje Polski. Czasy PRL-u*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka
- Booth W. (przekł. 1971). *Rodzaje narracji*, „Pamiętnik Literacki”, t. 62, nr 1, s. 229-244
- Cabré J., (przekł. 2013). *Wyznaję*, Warszawa: Wydawnictwo Marginesy
- Czempka Wewióra M. (2011). „Pisanie z pamięci” – strategie narracyjne we współczesnej literaturze autobiograficznej, „Folia Litteraria Polonica”, t. 14, nr 2.
- Czyżewski A. (2014). *Marek Hłasko. Listy*. Warszawa: Wydawnictwo Agora
- Gazda G., Tynecka-Makowska S. (red.). (2006). *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, Kraków: Universitas
- Genette G. (1980). *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Nowy Jork
- Gustav C. (1981). *Archetypy i symbole*. Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik
- Hłasko M. (2019). *Pamiętasz, Wanda*. W: *Szukając gwiazd i inne opowiadania*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry
- Korwin-Piotrowska D. (2011). *Poetyka – przewodnik po świecie tekstów*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- Kosiński K. (2008). *Historia pijaństwa w czasach PRL*. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN
- Skibiński A. (2016). *Narracje i autonarracje tożsamości: kodowanie siebie-jako-innego*, [w:] *Narracje w życiu. O grupie i o jednostce*, Jacek Wasilewski (red.), Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR
- Tiupa W. (2019). *Własności gatunkowe strategii narracyjnych*, „Teksty Drugie”, nr 2, s. 137-148.

Dane kontaktowe / Contact details:

Karolina Byszewska
E-mail: kb83887@stud.uph.edu.pl

O SEMANTYCE DRZEWA W POEZJI JULII HARTWIG. SZKICE Z LEKTURY

Ewa Borkowska

Uniwersytet w Siedlcach

ewa.borkowska@uws.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5644-3025

Abstrakt: Prezentowany artykuł dotyczy motywu drzewa (lasu) w poezji Julii Hartwig. Celem szkicu jest ukazanie wielorakich kontekstów i odniesień kulturowych związanych z tytułowym zagadnieniem. Badania wykazały, iż w poezji Hartwig drzewo jest traktowane z jednej strony merkantylnie jako przedmiot (mebel), kiedy indziej jest obiektem estetycznych przeżyć czy synonimem ludzkiego istnienia.

Słowa kluczowe: Julia Hartwig, poezja, drzewo, las, semantyka

ON THE SEMANTICS OF THE TREE IN THE POETRY OF JULIA HARTWIG. SKETCHES FROM READING

Abstract: The presented article concerns the tree (forest) motif in Julia Hartwig's poetry. It aims to expose multiple contexts and cultural references related to the title issue. The research has shown that in Hartwig's poetry, on the one hand, a tree is treated mercantilely as an object (furniture), but on the other hand, it is an object of aesthetic experiences or a synonym of human existence.

Keywords: Julia Hartwig, poetry, tree, forest, semantics

Nie ma pierwszego i drugiego rzędu.
Zewsząd widać to samo niebo
i lipa wysyła wokół swoje aromaty.
(Julia Hartwig, *Błyski*)

Drzewo (las) w literaturze rodzimej to niezwykle interesujący temat dociekań badawczych, gdyż dotyczy tego obszaru flory, która urasta w kulturze polskiej do rangi symbolu. Mowa tu chociażby o lipie Jana z Czarnolasu będącej ucieleśnieniem słodkiego wypoczynku i odosobnienia: „Gościu, siądź pod mym liściem, a odpoczni sobie” (Kochanowski 1991: 35). Drzewo i las towarzyszyły też poetom

w czasie dziejowych katastrof, czego przykładem twórczość Franciszka Karpińskiego, który po upadku I Rzeczypospolitej znajdował ukojenie w białowieskich lasach (Borkowski 2018: 95). Pochwałę drzew odnaleźć można też w twórczości pisarzy romantycznych, zwłaszcza w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza, gdzie poeta wykrzyknie: „Pomniki nasze!” (Księga IV) W *Epilogu* zapisał natomiast: „Czytano nieraz pod lipą na trawie / Pieśń o Justynie” (Epilog). Widać zatem, że ów trop czarnoleski przewija się nieustannie na kratach dzieł twórców miary najwyższej, w tym autorki *Błysków*.

„Wśród ciemnego milczenia sosen – krzyk młodziutkich nawołujących się brzóz” (Hartwig 2010: 113) – tymi oto słowami rozpoczęła wiersz *Powrót do domu dzieciństwa* zmarła w 2017 roku poetka Julia Hartwig (Legeżyńska 2017). W dorobku tej znakomitej autorki przyroda zajmuje o tyle ważne miejsce, że w wielu tekstach pojawiają się wzmianki dotyczące kwiatów, trawy, ptaków, jesiennej aury oznaczającej zmierzch życia, alpejskich i tatrzańskich szczytów, ale też drzew (Wohlleben 2016), choć najmniej jest w tej poezji lasu (np. wiersz *Wyręczymy cię naturo*). W liryce poetki drzewa są przede wszystkim tłem dla podejmowanych tematów ogólnoludzkich bądź osobistych i sporadycznie Hartwig czyni je głównym przedmiotem swoich zainteresowań. W wywiadzie-rzecz, którego udzieliła Arturowi Cieśladowi, przybliżyła swoje pojmowanie natury:

Moja wrażliwość na przyrodę zawsze była spontaniczna ślady tego zachowały się nie tylko w moich wierszach odwołujących się do pejzażu rodzinnego, ale również w tych, które powstały w podróżach francuskich i amerykańskich (Cieślak 2014: 15).

Czytając tę poezję ma się wrażenie, że drzewa stanowią jedynie pewien element w kreacji przestrzeni poetyckiej i jeśli już występują, to w postaci utylitarnej, chociażby mebla, jak ma to miejsce w wierszu *Na przybycie do domu starego bretońskiego kredensu* (tom *Pożegnania* 1956). W kilku tekstach pojawia się motyw dębu (liryki *Co jest za, Być, Bezczas*) na zasadzie wzmianki, zaś w wierszu *Posłanie* tematem jest jesienny park wczesnym rankiem.

Wiersz *Evergreen* (tom *Czułość*, 1992) to tekst szczególny i bodaj najciekawsza propozycja o tematyce dendrologicznej w twórczości lirycznej Julii Hartwig. Budową nieco przypomina modlitewną litanie z apostrofą skierowaną do drzewa i ma charakter uwielbienia. Tego rodzaju struktury odnajdujemy w tekstach o charakterze religijnym. „O bądź nam wiecznie zielone/ drzewo radości istnienia” – powie poetka. Budowa kłamrowa, paralelność elementów, jak i anaforyczność uzyskana za pomocą słowa ‘drzewo’, a także odpowiednio zróżnicowana długość wersów, jak też powtarzalny refren sprawiają, że tekst zachowuje pewną zamierzoną rytmiczność. Tytuł tekstu w języku angielskim w dosłownym tłumaczeniu znaczy ‘wiecznie zielony’, co można rozumieć jako wciąż młody, zaw-

sze na czasie, ale samo słowo 'evergreen' ma jeszcze inną konotację. W terminologii muzycznej będzie to utwór „wiecznie żywy”, a zatem szlagier, który przetrwał próbę czasu i dobrze brzmi w każdych okolicznościach. Tym samym człowiek niczym drzewo powinien trwać wiecznie, bez względu na zdarzenia losu. W anaforycznych zawołaniach ja liryczne wylicza to, co wiąże się z kondycją duchowo-socjalną człowieka. W drzewie na zasadzie antytezy odsłania się tajemnica bycia: od radości istnienia przez zakorzenie w transcendencji (Smyk 2018: 17), samotność, podróż, lęk przed nocą, gadatliwość, ciszę, po wieczyste udręki i łagodne ukojenie:

drzewo zakorzenie w niebie
i drzewo czerpiące swoje soki z ziemi
drzewo zbudzenia i drzewo snu
drzewo samotne i drzewo szukające oparcia wśród innych drzew
drzewo zadomowione i drzewo spragnione podróży
drzewo przestraszone nocą i drzewo odnajdujące w nocy swoje schronienie
drzewo gadatliwe i drzewo rozmiłowane w ciszy
drzewo wysmukłe jak cmentarny obelisk i drzewo rodzinnej rozłożystości

Chodzi więc o człowieka złożonego, dychotomicznego, skomplikowanego, ale też poświęcającego się dla innych, będącego zawsze na bieżąco i ponad resztą stworzeń:

drzewo wyraziście zarysowane
i drzewo nie umiejące sobie poradzić ze swoim kształtem
drzewo ekstatyczne oddane tylko sprawom obłoków
i drzewo ciekawie zaglądające w okna domów
drzewo wieczystej udręki i drzewo łagodnego ukojenia
drzewo ofiarne i drzewo wiecznie zielone
Evergreen

To wewnętrzne drzewo to takie swoiste *uniwersum*, fundament, podpora istoty ludzkiej, która stoi, póki jej coś nie złamie, pnie się do góry, a jednocześnie zapuszcza korzenie coraz głębiej. Taki też jest człowiek w ujęciu Hartwig – zakorzeniony w niebie, bo zmierzający do Boga, ale też czerpiący soki, korzystający z energii ziemskiej, żyjący nią. Refreniczne *Evergreen* przypomina litanijne *Kyrie eleison*. Samoświadomość podmiotu ujawnia się w poetyckim obrazie drzewa – „ty jesteś we mnie zawsze obecne” (Hartwig 2010: 237). Ludzkie „ja” to niezwykle wrażliwe drzewo, które skrywa w sobie istotę bóstwa, narażone jest na słoneczny upał, pragnienie deszczu, ale też tęsknoty, udręki i pragnienia kontaktów międzyludzkich:

Ty jesteś we mnie zawsze obecne
drzewo strojne i drzewo ubogie
drzewo pochylone nad sierocińcem krzewów
drzewo przeglądające się w księżycu
i ociekające potem w słonecznym upale
drzewo białe od deszczu i drzewo spragnione
drzewo śpiewnie bratające się z każdym przechodniem
i drzewo dostojne kryjące obce bóstwa
drzewo rozkoszy drzewo tęsknoty i drzewo udręki
drzewo wiecznie zielone
Evergreen

Zwieńczeniem tęsknot związanych z chęcią trwania w swoistej jedni są słowa:

Drzewo które jesteś więżą naszych pragnień
siedlisko ptasie i anielskie
moje oczy moje ramiona moja siła
oddane twojej sile
byś trwało w nas wiecznie zielone
Evergreen

Słowo 'moje' wskazują na podmiotowość osoby mówiącej, jej własne „ja”. W ostatniej części tego utworu pojawiają się wyznania najbardziej dramatyczne. Drzewo okaleczone, rozdarte, wypalone, to określenia, które sygnalizują cierpienie, ból, zawirowania ludzkiej egzystencji:

Drzewo nieugiętego wzrostu
i drzewo okaleczone
drzewo rozdarte i drzewo wypalone
drzewo w którym bije zatrwożone serce wiewiórki
i drzewo wychodzące z biciem bębnow na przyjęcie burzy
by zmierzyć się z jej roziskrzonym wzrokiem

Dalej pojawiają się paradoksy i opozycje z udziałem drzewa: wierność, zdrada, odrodzenie, a także prośba o stałość, czyli „trwanie”, które ma być odniesieniem dla innych:

drzewo wierne i drzewo pełne zdrady
drzewo nieskończonych wcieleń ale zawsze drzewo
odradzające się
trwaj przy nas i ucz nas twego trwania
królewskie do dzieciństwa

wiecznie zielone
i wiecznie żywe
Evergreen
(s. 237-238)

Finał utworu wskazuje na pozytywne wartości owego trwania wbrew przeciwnościom, na przepływ pozytywnej energii. W opinii poetki drzewo ma więc coś z królewskości, swoisty majestat, na kształt którego istnieć powinien człowiek. Drzewo ma więc uczyć trwania mimo wszystko, ponieważ posiada monarsze atrybuty panowania nad skończonością.

Kolejny wiersz o wymownym tytule *Drzewo to dom* (tom *Zobaczone*, 1999), traktuje również na temat grabu i wiąże się z uprzednio przywołanym motyw zakorzenienia. Utwór jest rozbudowanym porównaniem domu do drzewa, gdzie roślina ta zyskuje atrybuty budynku: piętra gałęzi, gadatliwość ptaków:

któż temu zaprzeczy
Wystarczy wspiąć się wzrokiem po piętrach jego gałęzi
I posłuchać jarmarku ptaków, które schroniły się w jego cieniu
Drzewo to dom Malutcy i podobni ptakom przysiadamy we śnie na jego
konarach
i powaga bezruchu drzewa przypomina teraz kościół żywy
pełen szeptów i szelestów

Człowiek to ptak, który przysiąda na jego konarach. Drzewo podobne jest nie tylko do domu, ale nawet kościoła, który wypełniają szepty (może modlitwy). Mieszkanie w gałęziach drzew jest wielkim wyróżnieniem, ponieważ doświadczamy wiatru, otwieramy się na różne doznania, dotykamy chmur, spotykają nas nieszczęścia, trawi słońce:

Wszystko jest możliwe dla tego, kto mieszka w gałęziach drzewa
bo ku drzewom przylatuje z własnej woli wiatr
od którego umysł staje się czysty i gotowy na każdą niespodziankę
pożegluje do jednego portu żaglowiec obłoku
i nie ominie go ciężki pancernik gradowej chmury
słońce poszuka ochłody wśród jego liści
O ciężkie stopy drzewa łapy dobrotliwego smoka
unieruchomione z ziemi i wychylające się z niej
by ukazać swą gładkość o pełna zmarszczek koro
i połyskujące ciało pni grabowych

Drzewo jest niczym smok unieruchomiony w ziemi, którego zmarszczki wyraża pora – lśniące ciało grabowych pni. Dom-drzewo ma wiele imion. Za każdym z nich skrywa się los człowieka, który może być bardzo różny. Los jabłonki, wierzby, lipy, zyskuje swą głębię w symbolicznych konotacjach imion:

bo jakże śmiem mówić do ciebie tylko: drzewo
kiedy masz tyle imion
Ty lipo kulista ty topolo podobna do gęsiego pióra
ty dębie starych bogów i piorunów syjących żołądźmi
rozłożysta jabłonko tujo z wyspy umarłych
cisie klonie jesionie akacja wierzbo olcho

Koniec wiersza ujawnia pragnienie zakorzenia. Człowiek pragnie związać się z inną społecznością więzami krwi i kultury. Owo zakorzenie, jak pisała Simone Weil, to możliwość zaspokojenia duchowych potrzeb, tak bardzo ważnych dla prawidłowego rozwoju jednostki w świecie (Weil 1961: 268-316). Drzewo odsłania to archetypiczne i jakże głębokie pragnienie:

a także wszystkie inne drzewa nie znane mi i pełne magii
z którymi człowiek tak często utożsamia swój los
Nauczcie nas pogodzić się z miejscem gdzie żyjemy
nauczcie nas poznać je do głębi i pokochać do końca
Być drzewem zakorzenionym
(s. 279)

Podsumowując rozważania na temat semantyki drzewa w poezji Julii Hartwig należy podkreślić, że w wierszach pełni ono rozmaite funkcje. Z jednej strony jest zaledwie meblem, wytworem ludzkich rąk, z którego można w sposób praktyczny korzystać, ale również się nim zachwycać, z drugiej wyraża duchowe dążenia: jest fundamentem ludzkiej egzystencji, migotliwej, niedookreślonej, pragnącej zarówno transcendencji, zakorzenia się w niej, jak też ziemskiego trwania pośród wszelkich uroków, jak też niepowodzeń.

LITERATURA

- Borkowski, A., 2018, *Symbolika drzewa (lasu) w twórczości Franciszka Karpińskiego*. „Філологічний часопис”, вип. 2 (12), s. 93-100.
Hartwig, J., 2010, *Powrót do domu dzieciństwa*, w: Julia Hartwig: *Wiersze wybrane*. Kraków, Wydawnictwo a5.

- Hartwig, J., 2002, *Błyski*, Warszawa, Sic.
- Legeżyńska, A., 2017, *Julia Hartwig. Wdzięczność*, Łódź, Wydawnictwo UŁ.
- Mickiewicz, A., 1986, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie*, Warszawa, Książka i Wiedza.
- Smyk, K., 2018, *Drzewo w polskiej bajce ludowej: o perspektywach budowania znaczeń w kulturze typu tradycyjnego*. „Inskrypcje. Półrocznik”, R. VI, z. 2 (11).
- Weil S., 1961, *Zakorzenie. Wybór pism*, Kraków, Znak.
- Wohlleben, P., 2016, *Sekretne życie drzew*, Kraków, Wydawnictwo Otwarte.
- „*Życie to podróż, to ocean*”. *Z Julią Hartwig rozmawia Artur Cieślak*, Poznań 2014, Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Dane kontaktowe / Contact details:

E-mail: ewa.borkowska@uws.edu.pl
Uniwersytet w Siedlcach

JÓZEF ANTONI ROLLE – XIX-WIECZNY POLIHISTOR

Agnieszka Banaś

Archiwum Diecezjalne w Opolu / Uniwersytet Opolski
agnieszkabanas1992@onet.pl

Abstrakt: Niniejszy artykuł został poświęcony zapomnianemu medykowi wywodzącemu się z należących niegdyś do I Rzeczypospolitej terenów Ukrainy, które za jego życia znajdowały się pod rosyjskim zaborem. Rolle to postać ponadprzeciętna, wybitny lekarz posługujący w rządowym zakładzie dla umysłowo chorych i modyfikujący ówczesną medycynę. Był też historykiem-amatorem, archiwistą, pisarzem. Przez wielu uważany był za człowieka renesansu i „chodzącą encyklopedię” XIX wieku. Dziś pamięć o nim zatarła się, więc warto przypomnieć tę wybitną postać.

Słowa kluczowe: Rolle, psychiatria, Ukraina, medycyna, historia

JÓZEF ANTONI ROLLE – 19TH CENTURY POLYMATH

Abstract: This article is devoted to a forgotten medic from the territories of Ukraine that once belonged to the Kingdom of Poland, during his life under Russian occupation. He was an above-average figure with an outstanding mind, an outstanding doctor working in a government mental institution and modernizing the medicine of that time, an amateur historian, archivist, a prolific writer of early literature, considered a Renaissance man and a walking encyclopedia of the 19th century. Although the memory of him has diminished and has even disappeared a bit today, it is worth outlining such an educated figure from less than two centuries ago.

Key words: Rolle, psychiatry, Ukraine, medicine, history

Józef Apolinary Rolle (znany jako Józef Antoni Rolle bądź Dr Antoni J.) był psychiatrą, pasjonatem historii, archiwistą oraz literatem. Urodził się w 1830 r. we wsi Henrykówka koło Szarogrodu na wschodnim Podolu na Ukrainie w wysoko usytuowanej rodzinie, wywodzącej się od francuskiego doradcy konfederatów barskich (Banaś 2022: 23).

Od dziecka kochał naukę i jego życiowym wyborem okazały się studia medyczne (Sikorska-Kulesza 1998: 435). W trakcie studiów fascynował się literaturą

tworząc opowiadania, eseje i gawędy poświęcone znanym i mniej znanym postaciom z historii gdyż: „(...) Zanim Rolle stał się pisarzem historycznym, przejawiał wielkie ambicje naukowe (Sikorska-Kulesza 2011: 435). Pomimo ucisku Ukrainy pod władztwem Rosji, miał ułatwiony dostęp do okolicznych archiwów i zachowanych w nich materiałów, z których tworzył popularnonaukowe teksty nie tylko z zakresu medycyny (Hrycak 2000: 93). W samym tylko 1856 r. „Gazeta Codzienna” z Warszawy wydała kilka jego opowiadań (później wydanych w osobnych tomach), niezwiązanych bezpośrednio z środowiskiem medycznym (np. „Jadwisie”, „Pana Dominika” czy „Okolicę naddniestrówą podolską”) (Banaś 2022: 23). Z czasem jednak beletrystyka i dziennikarstwo, które interesowały Rolle’go, odeszły w cień na rzecz medycyny, psychiatrii i historii – kolejnej największej miłości życia (Bartosiewicz 1894: 49-51). Stworzył z tego zakresu liczne opracowania i artykuły w warszawskich i w krakowskich periodykach (Bartosiewicz 1894: 49). Po zdobyciu w Kijowie w 1856 roku dyplomu lekarskiego zajmował się już tylko psychiatrią, umysłem i jego zaburzeniami (Jarema 2011: XIII). Był na tym polu bardzo dociekliwym i czytany człowiekiem i nie bez powodu uznawano go za człowieka „renesansu”, znacznie wyprzedzającego swoją epokę (Podhorecki 2014: 170).

Od 1861 roku przebywał w Kamieńcu Podolskim, gdzie za dnia był lekarzem w zakładzie dla umysłowo chorych (stosując nowe metody leczenia chorób psychicznych) oraz sekretarzem Towarzystwa Lekarzy Podolskich (Puzyński 1993: 172). Nocą zaś spędzał długie godziny przy biurku studiując źródła prywatne i inne archiwalia (Banaś 2022: 23-24).

Do dnia dzisiejszego Kamieniec Podolski, niegdyś ufortyfikowane miasto, stanowi bogate źródło pamiętek po autorze, dające możliwość poznania historii tamtych czasów (Serczyk 2001: 41). Kamieniec „Był basztą, ręką Bożą zbudowaną” (Bartosiewicz 1894: 51), uważany od XIII w. za jedną z lepszych twierdz w Europie. Twierdzę tę podolski medyk opisywał w swoich książkach. Od 1860 roku powstawały jego „Zameczki podolskie”, trzytomowa prac archeologiczna. Praca, składająca się z trzech tomów, uznana została za archeologiczną; dwa pierwsze dotyczyły Kamieńca i jemu pobliskich rejonów (Banaś 2022: 23).

Historyk i literat

Zamiłowanie do historii skłaniało więcej bohatera niniejszego szkicu do analizy źródeł, aniżeli badania fikcji literackiej. Czasy, w jakich przyszło mu tworzyć (lata 60-ste oraz 70-ste XIX-wieku) cechowały się swego rodzaju zwrotem historycznym, fascynacją dziejami (Bartosiewicz 1894: 50), które przenikał duch pozytywizmu naukowego. Był to najbardziej płodny okres w jego życiu (Jakowenko 2000: 179). Wtedy tworzył opowiadania historyczne, biografie wybitnych postaci i gawędy, które z zasady podbudowywał zbieranymi w archiwach źródłami

historycznymi. Duża ich część ukazywała się w „Bibliotece Warszawskiej”. Dzięki wydaniu tak wielu tekstów wiódł prym w środowisku literackim, co zawdzięczał Aleksandrowi Werysze Darowskiemu (1815-1874), wielkiemu znawcy literatury i historii, o znakomitej pamięci oraz imponującej bibliotece, z której wielokrotnie korzystał podolski medyk (Bartosiewicz 1894: 53). Mimo, że tworząc swoje dzieła Rolle bazował na pozyskanych źródłach, wielokrotnie zarzucano mu jednak brak ich podawania. Z czasem więc zaczął dołączać przypisy poświadczające pozyskanie informacji z lokalnych archiwów grodzkich i ziemskich (Bartosiewicz 1894: 50-51).

Oprócz piśmiennictwa historycznego przyczynił się też do ożywienia gawędy, która dawniej traktowana była jako forma rozmowy bądź luźny sposób opowiadania. Czasy, w jakich żył kamieniecki literat były niesprzyjające gawędzie, przekształcającej się w opowiadanie, choć istotny był fakt, że w epokach wcześniejszych łączono je w cykle. Wykorzystał to autor tworząc gawędy, gdzie przedstawiał kulturę szlachecką, nie pomijając codziennych spraw ówczesnych społeczności oraz dotyczących ją problemów (np. tworzące się ruchy masońskie) (Bazyłow 1981: 359).

Najbardziej interesującym okresem dla lekarza-historyka w dziejach był XVII i XVIII w., a wraz z nimi zagadnienie dotyczące losów zapomnianych postaci, w tym męźnych niewiast ziem Rzeczypospolitej (Banaś 2022: 49-50). Ta tematyka stała się jedną z charakteryzujących Rollego jako wybitnego twórcę i znawcę ludzkiej psychiki.

Doskonały psychiatra

Jak już zostało to podkreślane, Rolle, prócz licznych publikacji historyczno-literackich, był przede wszystkim znamienitym lekarzem psychiatrą, umiłowanym wprost przez cały Kamieniec Podolski. Mimo, że czasy w jakich przyszło mu żyć były trudne dla nauki to można jednak było poszczycić się takimi wybitnymi jednostkami (Seyda 1977: 496). Przez wiele lat Rolle uczył się i dokształcał z nauk medycznych (analizując zagadnienie XIX – wiecznej higieny, psychiatrii i epidemiologii), a zdobytą wiedzę wykorzystywał w leczeniu swoich mieszkańców (Ordyłowski 2016: 190). Był także pomysłodawcą „Podolskiego Stowarzyszenia Lekarskiego” (Banaś 2022: 23).

Z zakresu psychiatrii napisał dwa znamienite dzieła – „O dziedziczności obłąkania” z 1889 r. oraz dwutomowe wydanie książki „Choroby umysłowe. Notatki z podróży odbytej w 1858 r.” Prace ta opierały się przede wszystkim na zainteresowaniach i wykształceniu Rollego, uznane za jego życia za innowacyjne teksty. Szczególnie cenne są nawet dla współczesnych „Choroby...”, bazujące na jego trzymiesięcznym doświadczeniu w kijowskim przytułku, praktyce w poddrezdeńskiej

klinice w zamku Sonnenstein oraz w Paryżu. Stworzył on jednak znacznie więcej dzieł w dziedzinie medycyny, w tym wspomnianej higieny i historii chorób zakaźnych, a wiele z nich to zapisy jego wystąpień konferencyjnych w Krakowie czy w Warszawie (Bartosiewicz 1894: 49).

„O dziedziczności obłąkania”

Pierwsza z prac kamienieckiego medyka poświęcona psychiatrii była uznana za pionierskie dzieło. Autor rozpoczął je jeszcze w trakcie studiów i już wtedy zauważył brak fachowej wiedzy oraz głębszego zainteresowania dotyczącego psychiatrii. Do XIX w. bowiem nie było konkretnych wyobrażeń dotyczących chorób umysłowych, przez wieki postrzeganych jako domena złych duchów (Szumowski 1961: 366). Sama historia psychiatrii była nową dziedziną wiedzy, która nadal skrywała wiele tajemnic i do dziś stanowi spore wyzwanie dla lekarzy (Belofsky 2014: 19).

Za czasów Rollego, o czym zresztą sam pisał, brakowało podstawowej wiedzy dotyczącej umieszczenia chorych w zakładach. Długo bowiem zastanawiano się, gdzie należałoby ich kierować. Niegdyś do miejsc leczących psychicznie chorych zaliczano przytułki uważane przez chorych za „piekło dantejskie”. Podawano w nich głodowe porcje żywniowe i pomijano opiekę nad potrzebującymi, gdyż brakowało personelu i wykwalifikowanych osób, które traktowałyby chorych z należyтым szacunkiem (Seyda 1977: 404). Dawniej bowiem osoba upośledzona czy chora umysłowo była uznawana za niebezpieczną i na tym refleksja nierzadko się kończyła (Szumowski 1961: 366-367). Takie informacje i doświadczenia czerpał Rolle ze swojego dzieciństwa oraz wielu podróży (Banaś 2022: 49).

Kamieniecki lekarz, prowadząc kwerendy i badania, natrafiał na adnotacje swoich poprzedników podejmujących rozważania co do pochodzenia chorób psychicznych. Nie doszedł jednak do ostatecznych wniosków. Do końca życia badał owo zagadnienie, licząc na pozytywne zmiany w traktowaniu chorych psychicznie oraz poprawę skuteczności ich leczenia (Belofsky 2014: 112).

Tworząc książki i artykuły medyczne jeszcze na studiach chciał zmienić samo już podejście zdrowych ludzi do osób dotkniętymi chorobami umysłowymi. Sprzeciwiał się dotychczas przyjętym, staroświeckim metodom leczenia osób schorowanych: pętania ich kaftanem, drastyczną izolacją, zamykaniem w ciasnych pomieszczeniach, nękaniami okładami z zimnej wody na głowę, a nawet systemowym używaniem ciosów i innych form przemocy (Szumowski 1961: 366-367). Nie przynosiły one w efekcie żadnych korzyści, a czasami wyrządzały nieodwracalne szkody (Rolle 1996: 1). Dla Rollego liczyło się głównie humanitarne podejście do innego człowieka bez względu na jego schorzenia czy reakcje – wyznawał i stosował Hipokratesowe „nie szkodzić” (Seyda 1977: 52).

W „O dziedziczności obłąkania” podolski lekarz poświęcił uwagę losom 100 rodów ukazując ich rozległą historię. Zastanawiał się wiele lat, co było powodem powstawania „zboczeń” umysłowych w tych familiach. Uważał, że należy rozpatrzyć czynniki wewnętrzne, poczynając od czasów saskich, w których nie szczędzono sobie alkoholu, mocno wpływającego zwłaszcza na dojrzewające umysły. Z tego względu uznano, że prawie w 75% to dziedziczność była powodem pojawiającego się obłąkania (Rolle 1863: 1-2). Uważano, iż przyczyniało się też do tego upowszechnianie związków małżeńskich między zbyt bliskimi krewnymi, w celu kumulowania splendoru i majątności. Twierdzono, że narażone na te schorzenia są także osoby przepracowujące się umysłowo. O tym też Rolle poszukiwał licznych informacji w księgach i w archiwach szlacheckich. Sporządzone z nich notatki umiejętnie przetwarzał na referaty i coraz nowsze publikacje, dając możliwość wyjawienia tychże materiałów szerszej grupie odbiorców. Zebrał też na temat dawnych rodów wiele wspominków, ciekawych rozpraw, a głębszej analizie poddał też drzewa genealogiczne. Chciał w ten sposób przybliżyć historię danego polskiego rodu, w swym dziele określił ponad 106 przypadków dziedziczności występujących tam u różnych postaci (Rolle 1863: 16).

Wnioskiem podsumowującym pierwszy medyczny tekst podolskiego lekarza może być stwierdzenie, iż poprzez nieodpowiednie łączenie się rodów następowały pewne skazy, biologiczne straty uniemożliwiając narodziny wybitnych umysłów.

„Choroby umysłowe”

Drugie dzieło z zakresu psychiatrii składało się z dwóch części i powstało w trakcie dłuższej (kilkumiesięcznej) wędrówki Rollego po zakładach dla chorych spisanej w 1858 r. (wydanej jednak kilka lat później w Petersburgu w 1863 r. i 1864 r.). Pracę tą początkowo uznano za niezbyt systematyczną, ale zawierającą istotne informacje o rozwijającej się w XIX w. psychiatrii – jej początkach, geografii chorób umysłowych, klasyfikację i metody leczenia. Jej przeczytanie jest warte poświęcenia czasu, gdyż dla przeciętnego odbiorcy, który chciałby dowiedzieć się czegoś więcej o dawnej psychiatrii i powstających w tamtych czasach zakładach dla umysłowo chorych, jest ona ciekawym źródłem historycznym (Rolle 1858: 3).

O samej psychiatrii, jak było wspomniane wcześniej, niewiele niegdyś mówiono i tak samo niewiele posiadano wówczas informacji. „Odmieńców” skazywano na izolację, męki, czasem na śmierć, nie wiadomo było jak środkami medycznymi im dopomóc, aby realnie ich wyleczyć (Szumowski 1961: 366). W większości miejsc na świecie tracono wiarę w usunięcie tego typu schorzenia, nie podejmując się pomocy dotkniętym nim osobom. Wielu było zdanych na łaskę bądź niełaskę bliskich (Rolle 1858: 4). Oczywiście zdarzały się przypadki, że podejmowano próby wsparcia czy pomocy. Dogmatyzm ówczesnej medycyny, dyktat *auctoritates*,

jeśli okazywał się przeszkodą w leczeniu ciała, to tym bardziej psychiki. Przez wieki szalenięc zmieniał swój status w społeczeństwie, raz jako opętany, owładnięty przez demony, dalej jako „święty szalenięc”, groźna czarownica czy czarownik, a niekiedy „wioskowy głupek”. Humanizujący krok podolskiego psychiatry był przełomowym w podejściu do tego rodzaju schorzeń (Szumowski 1961: 366 – 367).

Ciekawe, że gdy w czasach rewolucji francuskiej pod koniec XVIII w. załamała się tradycja izolacyjnego reżimu wobec osób uznawanych za umysłowo chore (z burzonej Bastylli rzeczywiście wypuszczono grono „odmieńców”), pojawiła się sytuacja, w której na nowo zaczęto oferować jakąś pomocy osobom zmagającym się z chorobą umysłową. Wymagało jednak czasu odnalezienie dla potrzebujących całkowicie nowego spojrzenia na ich choroby oraz poprawę stanu ówczesnej medycyny (Wójcik 1979: 34). Z czasem, dzięki kolejnym badaczom, zaczęto uznawać psychiatrię jako nową dziedzinę powoli zmieniającej się medycyny (Rolle 1858: 4).

Rolle uznawał psychiatrię za interesującą przez wzgląd na poznanie ludzkiego umysłu, jego uszczerbków i metod leczenia (Rolle 1858: 16). Podolskiego lekarza fascynowała bowiem ilość chorych na rozmaitych terenach Europy. Należało jednak pamiętać, że nie wszystkich miało się traktować jako *stricte* chorych. Część z nich mogła cierpieć po prostu na padaczkę, czego nie potrafiono wówczas określić (Rolle 1858: 16). Trzeba było ich wówczas nadzorować w specjalnych „zakładach”, gdzie utrzymywała ich rodzina. W takim „zakładzie” znajdowały się drewniane żaluzje uniemożliwiające chorym obserwowanie tego, co było na dziedzińcu, krzesła przyśrubowane do ziemi czy także łóżka (Szumowski 1961: 366-367). To wszystko miał okazję poznać bądź przeczytać w dziełach różnych badaczy podolski medyk. Sam jednak traktował ich jako zwykłych ludzi z dolegliwościami, którzy tak jak inni mają własne potrzeby (Banaś 2022: 23-26). Chciał, by prowadzono z nimi rozmowy, organizowano zajęcia, spacerowano wiosną i latem po ogrodzie, a także zapewniano liczne rozrywki. Dla niego takie leczenie miało być skuteczniejsze od tego, co reprezentowano w Europie jeszcze do końca XVIII wieku (Rolle 1863: 16). Rollego uważa się za wielkiego „znawcę ludzkiego umysłu”, gdyż zwrócenie uwagi na psychikę i jej dysfunkcje było czymś nowym.

Kobiety w twórczości Rollego

Jak zostało to podkreślone, podolski lekarz, prócz zajmowania się umiłowaną przez siebie historią i medycyną, wiele uwagi poświęcił także tematyce kobiet. Ku ich pamięci stworzył opowiadania oraz gawędy, w których to zawarł liczne informacje dotyczące ich losu (Rolle 1966: 21). Jak zapisał w „Niewiastach kresowych” (zbiornie opowiadań poświęconych zapomnianym kobietom):

(...) Życie niewiasty polskiej, jak powiada dr Antoni J. – osiadłej w głębi Rzplitej, należycie zbadane zostało pod względem obyczajowym, lecz życie trawione u ścian tatarskich inaczej płynęło, a chociaż prawo było jednakie, to inny był obyczaj, zapatrując się też w dziejach kresowych z XVI i XVII wieku mimowoli przychodzą myśli o owych bajecznych amazonkach. Czynniki miejscowe wpłynęły na uosobienie kobiety, urabiały ją na pół męską i przygotowaną na bóle i najstraszniejsze zawody...” (Rolle 1883: 4).

Taki typ niewiasty nie był niczym zaskakującym w XIX stuleciu. Te czasy bowiem słynęły z przedstawiania kobiet męźnych jako tak zwanych *Hic mulier*. Określano je wówczas jako bardzo zaradne, odważne, ofiarne oraz mądre, które niejednokrotnie przewyższały w swojej sile mężczyźni (Cieśla-Korytowska 2010: 231). Określane nieraz jako wspomniane „herod baby”, rządziły swoim współmałżonkiem czy wybrankiem. Równolegle zarządzały też przy tym gospodarstwem i ogniskiem domowym nieraz z przeogromną służbą. Organizowały zjazdy i uczestniczyły w procesach, znając się nawet fragmentarycznie na sprawach politycznych (Puchalska 2019: 11). I to właśnie romantyzm zapoczątkował mit wilczycy kresowej – kobiety rycerza (Szczepkowska 2012: 45).

Wszystko jednak, co Rolle opisywał, również w przypadku kobiet, było powiązane z ludzką stroną umysłu (Rolle 1966: 21):

(...) pełno o tem życiu [kobiet] szczegółów u Górnickiego, Bielskiego, Paprockiego, niekiedy ciekawą drobnostkę o tem podali Kochanowski, Rej, Klonowicz i inni pisarze nasi... (Rolle 1883: 1).

W ten sposób opisy niewiast w działalności Rollego to przede wszystkim historyczne przedstawienie danej postaci (Hernas 1998: 624). Odpowiednie odzwierciedlenie każdej opisanej sytuacji i postaci przełomu XVII-XVIII w. zawdzięczało się jednak sporej powadze i skrupulatności autora jako historyka w zestawieniu z jego romantyczną duszą, typową dla poety (Bartosiewicz 1894: 49-51). Każda z epok, w której poświęcono nieco uwagi kobietom (choć nie było to tak szeroko opisywane jak na przełomie XIX-XX wieku), była pełna kontrastów, gdzie obok ubóstwa i ciemnoty zaznaczył się nagły rozwój nauki oraz dobrobyt (Mobius 1986: 7).

Zakończenie

Przez lata Józef Antoni Rolle wykorzystywał swoją olbrzymią wiedzę medyczną, literacką oraz historyczną do ukazywania problemów psychiatrii, odślaniając na nowo karty zapomnianej historii rodów, władców, sławnych mężczyźni i kobiet. Choć nie zawsze w jego twórczości pojawiają się ścisłe odniesienia bibliograficzne

czy też można zarzucić uczonemu barki w naukowej precyzji, to jednak dzięki odpowiedniemu doborowi postaci, zdarzeń i obrazów Rolle sprawił, że jego twórczość była uważana za bardzo ciekawą właśnie poprzez obrazowość i naturalność stylu. Wszystko to, co osiągnął podolski medyk, zawdzięczał wyłącznie znamienitemu umysłowi i swojej codziennej, żmudnej pracy historyka, medyka i literata, dzięki której został zapamiętany jako nader wybitny umysł swoich czasów, znacznie wyprzedzający własną epokę.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Rolle, J. A. (1863), *Choroby umysłowe. Notatki z podróży odbytej w 1858 roku*, Petersburg.
Rolle, J. A. (1966), *Gawędy historyczne*, t.1, Warszawa.
Rolle, J.A. (1883), *Niewiasty kresowe*, Warszawa.

Opracowania:

- Banaś, A. (2022), *Choroby umysłowe w świetle dzieł Józefa A. Rolle'go (1830-1894) – kronikarza nieistniejącego świata*, w: „Pharmacopola”, 2(2), Wrocław.
Bartosiewicz, K. (1894), *Dr Antoni J. Rolle i jego działalność literacka*, w: „Kraj”, nr 3, Petersburg.
Bazyłow, L. (1981), *Historia powszechna 1789 – 1918*, Warszawa.
Belofsky, N. (2014), *Jak dawniej leczono czyli plomby z mchu i inne historie*, Warszawa.
Cieśla – Korytowska, M. (2010), *Hic mulier – o męźnych kobietach romantyzmu*, w: *Persefona, czyli dwie strony rzeczywistości*, Kraków.
Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny, t. 3, (2002), red. Loth R., Warszawa.
Hadaczek, B. (2011), *Historia literatury kresowej*, Kraków.
Hernas, C. (1998), *Barok*, Warszawa.
Hrycak, J. (2000), *Historia Ukrainy 1772 – 1992. Narodziny nowoczesnego narodu*, przeł. K. Kotyńska, Lublin.
Jakowenko, N. (2000), *Historia Ukrainy do końca XVIII wieku*, Lublin.
Jarema, M., Rabe – Jabłońska, J. (2011), *Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny*, Warszawa.
Mobius, H. (1986), *Kobieta baroku*, przeł. Porębska A., Warszawa.
Ordyłowski, M., Szymański, L. (2016), *Problemy higieniczno – zdrowotne i edukacja fizyczna w polskiej myśli medycznej i pedagogicznej oraz w praktyce oświatowej od średniowiecza po I wojnę światową*, Wrocław.
Podhorecki, L. (2014), *Dzieje Ukrainy*, Warszawa.
Puchalska, J. (2019). *Wilczyce z dzikich pól. Kresowe Polki z temperamentem*, Warszawa.
Pużyński, S. (1993), *Leksykon psychiatrii*, Warszawa.
Serczyk, W. A. (2001), *Historia Ukrainy*, Wrocław.
Seyda, B. (1977), *Dzieje medycyny w Zarysie*, Warszawa.

- Sikorska-Kulesza, J. (1998), *Prostytucja w XIX wieku na Podolu w świetle badań Józefa Apolinarego Rollego*, w: „Przegląd Wschodni”, t. V, z. 3, Warszawa.
- Szczepkowska, E. (2012), *O kobiecej inności na Kresach*, w: „Media – Kultura – Komunikacja społeczna 8”, Olsztyn.
- Szumowski, Z. (1961), *Historia medycyny*, Warszawa.
- Wójcik, Z. (1979), *Historia powszechna XVI – XVII wiek*, Warszawa.

Dane kontaktowe / Contact details:

Agnieszka Banaś
E-mail: agnieszkabanas1992@onet.pl

II

JĘZYK

MEDIA

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

HUMOUR AS A MEANS OF AFFILIATION WITH VIEWERS: A RELEVANCE-THEORETIC APPROACH¹

Magdalena Wieczorek

Uniwersytet w Siedlcach
magdalena.wieczorek@uph.edu.pl
ORCID: 0000-0003-3701-2884

Abstract: The primary objective of the present paper is to explicate on how humour can be used as a solidarity-enhancing strategy that releases positive emotions on the part of the viewers in sitcom discourse. The data is derived from the American sitcom *Modern Family* (2009-2020). This piece of research corroborates and elaborates on the assumption that humour is a powerful device, whose role cannot be reduced to solely providing entertainment. One can fulfil a number of social and/ or psychological functions by means of humour, the very presence of which can reduce the negative import of message that otherwise would be regarded as hostile. The qualitative analysis profits from employing one of the leading pragmatic approaches to communication, known as Relevance Theory, which was formulated and developed by Dan Sperber and Deidre Wilson. First, I will demonstrate the way in which the cognitive-pragmatic framework can be used to successfully describe the recipient's derivation of humorous and non-humorous effects. Second, I will describe various ways in which the production crew (or fictional characters) can affiliate with the viewers of the sitcom.

Keywords: humour, relevance theory, sitcom discourse, solidarity, viewers

HUMOR JAKO ŚRODEK AFILIACJI Z WIDZAMI: PODEJŚCIE W ŚWIETLE TEORII RELEVANCJI

Abstrakt: Głównym celem artykułu jest opisanie humoru jako strategii, która ma na celu zwiększenie poczucia solidarności, które prowadzi do powstania pozytywnych emocji u widza dyskursu serialu komediowego. Dane zostały zaczerpnięte z amerykańskiego serialu *Współczesna Rodzina* (2009-2020). Badanie potwierdza oraz rozwija założenie, iż humor jest ważnym środkiem wyrazu, którego rola w konwersacji nie może być zredukowana jako służąca jedynie rozbawieniu. Rozmówca może wypełnić wiele socjologicznych i/ lub psychologicznych funkcji konwersacyjnych przy pomocy humoru, który obniża negatywny wydźwięk wypowiedzi. Jakościowa analiza zyskuje dzięki użyciu jednej z wiodących pragmatycznych teorii komunikacji, znanej jako Teoria Relewanacji, która została zaproponowana i rozwijana przez Dana Sperbera i Deidre Wilson. Po pierwsze, pokażę sposób, w jaki można wykorzystać

¹ The paper presents some of the results from my PhD dissertation (Wieczorek 2021).

kognitywno-pragmatyczny model do wyjaśnienia jak odbiorca może uzyskać humorystyczne i niehumorystyczne efekty. Po drugie, opiszę różne sposoby, dzięki którym ekipa produkcyjna (lub fikcyjni bohaterowie) mogą zwiększyć poczucie solidarności z widzami serialu.

Słowa kluczowe: humor, teoria relewancji, dyskurs serialu komediowego, solidarność, widzowie

1. Introduction

The body literature on humour research is, without a doubt, abundant. The first camp can constitute writings that are solely devoted to the study of this phenomenon, be it its comprehension, categorisations of humorous manifestations (and some overlaps between forms) or conceptualisations of various genres. The other camp encompasses writings in which scientists delve into the functions, i.e. cases where humour can be used as a communicative strategy to attain various goals. In other words, the former studies humorous effects created by humour, whilst the latter investigates other effects generated by means of humour. The main thrust of this research subsumes under the latter camp since the production crew's any attempt at humour in order to affiliate and corroborate the common ground with the recipients will be analysed. Nevertheless, the path of comprehension followed by the televisual recipients while accessing to a humorous interpretation will be presented as it is possible that some viewers watch entertainment as a source of amusement, while others highly value additional pieces of information that humorous message may potentially convey.

Furthermore, the idea that humorous discourse can serve the meaning that transcends the viewer's sheer enjoyment can be detected in many humour-oriented contributions. While some researchers acknowledge this fact only tacitly and make passing remarks (for instance, McGhee 1979, Cook 1982 in Mills 2005, Savorelli 2010), others refer to the ambivalent nature of humour explicitly and make it a centre of their scholarly investigations. The latter believe that humour is a communicative tool that can convey a number of various functions and communicate different propositional meanings (Ziv 1984, Mulkay 1988, Palmer 1994, Holmes 2000, 2006; Hay 2000, Meyer 2000, Holmes and Marra 2002a, 2002b; Martin 2007, Kuipers 2008, Piskorska 2016, 2021; McKeown 2017, Schnurr and Plester 2017). Hay (2001: 72), for example, asserts that humorous manifestations "have a serious component". In a similar vein, Mulkay (1988: 71) reckons that "humour can have serious consequences, in that recipients can attribute to it serious motives, infer from it serious meanings and react to it in a serious manner".

Within functional studies, there are valuable insights into how specific humorous manifestations, such as puns, can serve varied communicative goals in conversations (Norrick 1993, 2003; Oring 2003). In general terms, humour studies is a serious matter through and through, as Savorelli (2010) rightly notes that regarding humorous discourse in terms of its amusement is reductive and erroneous.

Having sketched the background to my study, i.e. effects/ propositional meanings communicated by dint of humour, I would like to explicate the humorous conversations analysed in this piece of research. Communication in sitcom discourse relies on two communicative levels, viz. the *inter-character's/character* and the *recipient's* (Dynel 2011²), both of which constitute the participation framework. The (inter-)character's level covers interactions among fictional characters, which are then received and processed by telecinematic recipients on the recipient's level. As a result, Dynel (2011) contends that the structure of fictional conversations is based upon two layers: the fictional layer as well as the collective sender's layer. The collective sender is a group of scriptwriters, directors and producers, etc., all of whom take part in the creation of meaning that is constructed by the audience.

My analysis concerns the humour that occurs the recipient's level, i.e. the propositional meanings gleaned by the audience, which are enclosed within affiliative functions. Canestrari (2010) dubs humour that is intended and directed only at the spectator *off-stage humour*, which is put in opposition to the cases of *on-stage humour* that is characterised by containing metacommunicative cues. It should be highlighted at the outset that the derivation of some or all propositional meanings is largely individualistic and as such it depends upon not only one's eagerness to spend more mental effort in exchange for cognitive rewards (effects) but also psychological state, cognitive predispositions or current mood. This leeway in how a humorous message is to be understood is preserved by a relevance-theoretic notion of weak implicatures (Section 2).

Granted that it is the viewer's perspective that is in the centre of attention here, the very conceptualisation of the recipient seems to be valid. There is no unequivocal stance concerning how various scientists view the position of a viewer with respect to mass mediated discourse. First, Bell (1984) believes that possible audience roles include addressee (known, ratified, addressed), auditor (knows, ratified, unaddressed), overhearer (known, unrated, unaddressed) and eavesdropper (unknown, unrated, unaddressed) and those fall along a continuum where the addressee is the closest to the speaker. Second, Clark and Carlson (1992) state that

² Here I present Dynel's nomenclature, nevertheless it must be stressed that many scientists underlined the significance of bi-partite division of fictional communication, be it in films or situation comedies (for example, Yus 1998, Brock 2011, Messerli 2017).

there are two roles: either of an addressee or overhearer. Third, Bubel (2008) stipulates that a television recipient is an overhearer (an implicit spectator), who is granted the same involvement in discourse as an overhearer in real life. Fourth, Dynel (2011) reckons that a viewer is a recipient or metarecipient, the latter being observant for details, such as the methods used by the production crew to amuse the audience. In my opinion, there is a way to reconcile those competing views, where the viewer's role is defined and redefined with respect to the collective sender's intention. On this approach, the recipient is assumed a dynamic role, where conversations are tailored in such a way so that s/he can become an overhearer, the presence of whose fictional characters are not aware of, or s/he can feel to be like other fictional characters since s/he is directly addressed.

The data is collected from the American situation comedy (sitcom) *Modern Family* (2009-2020). The show depicts the family life of the Pritchett-Dunphy-Tucker clan living in a suburb of Los Angeles. Feuer (2001: 69) notes that "the sitcom seems to require the presence of a quasi-familial structure in order to satisfy the needs of the viewer". It may partly answer the question why family sitcoms enjoy immense popularity, despite the fact that the format is not new. More importantly, it can also offer a plausible explanation as to why the sitcom serves a variety of solidarity-based functions on the recipient's part.

The paper is structured as follows. In Section 2 I wish to describe a relevance-theoretic comprehension procedure in order to show how the cognitive-pragmatic framework is used to describe humorous and non-humorous effects. Section 3 contains a summary of the previous literature on the interrelations between the use of humour and the feeling of solidarity. In other words, it will be shown that humour is a means of affiliation, helping to form an in-group. Section 4 will present a qualitative analysis of one extract taken from *Modern Family* to show a plethora of solidarity-based functions that can be a primary reason why the viewers are keen on following good and bad moments in the lives of the Pritchett-Dunphy-Tucker clan. The last section offers conclusions.

2. An RT's comprehension procedure and sitcom discourse

The bedrock for this study is the assumption that relevance-theoretic pragmatic mechanisms would explain the recipients' processing of the message in the most salient way. Consequently, the relevance of fictional dialogue does not only lie in the recipient's amusement but also in his/ her accessing to effects that foster solidarity. It must be underlined that those two different effects, viz. humorous and non-humorous, are a result of the telecinematic viewer's search for relevance. As a result, s/he may stop the process of comprehension at humorous effect, nevertheless, s/he may proceed and attain other cognitive effects.

In general, Relevance Theory (henceforth RT) is a wide-ranging framework that has been extended in many different directions. As regards the study of humour within an RT model, many researchers agree on the fact that humour, especially in jokes and puns, is an outcome of the recovery of two interpretations. In this way, an RT machinery works in parallel to the incongruity-resolution model provided by Suls (1972), where incongruity that emerges while processing the initial part of a humorous text needs to be resolved at the punchline stage (Yus 2003). I consider that this proposal, to a considerable extent, can be extrapolated to the research into scripted conversations. A dialogue in a scene consists of micro-turns, where the initiation of a humorous intention can be easily noticed and as a result, this would lead to the construction of the first interpretation. Another fact in favour of the similarity between other forms of humour and sitcom is that punchlines in sitcoms do not always occupy the final position, which is the case in longer humorous texts, such as narratives. This phenomenon, in Attardo's (2001) parlance, is referred to as *bathtub placement*³.

Returning to RT, Wilson and Sperber (2004) consider that verbal comprehension consists of two phases, i.e. decoding and inference. The role of the recipient's pragmatic inferential processes is to enrich a logical form, being tantamount to an encoded sentence meaning, and thus construct a fully-fledged proposition intended by the speaker. In order for enrichment to be possible, one needs to access to contextual assumptions since a message may contain, for example, ambiguities or referential ambivalences to be eliminated. It needs to be noted that an RT comprehension procedure is mandated by the communicative principle of relevance and the presumption of optimal relevance. The communicative principle of relevance underlines that each and every utterance, which in an RT nomenclature is dubbed an *ostensive stimulus* (any act that grabs our attention), sets up a certain clear expectation of being relevant, i.e. producing a cognitive reward (effect) at lowest mental effort possible (Wilson and Sperber 2004). In addition, the presumption of optimal relevance underpins that an ostensive stimulus is worth the recipient's processing mental as well as it is more relevant than other stimuli in terms of the interactant's preferences and abilities (Wilson and Sperber 2004). The comprehension heuristic guiding the recipient towards the recovery of the speaker's intended meaning is as follows:

³ As much as corresponding elements between sitcoms and various manifestations of humour are interesting, this point will not be discussed further. It is only to note that the path of comprehension of sitcoms and humorous types is not so different, and this is why the same linguistic models can be applied.

Relevance-theoretic comprehension procedure

a) Follow a path of least effort in computing cognitive effects: Test interpretive hypotheses (disambiguations, reference resolutions, implicatures, etc.) in order of accessibility.

b) Stop when your expectations of relevance are satisfied (or abandoned) (Wilson and Sperber 2004: 613).

The hypotheses mentioned in clause (a) of the comprehension procedure, be it ambiguity resolution, reference assignment or implicature, can be exploited for the sake of humorous effects in jokes (Yus 2003). More specifically, the initial part of a humorous text, i.e. the setting, raises in the hearer certain expectations of the way in which the text can develop, which are then invalidated by the subsequent portion of the text (the punchline). This invalidation forces the recipient to find another interpretation that has not been taken into consideration at first but is highly relevant in a given context. This claim is also relevant for sitcom discourse for the reasons discussed above, i.e. the structure of a humorous dialogue in sitcoms is not distinctly different from a joke.

Like most pragmatic frameworks, RT corroborates that verbal communication occurs on an explicit and/ or implicit levels. Those two different levels are elucidated and specified in the comprehension procedure:

Subtasks in the overall comprehension process:

a) Constructing an appropriate hypothesis about explicit content (in relevance-theoretic terms, EXPLICATURES) via decoding, disambiguation, reference resolution, and other pragmatic enrichment processes.

b) Constructing an appropriate hypothesis about the intended contextual assumptions (IMPLICATED PREMISES).

c) Constructing an appropriate hypothesis about the intended contextual implications (IMPLICATED CONCLUSIONS) (Wilson and Sperber 2004: 613)

What Sperber and Wilson emphasise is the fact that the comprehension is an online process, where the subtasks are not ordered sequentially. On this approach, the hearer is required to retrieve explicit meaning, appropriate contextual information and implicit meaning with regard to his/ her background of expectations that can change together with the progression of conversation/ utterance. In other words, those hypotheses are constructed in parallel.

As regards explicit and implicit meanings, RT maintains that the derivation of explicatures is as equally inferential as implicatures. An explicitly communicated content, or in short explicature, is a proposition that is a combination of the decoding and inference phases. It can become an input to further inferential pro-

cesses. An implicature is a proposition that is not communicated explicitly. It bifurcates into *implicated premises* and *implicated conclusions*. The former are assumptions used to create the context and are derivable either from memory or on the basis of assumption schemas. The latter are formulated on the basis of premises and explicature.

Implicatures are a matter of degree and thus some implicit propositions are strong while others are weak. A strong implicature is the one that is crucial in order to arrive at the speaker's intended interpretation and thus it would match the recipient's expectations towards the relevance of a message. A weak implicature, on the other hand, only helps the hearer to satisfy his/ her expectations of relevance, however it is not crucial since an utterance can communicate a range of possible implicit content (Wilson and Sperber 2004). A case in point of weak communication can be the following situation:

(1) **Context:** Peter and Mary go on holiday to Italy and during their visit in one of the museums, Mary utters a turn to Peter.

MARY: I'm tired. (Wilson and Sperber 2012: 41)

Mary's utterance may lead to the emergence of various weak implicatures in Peter's mind that can include one or some of the following:

(1a) Mary's enjoyment of this visit is diminishing.

(1b) Mary would like to cut short their visit to the museum.

(1c). Mary would like them to go back to their hotel after this visit to the museum, rather than visiting the Duomo, as they had planned. (Wilson and Sperber 2012: 42)

Given the fact that Mary does not give a direct evidence of her intentions, Peter is supposed to adjust the meaning in a given context to properly understand her turn. Nevertheless, those implicatures are derived on Peter's sole responsibility, and as a result Peter needs to infer that Mary is tired to a certain degree that at least one of the implicatures is warranted.

The explanation of humorous and non-humorous effects that the recipient of sitcom is supposed to experience is provided through the lens of the weak implicature view. This concept yields promising results because of its viability to explicate two types of effects, viz. purely humorous and those communicated by means of humour. Second, it also explains freedom in reception, viz. different viewers may access to different implicatures. In order to better grasp the emergence of weakly implicated assumptions in jokes, Jodłowiec (1991, 2008, 2015; Piskorska and Jodłowiec 2018) propounds the notion of cognitive overload that accounts for the mental state in which the punchline in a joke makes manifest or

more manifest a “constellation” of weak implicatures. Those assumptions can rarely become fully-fledged, despite the fact that the recipient can suddenly have access to them.

As posited above, the way in which humorous effects are created in jokes and sitcom discourse is roughly similar and thus the same claims and proposals can be applied. The cognitive overload account is particularly relevant to expound on the fact that humour is a carrier of various propositional meanings. In spite of the fact that the focus of attention here is on solidarity-based functions and thus what kind of propositional meanings those functions entail, below I would like to demonstrate a variety of meanings that a telecinematic recipient can grasp:

(2) **Context:** Alex has problems with her concentration after having suffered from mononucleosis. She fails to solve a crossword.

Alex: Ugh. What is wrong with me? I *feel so fuzzy*.

Haley: Oh, *stop being so hard on yourself. It's just arm hair*.

Alex: [sighs] I can't figure out this crossword puzzle. I...I think mono turned my mind to mush.

On the fictional layer, Alex calls herself *fuzzy* as she cannot guess a crossword puzzle. Haley misunderstands Alex's message as she derives the meaning of *fuzzy* that Alex's skin is covered with hair. Then, Alex explains that it is her concentration that she has problems with.

On the recipient's layer, the humorous effects derive from Haley's having misunderstood Alex's complaint about being fuzzy. The recipient needs to establish the relevance between Alex's complaint of feeling fuzzy and Haley's comment that she should not criticise herself as it is only arm hair. The word *fuzzy*, being a homophone, requires from the viewer the construction of two concepts, each of which is relevant to the intentions of Alex and Haley: FUZZY* (being confused) and FUZZY** (covered with soft short hair), respectively.

The propositional meanings that the recipient can construct can potentially include the following, nonetheless they are not restricted to (the functions that a humorous turn satisfies are put in brackets):

(2a) It is difficult to get on with a dumb sibling. a sister-sister relationship can sometimes be peaceful, where one complains about being too hairy, while other tries to comfort her (highlighting shared experiences)

(2b) Alex is very smart, Haley is quite dumb (disclosing character-specific information)

(2c) It is sometimes better to comfort a person, not to argue, and hence viewers are advised on how to carry on positive family relationships (advising)

(2d) It is better not to argue with a sibling (avoiding conflict)

- (2e) The third party can be amused with a linguistic play (providing a linguistic play)
- (2f) Mononucleosis may have negative long-term effects upon one's psychological capabilities (conveying a serious message)
- (2g) A humorous remark can help one either to take control of the flow of conversation or influence conversation (discourse management)
- (2h) A sibling can help one to cope with a problem at hand (releasing tension/ coping)

Granted that weakly implicated assumptions can vary from the recipient to the other, the construction of the above propositional meanings is independent of the formulation of a humorous interpretation. In other words, serving the definitional purpose of sitcom dialogues, being amusement, is just a step in order to process a message in the most salient way and this is largely conditioned upon one's needs to spend more mental effort that will be rewarded in terms of cognitive benefits.

3. Existing research on humour and affiliation

There is a wealth of classifications in which researchers categorise various functions of humour. Richly varied though those functionalist studies are, their common denominator is that humour is an effective communicative strategy, the use of which can help attain discrepant goals, such as evoking in-group and out-group feelings. In addition, it seems that an inseparable feature of amusement is positive feelings that humour entails. That is to say, any attempt at humour is a sign that communicators are on the same wavelength. This section is devoted to the description of humour as a strategy that is used to boost solidarity since this is the main purpose of this contribution.

Before summarising some of the existing conceptualisations with a special emphasis on affiliation, let me point to two key differences between the functionalist approaches and my research. First, some researchers describe humorous functions on the basis of naturally occurring conversations or of unknown data, whereas my research concerns scripted communication from the sitcom *Modern Family*. Second, the previous studies concentrated on the speaker-hearer interactions, in which the hearer is the party directly addressed to by the communicator. One of the benefits of those investigations is that the speaker can be certain, to an extent, of the hearer's path of comprehension. In my work, by contrast, I would like to concentrate on how a televisual recipient can process the message. On the one hand, a recipient in front of TV is taken into account while fictional dialogues are devised by scriptwriters, on the other hand s/he has access to a wider context and hence a different meaning is gleaned by the hearer and television recipient.

The view on humour as a tool to build and foster solidarity is endorsed by many researchers (Martineau 1972, Ziv 1984, Attardo 1994, Hay 2000, Zajdman

1995, Holmes and Marra 2002a, 2002b, Meyer 2000, Martin 2007). More specifically, Martineau (1972) remarks that humour can solidify in-group and out-group relations, even if it contains disparagement of own group. Ziv (1984) does not overtly mention the function of solidarity, however, the sub-function of the social category contains the traces of solidarity in which humour is used as a key to establish the common ground and gain affection. In Attardo's (1994) social management sub-function, we may find two micro-functions which aim to forge social bonds, namely *ingratiation* as it can "foster liking" (Long and Graesser 1988: 54, in Attardo 1994: 324) and *social play* since it is used to "strengthen social bonds and foster group cohesiveness" (Long and Graesser 1988: 57, in Attardo 1994: 324). These two strategies are also explicated in Martin (2007). Meyer's (2000) uniting function contains the strategy of mutual identification, which builds group coherence.

Solidarity enhancement is also evident in the studies of a specific humorous genre, such as jokes and puns. Zajdman's (1995) research does not take into account humour as a strategy of boosting solidarity but Brown and Levinson's (1978 [1987]) positive politeness strategies, which Zajdman adopts, are used to express friendliness. Boxer and Cortés-Conde (1997) advocate that teasing and joking can take the form of bonding, especially when the interlocutors unite against the butt (on the interdependence between teasing and humour see Norrick 1993, Zajdman 1995). In addition, Holmes and Marra (2002a) contend that subversive humour can be used to maintain positive personal relations and solidarity. In summary, humour is used to cultivate interpersonal relations, to create mutual understanding and hence mutual language, as well as to display a sense of closeness and social cohesion.

4. The use of humour to boost solidarity with viewers of *Modern Family*

This section focuses on the description of humour as an affiliative technique used to communicate a variety of propositional meanings, which are constructed by recipients of the sitcom *Modern Family*, using the RT notion of weak implicatures. The rationale behind concentrating on solidarity-based effects is that these are the most frequent in my data given that it is a family sitcom⁴. In general terms, the present findings demonstrate that the production crew (fictional characters) can employ affiliative humour with a view to fulfilling one of the following functions: highlighting shared experiences, disclosing character-specific information, shar-

⁴ The contribution offers the result of a bigger project, where the functions of humour were categorised into solidarity-based, impoliteness-based and psychological benefits. It should be underlined that some functions subsumed under psychological benefits can also demonstrate solidarity.

ing, advising, soliciting support, defending, metalinguistic humour, discourse management, providing a linguistic play and providing a cultural reference.

It can be stated that interspersing humour in either spontaneous or fictitious communication is to ratify the bond with the co-conversationalists and thus create the situation in which the interactants' cognitive environments cross-cut one another. The cognitive environment is an RT concept that denotes an individual's mental representations (Sperber and Wilson 1986 [1995]). When the same representations are held by all conversational participants, those assumptions are strengthened in conversations. However, when a communicator airs beliefs different from those expressed by others, such representations can be abandoned or can modify one's cognitive environment. Fredrickson (1998) believes that arousing positive emotions in the recipient encourages him/ her, among others, to form unusual cognitive associations, which I believe is crucial in humorous discourse since one needs to resolve incongruity that requires finding novel associations.

A solidarity-enhancing function on the recipient's part is performed as soon as there is a humorous turn, despite impolite remarks passed between fictional characters. This claim is premised on the assumption that it is not the audience whose mental well-being is threatened. The humorous segment below (3) is used to illuminate some of the solidarity-based functions mentioned in the Introduction to this section. Let me discuss the propositional meanings that a viewer can potentially derive by means of humour, together with their functions, as well as what kind of comprehension path is followed in order to access to humorous effects:

(3) **Context:** Jay shares his personal harrowing experience concerning the celebration of Father's Day for the past few years.

Jay: [into the camera] When I think of the last few Father's Days, I quake with rage. Hey, maybe put a little thought into it. Maybe we don't order the pizza. [...] I'm sorry, but who made *Father's Day the dirty stepchild of holidays?*! We don't even have a song. (S08E01)

Humour is based on Jay's creative metaphor in which he claims that Father's Day is the dirty stepchild of holidays. Through the process of lexical adjustment⁵, the viewer is required to construct two concepts that are encoded in the word *stepchild*: *STEPCHILD** (a child born to a wife or husband during a previous relationship, frequently considered less important) and *STEPCHILD*** (a holiday that is perceived to be less significant by the children). The initial concept is the viewers' background

⁵ Lexical adjustment, in RT, is a process creating an ad hoc concept, i.e. an occasion-specific meaning, whose denotation can be narrower or broader than the encoded meaning of a word or phrase. Its goal is to fine-tune the meaning with respect to the current context (Wilson and Carston 2007).

information about who a stepchild is, whereas the second one refers to Jay's intentions. The implicature that Jay communicates is that Father's Day is the worst celebrated day by children.

By means of using the concept *stepchild*, the function of providing a linguistic play is satisfied on the recipient's part. The propositional meaning that the hearer can glean is that any father is aware of the fact that it is Mother's Day or Children's Day that is more important than Father's Day. One of benefits of a linguistic play is the active engagement of recipient's mental process and thus spending more mental processing effort to attain a satisfactory level of relevance, i.e. being amused.

Extract (3) serves the function of providing a cultural reference. The premise for this effect is the deployment of cultural information, which may take the form of stereotypes that perpetuate in culture or of cultural artefacts, such as famous films or people. There is an increased frequency of conversational units in *Modern Family* that strengthen or reverse common stereotypes. The propositional meaning, and thus stereotypical information that the televisual recipient can construct is that any father would like to be as much important to a child as a mother.

In order to affiliate and hence build positive relations with the viewers, the production crew may wish to highlight shared experiences, similarities, or interests. Reflecting on the things that the recipient and fictional characters have in common tests the recipients' and fictional characters' cognitive environments' compatibility. On the basis of Jay's turn, the recipient can devise a weakly communicated meaning that the recipient and Jay share the same experience in which children do not care as much about Father's Day as about Mother's Day, which ratifies collectivity.

A different effect that can become a means of fostering solidarity is when the function of disclosing character-specific information is fulfilled. This conversational move is advantageous given the fact the recipient gets a chance to obtain a remarkable insight into the fictional character's views and attitudes towards religion, politics and a number of socially important issues. This helps the viewer to know a character, with whom s/he may affiliate or disaffiliate. The latter case is possible on account of the fictional character's airing some views with which a viewer strongly disagrees. In excerpt (3), Jay releases a piece of information that he is prone to showing intense emotions, which clashes with a public persona Jay creates: a tough patriarch, not eager to disclose feelings, which he considers unmanly.

The function of sharing is yet another effect where a fictional character self-discloses some information about oneself. The main difference between the previous function and sharing is that the latter was marked in confession (interview-like turns) uttered directly into the eye of camera and besides, they communicate different meanings. Jay, in example (3), confides some secret concerning his true feelings, which further boosts intimacy and thus the viewer feels to be trusted.

Humour in the sitcom can be used with a view to passing on a piece of valuable advice on family life and relations between family members. Given the fact that Jay emotionally describes his predicament concerning Father's Day, the recipient can feel that s/he is advised on how one should treat a father, i.e. in a similar manner that a child treats his/ her mother. As a result, the propositional meaning is that fathers should be given and demonstrated as much love as mothers are.

Last but not least, a fictional character can resort to soliciting support and compassion in the audience about a perplexing problem. This function boosts solidarity since the viewer is the only person capable of developing empathy. It may seem that the functions of soliciting support and sharing are identical since both of them are pinpointed in confessions. Nevertheless, the meanings gleaned on the basis of those functions are quite disparate. A humorous turn uttered by Jay may lead to the derivation of the weak implicature that Jay places absolute trust that the recipient will find a way to help him.

5. Conclusions

The main aim of the present paper was to describe an array of propositional meanings communicated by dint of humour, which can be used to affiliate with the viewers of the sitcom. The analysis profited from the RT notion of weak communication that serves a plausible explanation of how one humorous segment can be differently interpreted. The functions that convey an affiliative goal include: highlighting shared experiences, disclosing character-specific information, sharing, advising, soliciting support, defending, metalinguistic humour, discourse management, providing a linguistic play and providing a cultural reference. Moreover, the propositional meanings that are gleaned by means of each function were discussed.

As can be noted, there are quite a few intentions within one humorous unit at the fictional character's disposal that convey the reinforcing function. It needs to be highlighted that the derivation of propositional meanings is independent of accessing to humorous effects. Regardless of extracting only humorous or more positive cognitive effects, this difference in reception is conditioned by the recipient's eagerness to spend more mental effort to gain more cognitive reward.

REFERENCES

- Attardo, S., 2001. *Humorous texts: a semantic and pragmatic analysis*. New York, NY: Mouton de Gruyter.
———, 1994. *Linguistic theories of humor*. New York: Mouton.

- Bell, A., 1984. Language style as audience design. *Language in Society*, vol.13, no. 2, pp. 145-204.
- Boxer, D., Cortés-Conde, F., 1997. From bonding to biting: conversational joking and identity display. *Journal of Pragmatics*, vol. 27, no. 3, pp. 275-294.
- Brock, A., 2011. *Bumcivillian*: systematic aspects of humorous communication in comedies. In R. Piazza, M. Bednarek, F. Rossi, eds. *Telecinematic discourse: approaches to the language of films and television series*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 263-280.
- Brown, P., Levinson S.C., 1978 [1987]. *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bubel, C., 2008. Film audiences as overhearers. *Journal of Pragmatics*, vol. 40, no. 1, pp. 55-71.
- Canestrari, C., 2010. Meta-communicative signals and humorous verbal interchanges: a case study. *Humor*, vol. 23, no. 3, pp. 327-349.
- Clark, H. H. and Carlson T. B., 1992. Hearers and speech acts. In H. H. Clark, ed. *Arenas of language use*. Chicago: The University of Chicago Press & Center for the Study of Language and Information, pp. 205-247.
- Dynel, M., 2011. "I'll be there for you!" On participation-based sitcom humour. In M. Dynel, ed. *The pragmatics of humour across discourse domains*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 311-333.
- Feuer, J., 2001. Situation comedy, part 2. In G. Creeber, ed. *The television genre book*. London: British Film Institute, pp. 67-70.
- Fredrickson, B., 1998. What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, vol. 2, no. 3, pp. 300-319.
- Hay, J., 2000. Functions of humor in the conversations of men and women. *Journal of Pragmatics*, vol. 32, no. 6, pp. 709-742.
- , 2001. The pragmatics of humor support. *Humor*, vol. 14, no. 1, pp. 55-82.
- Holmes, J., 2000. Politeness, power and provocation: how humour functions in the workplace. *Discourse Studies*, vol. 2, no. 2, pp. 159-185.
- , 2006. Sharing a laugh: pragmatic aspects of humor and gender in the workplace. *Journal of Pragmatics*, vol. 38, no. 1, pp. 26-50.
- Holmes, J., Marra, M., 2002a. Over the edge? subversive humor between colleagues and friends. *Humor*, vol. 15, no. 1, pp. 65-87.
- . 2002b. Having a laugh at work: how humour contributes to workplace culture. *Journal of Pragmatics*, vol. 34, no. 12, pp. 1683-1710.
- Jodłowiec, M., 1991. What makes jokes tick. *UCL Working Papers in Linguistics*, vol. 3, pp. 241-253.
- . 2008. What's in the punchline? In E. Wałaszewska, M. Kisiulewska-Krysiuk, A. Korzeniowska and M. Grzegorzewska, eds. *Relevant worlds: current perspectives on language, translation and Relevance Theory*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, pp. 67-86.
- . 2015. *The challenges of explicit and implicit communication: a relevance-theoretic approach*. Frankfurt & Main: Peter Lang.
- Kuipers, G., 2008. The sociology of humor. In V. Raskin, ed. *The primer of humor research*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, pp. 361-398.

- Martin, R. A., 2007. *The psychology of humor: an integrative approach*. Burlington, MA: Elsevier Academic Press.
- Martineau, W. H., 1972. A model of the social functions of humor. In J. H. Goldstein and P. E. McGhee, eds. *The psychology of humor: theoretical perspectives and empirical issues*. New York, London: Academic Press, pp. 101-125.
- McGhee, P. E., 1972. On the cognitive origins of incongruity humor: fantasy assimilation versus reality assimilation. In J. H. Goldstein and P. E. McGhee, eds. *The psychology of humor: theoretical perspectives and empirical issues*. New York, London: Academic Press, pp. 61-80.
- McKeown, G., 2017. Humor as an ostensive challenge that displays mind-reading ability. In N. Streitz and P. Markopoulos, eds. *Distributed, ambient and pervasive interactions*. Berlin: Springer, pp. 627-639.
- Messerli, T. C., 2017. Participation structure in fictional discourse: authors, scriptwriters, audiences and characters. In M. A. Locher and A. H. Jucker, eds. *Pragmatics of fiction*. Berlin/Boston: Mouton de Gruyter, pp. 25-54.
- Meyer, J. C., 2000. Humor as a double-edged sword: four functions of humor in communication. *Communication Theory*, vol. 10, no. 3, pp. 310-331.
- Mills, B., 2005. *Television sitcom*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Modern Family, (2009-2020)
- Mulkay, M., 1988. *On humor: its nature and its place in modern society*. Cambridge: Basil Blackwell Inc.
- Norricks, N. R., 1993. *Conversational joking: humor in everyday talk*. Bloomington: Indiana University Press.
- , 2003. Issues in conversational joking. *Journal of Pragmatics*, vol. 35, no. 9, pp. 1333-1359.
- Oring, E., 2003. *Engaging humor*. Urbana/ Chicago: University of Illinois Press.
- Palmer, J., 1994. *Taking humour seriously*. New York, London: Routledge.
- Piskorska, A., 2016. *Po co rozmawiamy? O funkcjach komunikacji w ujęciu Teorii Relewancji*. Kraków: Tertium.
- . 2021. Humorous means, serious messages: A relevance-theoretic perspective on telling jokes to communicate propositional meanings. In E. Ifantidou, L. de Saussure and T. Wharton, eds. *Beyond meaning*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 119-132.
- Piskorska, A., Jodłowiec, M., 2018. Weak communication, joke targets and the punch-line effect: a relevance-theoretic account. *Studies in Polish Linguistics*, vol. 13, no. 1, pp. 25-44.
- Savorelli, A., 2010. *Beyond sitcom: new directions in American television comedy*. Jefferson, North Carolina; London: McFarland & Company.
- Schnurr, S., Plester B., 2017. Functionalist discourse analysis of humor. In S. Attardo, ed. *The Routledge handbook of language and humor*. New York, London: Routledge, pp. 309-321.
- Sperber, D., Wilson, D., 1986 [1995]. *Relevance: communication and cognition*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Suls, J. M., 1972. A two-stage model for the appreciation of jokes and cartoons: an information-processing analysis. In J. H. Goldstein and P. E. McGhee, eds. *The psychology of humor: theoretical perspectives and empirical issues*. New York, London: Academic Press, pp. 81-100.

- Wieczorek, M., 2021. *Humour as a carrier of meaning in sitcom discourse: A data-based study from a relevance-theoretic perspective*. Unpublished dissertation. University of Warsaw.
- Wilson, D., Carston R., 2007. A unitary approach to lexical pragmatics: relevance, inference and ad hoc concepts. In N. Burton-Roberts, ed. *Pragmatics*. Palgrave-Macmillan, pp. 230-259.
- Wilson, D., Sperber, D., 2004. Relevance Theory. In L. R. Horn and G. Ward, eds. *The handbook of pragmatics*. Oxford: Blackwell, pp. 607-632.
- . 2012. *Meaning and relevance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yus, F., 1998. Relevance theory and media discourse: a verbal-visual model of communication. *Poetics*, vol. 25, no. 5, pp. 293-309.
- . 2003. Humor and the search for relevance. *Journal of Pragmatics*, vol. 35, no. 9, pp. 1295-1331.
- Zajdman, A., 1995. Humorous face-threatening acts: humor as strategy. *Journal of Pragmatics*, vol. 23, no. 3, pp. 325-339.
- Ziv, A., 1984. *Personality and sense of humor*. New York: Springer.

Dane kontaktowe / Contact details:

E-mail: magdalena.wieczorek@uph.edu.pl
Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UwS
Ul. Żytnia 39
08-110 Siedlce

A LINGUISTIC ANALYSIS OF METAPHORS IN THE LYRICS OF ROCK MUSIC

Katarzyna Patoleta

Uniwersytet w Siedlcach

Wydział Nauk Humanistycznych

e-mail: kp83801@stud.uph.edu.pl

Abstract: This paper aims to investigate the types of metaphors that occur in the lyrics of rock music as well as to show their functions. The article is divided into two parts. The first part presents the theoretical background of metaphor and provides various definitions of metaphor. The next section concerns the classification of metaphor and its types, such as conceptual metaphor, standard metaphor and new metaphor. The second part of the paper contains the qualitative analysis of orientational, ontological, standard and new metaphors that can be found in the lyrics of rock music. In short, the results of this study reveal that metaphor is a living notion, used on a daily basis by language users and it is applied in many songs, helping the authors to convey their message to the listeners. The role of metaphor is to arouse certain emotions in listeners; however, it is up to them to interpret its meaning.

Keywords: metaphor, linguistic notion, rock music, conceptual metaphor, context

JĘZYKOWA ANALIZA METAFOR W TEKSTACH PIOSENEK ROCKOWYCH

Abstrakt: Celem niniejszej pracy jest analiza typów metafor znajdujących się w wybranych tekstach piosenek rockowych oraz zaprezentowanie ich możliwego znaczenia. Praca została podzielona na dwie części: teoretyczną i praktyczną. Pierwsza część opisuje różne definicje metafory, które uformowały się na przestrzeni lat, co doprowadziło do postrzegania metafory, jako złożonego środka językowego, nieposiadającego jednej konkretnej definicji. Kolejne podrozdziały obejmują klasyfikacje metafory i wyodrębniają typy metafor takie jak martwa (*dead*) metafora, metafora konceptualna (*conceptual*), metafora standardowa (*standard*) oraz inne. Druga część pracy przedstawia wnioski z jakościowej analizy wybranych typów metafor znajdujących się w tekstach piosenek rockowych na przestrzeni lat. Wnioski z przeprowadzonej analizy pokazują, że metafora jest wciąż żywa w codziennym życiu użytkowników języka, ale także jej miejsce znajduje się w tekstach wielu piosenek, pomagając autorom w ten sposób na przekazanie swoich refleksji odbiorcom. Metafora ma za zadanie wzbudzić konkretne emocje u słuchaczy, do których również należy indywidualna interpretacja jej znaczenia.

Słowa kluczowe: metafora, środek językowy, muzyka rockowa, metafora konceptualna, kontekst

Introduction

Metaphors are very popular entities, which bring a lot of diversity into the language usage, and sometimes they even lead to confusion in people's daily lives. They are often perceived only as stylistic figures, however their definition is far more complex. The word "metaphor" derives from the Greek word *metapherein* which means "to carry over", and current approaches to metaphors range from philosophy and literary studies to linguistics (Pisarska 1989, 21-23).

For many years metaphor was considered and understood in terms of Aristotle's classical explanation. He stated that "metaphor is the application of a strange term either transferred from the genus and applied to the species or from the species and applied to the genus, (...) by analogy." (Levin 1982, 24-46). Aristotle treated metaphor as if it was only a simile (Świątek 1998, 12, my translation). Jerzy Świątek (1998, 9, my translation) focuses on Aristotle's description and observes that metaphor is one of the artistic tools for creating a new reality. He questions Aristotle's definition and argues that in his description "there is an assumption that every user of a specific language can fluently perceive and distinguish literal and figurative meaning" (Świątek 1998, 11, my translation). Furthermore, Świątek (1998) questions the treatment of metaphor as the ornamentation of the text. He comments on Aristotle's statement that the purpose of metaphor and figurative language is not to coin a new term, but rather to avoid ordinariness. Świątek implies that metaphors should not be reduced to poetic languages because many of them are present in colloquial language. These metaphors which are accurate, that is language users simply like them, or they fill a semantic gap, can be *lexicalized* and permanently enter the lexicon (Świątek 1998, 71-72, my translation). Those lexicalized metaphors are understood by specific language users because of their general knowledge of the world or experiences common for a particular society. (Świątek 1998, 14-23, my translation).

The crucial moment for the study of metaphor was in 1980 when George Lakoff and Mark Johnson published the book *Metaphors We Live By*. In this book, they proposed a cognitive linguistic view on metaphors and distinguished a *conceptual metaphor*. They claimed that metaphor involves understanding of conceptual domain (*the target domain*) in terms of another conceptual domain (*the source*), and "that understanding takes place in terms of entire domains of experience and not in terms of isolated concepts" (Lakoff and Johnson 2003, 118). They closely investigated conceptual metaphors and distinguished three types such as *ontological*, *orientational* and *structural metaphors*. In general, they agreed that metaphor is a "device of the poetic imagination and the rhetorical flourish – a matter of extraordinary rather than ordinary language", while at the same time metaphor is used in people's everyday life so it also performs the function of being an

indispensable means of communication (Lakoff and Johnson 2003, 4, 248). They challenged the view that metaphor is only a part of language and thus claimed it should be regarded in the context of experience and thought (Lakoff and Johnson 2003, 4). Metaphor is a tool for creation, not exclusively for obvious poetic purposes. That is to say, it has an ability to create new realities because it has a “conceptual structure”, which should be considered in terms of one’s experience, culture, environment and social activities. (Lakoff and Johnson 2003, 236-248).

Zoltán Kövecses (2002) continues the research into conceptual metaphor in his book *Metaphor: A Practical Introduction*. He mentions an old view on metaphor in five points and makes the comparison to a groundbreaking study of metaphor provided in *Metaphors We Live By* by Lakoff and Johnson (Kövecses 2002, preface). In short, traditional metaphor 1) belongs to linguistics and it can be seen in various artistic creations, 2) having a “special talent” is needed to create metaphor, 3) it compares two units by showing similarity between them and 4) it “is not an inevitable part of everyday human communication” (Kövecses 2002, preface). All of those aspects were questioned, which led to the proposal of the notion of conceptual metaphor (Kövecses 2002). Kövecses also draws attention to the term *mapping* as essential to metaphors, which is described as a “set of systematic correspondences between the source and the target” (2002, 6). He explains mappings on the basis of the example of conceptual metaphor *LOVE IS A JOURNEY*, where elements of one conceptual domain correlate with the elements of another conceptual domain, which means that if in the *source* we have *the travellers*, the *target* will be *the lovers* (Kövecses 2002, 6-7).

William Grey (2000) states that “the use of metaphor is a dynamic phenomenon which enables us to generate new meanings from old”. He believes that metaphor is very often used in speaking, however, language users are not always conscious of its presence. There are metaphors that remain invisible for users, or “which we recognise as straightforward and literal”, such as *river runs* (Grey 2000). He also provides an understanding that metaphor does not only serve as a tool for the language ornamentation, but also it should be studied in terms of being a basic communication device because of the powerful abilities such as “imposing or discovering structure within novel or unfamiliar situations” (Grey 2000). At the same time, Grey emphasises the fact that it is possible to substitute *metaphorical expressions* with literal language, though metaphorical language has potential “to develop its complex and powerful resources of generalisation and abstraction” (Grey 2000).

The studies presented above clearly show that there is no unique definition of metaphor. A profound analysis of different understandings of metaphor shows that it cannot be restricted merely to a language unit because its presence in daily life makes it an inevitable tool to create our reality (Grey 2000, Lakoff and Johnson 2003, Świątek 1998).

Types of metaphor

The classification of such a complex unit as a metaphor can be problematic since the body of literature is extensive. Researchers make attempts to differentiate the types of metaphor and very often they create their own classifications (Newmark 1998, Lakoff and Johnson 2003). In this section I would like to provide the types of metaphor that will be relevant for my analysis presented further in this work. The focus will be laid on the following: *conceptual metaphors*, *standard metaphors* and *new metaphors*.

1. Conceptual metaphors

The general explanation of the *conceptual metaphor* is defined as “understanding one conceptual domain in terms of another conceptual domain” (Zoltán Kövecses 2002, 4). Ahmed Hasani Yaseen (2013, 52-69) believes that conceptual metaphor should be considered “in terms of the concepts depending on speech of a personal experience or the experience of the society as a whole”. This understanding covers with Lakoff and Johnson’s (2003) findings, because researchers analysed metaphor in the cognitive linguistic view. Their theory assumed that “conceptual metaphors are grounded in correlations within our experience” and they influence “human thought processes” (2003, 7, 156).

Knowing that conceptual metaphor consists of two corresponding domains, Zoltán Kövecses pinpoints that “conceptual metaphors typically employ a more abstract concept as target and a more concrete or physical concept as their source.” (2002, 6-7). However, there are also cases where this order is changed, as in the example of conceptual metaphor LOVE IS A JOURNEY, in which *the vehicle* corresponds to *the love relationship itself* (Kövecses 2002, 6-7).

Moreover, it has to be mentioned that conceptual metaphor contains a group of metaphors called *conventional metaphors* “that structure the ordinary conceptual system of our culture, which is reflected in our everyday language.” (Lakoff and Johnson 2003, 140). Lakoff and Johnson assigned to this group three different types of metaphor such as *ontological*, *orientational* and *structural metaphor*.

1.1. Structural metaphor

Lakoff and Johnson (2003, 15) stated that *structural metaphor* occurs “where one concept is metaphorically structured in terms of another”. One of the examples of structural metaphor may be ARGUMENT IS WAR, which is illustrated by the expressions such as *Your claims are indefensible*, or *You disagree? Okay, shoot!* This metaphorical concept of an *argument* seen as *war* is possible only when this concept is

known in a certain culture. For instance, if in a particular culture the concept of *argument* would be seen “as a dance [...] people would view arguments differently, experience them differently, carry them out differently, and talk about them differently.” (Lakoff and Johnson 2003, 5-15). A similar instance of structural metaphor is studied by Nguyen Ngoc Vu, who gives an example of the abstract conceptual domain *DEBATE* that is regarded in terms of a specific conceptual domain such as *WAR* (2015, 67-68).

1.2. Orientational metaphors

Orientational metaphor, which Lakoff and Johnson (2003, 26) distinguished, mostly deals with the space and physicality of humans, as well as physical aspects of the world. To more accurately account for this metaphor, they provide the term *spatial orientation*, which refers to the words such as “up-down, in-out, front back, on-off, deep-shallow, central-peripheral” (Lakoff and Johnson 2003, 15). Lakoff and Johnson explain spatial orientation on the basis of the example *HAPPY IS UP*. Expressions that are created from the *HAPPY IS UP* concept like “I’m feeling *up* today” or “I’m feeling *down*” are described on a *physical basis* which indicates an emotional state of a person. The physical basis is a state in which the body reacts to the positive or negative emotions, “drooping posture typically goes along with sadness and depression, erect posture with a positive emotional state” (Lakoff and Johnson 2003, 15-16). What is worth mentioning is that “the orientational metaphors based on them (physical basis) can vary from culture to culture” (Lakoff and Johnson 2003, 15). In contrast to the structural metaphor, which regards one domain as another domain, an orientational metaphor “organizes a whole system of concepts with respect to one another” (Lakoff and Johnson 2003, 15).

Although orientational metaphor deals with “semantic concepts ‘directionality’ and ‘specialization’” (Hasani Yaseen 2013, 52-69), sometimes the concrete place or direction (as *up*, *down*, *front*, *back*) is not indicated explicitly, as in the following examples: “Try to pack more words *into fewer words*” or “Don’t force your meanings *into the wrong words*” (Hasani Yaseen 2013, 52-69). These are the abstract expressions that are used by the people on their daily basis to point out areas and spots. (Hasani Yaseen 2013, 52-69).

1.3. Ontological metaphors

Zoltán Kövecses (2002, 72-73) characterises *ontological metaphors* as “extremely basic ones, in that they give object, substance, or container “shape,” or status, to entities and events that are not physical objects, substances, or containers.” Using the metaphor of *IDEAS ARE FOOD* as an example, he shows the similarity between

these two separate concepts, i.e. the abstract concept of IDEAS and the concrete concept of FOOD. He continues on this example by comparing the two uses of the same concepts: “We cook food and we can stew over ideas; we swallow food and we can swallow a claim”. (Kövecses 2002, 72-73). Nguyen Ngoc Vu (2015, 69) exemplifies this type of metaphor with the instance MIND IS A MACHINE. He explains this example in the following way: “thinking can be seen as a machine operating under on-off mechanism, (which) can work with high or low performance, can damage or rust and can use the fuel.” (Ngoc Vu 2015, 69) Lakoff and Johnson explained ontological metaphors as those which are natural for users because they use those in order to understand the world around them and the way how different things function (2003, 29-31). Moreover, they mention that probably “most obvious ontological metaphors are those where the physical object is further specified as being a person”, which recalls another figure of speech, a *personification*. (Lakoff and Johnson 2003, 31-34).

2. Standard metaphors

The next type of metaphors described in the literature is standard metaphor. Peter Newmark (1988, 125) calls them *stock metaphors*. A standard metaphor is an “established metaphor which in an informal context is an efficient and concise method of covering a physical and/or mental situation both referentially and pragmatically” (Newmark 1988, 125). Ahmed Hasani Yaseen (2013, 52-69) claims that standard *metaphors*, besides their widespread usage, “have not yet taken root”. Furthermore, he provides the example of *A ray of hope* and explains that *life* is connected with *hopeless gloom, and hope reminds warm sun-rays* which illuminate the darkness. Tetyana Oliynyk (2014, 123-125) adds that those metaphors “are effective means of describing concrete or abstract concepts, which has an emotional impact on the reader”. In other words, they carry an “active aesthetic function” (Oliynyk 2014, 125) and readers recognize them as metaphors, which influence their emotions and thoughts.

3. New metaphors

Another type of metaphors is new metaphors “that are outside our conventional conceptual system, metaphors that are imaginative and creative” (Lakoff and Johnson 2003, 140). These metaphors have an ability to provide our experiences with a new interpretation (Lakoff and Johnson 2003, 140). Zoltán Kövecses adds that *new metaphors* often appear in the literary environment where new expressions have “frequently anomalous character”, such as “tea that tastes like window” (2002, 43). This unconventional metaphor “was created by the author in order to offer a new and different perspective on an aspect of reality” (Kövecses 2002, 43).

Metaphors in music

Concerning the subject of this thesis, Victor Kennedy's analysis of metaphor in music is worth mentioning (2013). In the beginning, he refers to the study of conceptual metaphors made by Lakoff and Johnson (2003). Based on their research, Kennedy deduces that metaphor in the conceptual sense can indeed be applied to understanding music. Therefore, Kennedy concludes that metaphor and music have similar structures (2013, 4-10). He states that metaphorical analysis applied to literature and poetry can also be applied to music, as metaphor is the understanding of one concept in terms of another (Kennedy 2013, 4-10). Such an analysis allows for an understanding of how songs influence audiences and produce specific emotional effects (Kennedy 2013, 4-10). Kennedy also argues that metaphor can function in music as sounds, not just linguistic figures and words (2013, 27-28). The right choice of sounds can express and evoke concrete emotions. Through this practice, the artist can help his listeners to get in a particular mood, as they will tune in emotionally to the sounds of the music they hear (Kennedy 2013, 27-28).

The results of a qualitative analysis

From the study I have made, I distinguished the 4 most common types of metaphors that appear in rock music played by bands. The focus is laid on the orientational, ontological, standard, and new metaphors. Selection of bands was on the basis of having composing music in a similar subgenre of rock, that is, alternative rock and alternative metal. These rock bands were also developing and beginning to gain fame and popularity in the first decade of the twenty-first century. Hence, the song selection is within the timeframe 2003-2013. The metaphors were taken from the following rock songs: *Sleepwalking* (2013) and *Can You Feel My Heart* (2013) by Bring Me the Horizon, *Going Under* (2003) by Evanescence, *From Yesterday* (2005) and *Up In the Air* (2013) by Thirty Seconds to Mars, *Best of You* (2005), *Walk* (2011) and *These Days* (2011) by Foo Fighters, as well as *Numb* (2003) by Linkin Park.

According to the division of metaphors mentioned in the first part which is based on a review of the literature, I have analysed 11 metaphors in terms of their meaning and type. The metaphors will be underlined in the given extracts from lyrics. In the selected metaphors I provided around 4 lines of the song because some of the metaphors slightly change their meaning in a specific context and thus their meaning is then clearer. The richness of metaphors in the chosen songs shows that they are an indispensable means of conveying emotions in music and it is the recipient who chooses how to interpret them or identify with the problems presented in the

songs. There have not been many studies into linguistic notions in music, especially metaphors in rock music apart from the aforementioned Victor's Kennedy's research (2013). In fact, there are a small number of blog entries explaining the individual perception of the metaphor by Internet users, but they did not provide any information on the classification of metaphor or its types.

Orientalional metaphors in rock music

Orientalional metaphor deals with *spatial orientation*, which means that it indicates the place in the space by the usage of words such as *up/down* (Lakoff and Johnson 2003, 15). In the lyrics of the song *Can You Feel My Heart* (2013) recorded by the Bring Me the Horizon there are two orientational metaphors which are underlined below:

(1) I'm scared to get close and I hate being alone
I long for that feeling to not feel at all
The higher I get, the lower I'll sink
I can't drown my demons, they know how to swim

In the underlined line, there are two orientational metaphors that are put together to create a specific impression on the recipient. Their meaning can be understood separately and as a whole. In the first metaphor *The higher I get*, the adjective *higher* is the indicator of a position in space. I believe that it metaphorically can mean "to achieve something important in life or trying to do that". The second metaphor *the lower I'll sink*, deals with a spatial orientation because of the adjective *lower* which means that something is below something or near the bottom. This adjective is fixed with the verb *to sink*, which additionally creates a feeling of going down. The metaphor *the lower I'll sink* can mean to "go down mentally after a failure". Both of these orientational metaphors put together create the metaphorical meaning that the harder a subject tries to achieve something, the worse he feels when he fails or his plans are unsuccessful.

Orientalional metaphor can be also found in the song entitled *Going Under* (2003) by Evanescence:

(2) I'm dying again
I'm going under (going under)
Drowning in you (drowning in you)
I'm falling forever (falling forever)

This metaphor is denoted as orientational because the word *under* indicates a place in space when something or someone is below something else. The other lines are placed before and after the metaphor *I'm going under* in order to understand the context in which the metaphor is used, and as a result, understand its meaning. The rest of the lyrics that are not quoted present a story where an individual struggles with negative emotions and these bring him down. In the song there is mention of how much he has done for somebody else, and was hurt because of the actions of the person he was in a relationship with. That is why I believe that this metaphor means that someone is or was in a relationship that has a negative influence on him. The metaphorical phrase *I'm going under* can mean deterioration of the mental state and even depression because then people are feeling “under” their own, normal and everyday mental state.

This section was about to show the use of orientational metaphors in the lyrics of rock music. As it can be seen they are frequently used, and often they indicate a mental state in which the person in the lyrics is. Though, to a large degree they show a poor mental condition, their use does not intend to have a negative influence on the recipient, but rather to help identify with the individual in the lyrics, give vent to emotions and hope to cope with problems.

Ontological metaphors in rock music

Ontological metaphor presents something abstract, which can be a concept living in mind, as something that has a “body”, that is something is regarded as a physical object made from substance (Kövecses 2002, 72-73). In the song titled *Up In the Air* (2013), which was made by the rock band Thirty Seconds to Mars, there is an ontological metaphor underlined below:

(3) I've been up in the air
Is this the end I feel?
Up in the air
Chasing a dream so real

This metaphor *Chasing a dream so real* treats the abstract word *dream* as something that could be chased by a person. In the literal meaning *the dream* cannot be chased. The verb *chase* is applied in order to show a run for a physical object or after somebody. In this ontological metaphor *the dream*, which is something that lives in people's minds becomes “embodied”, that is, it becomes something physical that has a body and can be touched. I consider that the metaphor *Chasing a dream so real* means to try to achieve ambitions or goals which can be really attained. I am

leaning towards this meaning because in the rest of the lyrics a person is hesitating, is lost and unsure, he is considering whether this is the end or his dreams can still come true.

Another example of ontological metaphor can be found in the song entitled *These Days* (2011) written by the rock band Foo Fighters:

(4) Easy for you to say, your heart has never been broken
Your pride has never been stolen, not yet, not yet
One of these days, I bet your heart'll be broken
I bet your pride'll be stolen, I bet, I bet, I bet, I bet

In this metaphor *I bet your pride'll be stolen*, the abstract noun *pride* is treated as something physical, an object which can be stolen and hence it is classified as an ontological metaphor. The noun *pride* is a notion in people's minds, which stands for a feeling of self-satisfaction and belief in one's superiority over the others. This song is about showing and warning somebody that one day he will experience everything that he has never experienced before. It will be hurtful, but it has to happen to develop as a person. I believe that the metaphor *I bet your pride'll be stolen* conveys the meaning that someone with heightened expectations about themselves will finally learn a lesson.

The ontological metaphor is also used in the song entitled *Sleepwalking* (2013) made by the rock group Bring Me the Horizon and it is underlined in the lyrics below:

(5) Your eyes are swallowing me
Mirrors start to whisper, shadows start to sing
My skin's smothering me
Help me find a way to breathe

This metaphor *shadows start to sing* presents the *shadows*, which are dark shapes placed typically on the ground where the light cannot get because something or someone stands in its way, as if they were able to sing. This metaphor is also a personification because it gives something (shadows) human qualities, such as singing. It is a typical example because most of the ontological metaphors are those which treat something as if it was a person by the use of human abilities (Lakoff and Johnson, 2003, 34-35). Through the context of the rest of the lyrics it can be deduced that the person is consumed with emotions, and cannot handle the current situation he is in. The metaphor *shadows start to sing* can mean that the person is in such a mental state as lunacy or insanity and he thinks that things start being alive. I believe that the story presented in this song shows that he got so far in his

madness because of the previous, apparently traumatic past events that he no longer embraces the surrounding reality that is why he sees things that do not exist.

The use of ontological metaphors in rock music enables authors to create new conceptions, and give “life” to things that do not occur in reality. Those metaphors present a listener with an extensive background to the narration through the lyrics, thereby making a possibility to lose himself in this musical story. Ontological metaphors’ role is also to encourage the hearer to think about abstract concepts in terms of things that can be perceived with our senses.

Standard metaphors in rock music

Standard metaphors are those which: perform an aesthetic function in the informal context, allow to describe more or less abstract notions, exert an emotional impact on the reader and are widely used (Newmark 1988, Oliynyk 2014, Hasani Yaseen 2013).

One of the most common among standard metaphors can be found in the song entitled *These Days* (2011) recorded by the rock band Foo Fighters. It is very common as it can be found in many songs and pop culture (e.g. Rixton – *Me and My Broken Heart*). It is also a very old metaphor because it appears in the *Bible* in *Psalm 69:20*. The metaphor is underlined in the lyrics below:

(6) Easy for you to say, your heart has never been broken
Your pride has never been stolen, not yet, not yet
One of these days, I bet your heart'll be broken
I bet your pride'll be stolen, I bet, I bet, I bet, I bet

The metaphor in its initial version *a broken heart* means a great feeling of sorrow or sadness, typically after ending a love relationship or when somebody we loved dies (Oxford Dictionary). It is a standard metaphor as it has an emotional impact upon the recipient and thanks to its use, the text becomes more lyrical and at the same time its aesthetics rises. It also describes an emotional state, which is an abstract notion as it exists in people’s minds. Taking into consideration the rest of the lyrics, where there are a lot of negative situations mentioned that a person will have to experience and live through, I believe that this metaphor can mean that someone has never been into that kind of situation, but one day he will be suffering because of somebody’s actions. In this song, the line *I bet your heart'll be broken* with use of a metaphor, creates a feeling of being afraid of the future and provokes listeners to think that one day *a broken heart* will happen to them. What has to be mentioned is that from this metaphor an idiomatic expression *to break*

somebody's heart was formed, which means “to betray, destroy, or abandon one’s love, as by ending a romantic relationship” (*Farlex Dictionary of Idioms*).

Another standard metaphor which provides the base for idiomatic expressions such as *to put yourself in somebody's shoes* and *to walk a mile in someone's shoes* occurs in the song entitled *Numb* (2003) by Linkin Park and it is underlined in the lyrics below:

(7) I'm tired of being what you want me to be
Feeling so faithless, lost under the surface
I don't know what you're expecting of me
Put under the pressure of walking in your shoes

This metaphor in its original version *walking in somebody's shoes* means to try to put yourself in a situation in which somebody else exists, typically in a complex or hard situation. The first idiom made from this metaphor is *to put yourself in somebody's shoes* means to “imagine how someone else in a difficult situation” (Cambridge Dictionary). The second idiomatic expression *to walk a mile in someone's shoes* means “to spend time trying to consider or understand another person’s perspectives, experiences, or motivations before making a judgment about them” (*Farlex Dictionary of Idioms*). Both of those idioms are in a close relationship with the metaphor because of their similar meaning, which is a try to feel what somebody else is feeling. In the context of this song and the lyrics mentioned above where the problem of dealing with pressure from others is addressed, I believe that here the metaphor *walking in your shoes* means that the person is forced to follow somebody’s else actions or a career path and he is miserable because of that situation and the expectations imposed on him. I consider that this metaphor can show the struggle of children because of the expectations of their parents and it is used in the lyrics to prompt an emotional impact and make parents aware that they should not put pressure on their children to follow in their footsteps.

It is one of the qualities that standard metaphor has, that is, it is commonly recognizable so it is not unusual for it to appear in rock songs. At the same time its use makes the lyrics of that “hard” kind of music (because of the use of electric guitars, drums and often singing the lyrics through screaming) more lyrical, more smooth. I believe that standard metaphor is present in rock music because it can be easily understood because of its wide usage, and it still can affect the listeners emotionally.

New metaphors in rock music

The last and one of the most common types of metaphors which can be found in the rock band songs is *new metaphor*. This is the type which is the hardest to define because there are numerous possibilities to create a new metaphor, since they depend on imagination and creativity and frequently they can be found in the literary environment (Lakoff and Johnson 2003, Kövecses 2002). The first new metaphor comes from the lyrics of the song entitled *Walk* (2011) which was written by the rock band Foo Fighters. The metaphor is underlined below:

(8) I never want to die, I never want to die
I'm on my knees, I never want to die
I'm dancin' on my grave, I'm runnin' through the fire
Forever, whenever, I never want to die

This metaphor describes an unreal activity such as *dancing on one's own grave*, which is impossible because graves are made only when people die. In the context of the rest of the lyrics where a person mentions his memories from the past, what he had lived through and what led him to learn how to live differently, I believe this metaphor can mean that the person is not afraid of death. Moreover, the metaphor is also a little sarcastic in tone because the theme of death is serious, and in general people are afraid of dying. It could also be read as presenting a mocking approach to dying, and listeners should not take death very seriously and try to live to the fullest.

Other new metaphors were created by the same rock band, Foo Fighters, and placed in the song called *Best of You* (2005). The new metaphors are underlined in the lyrics below:

(9) I was too weak to give in
Too strong to lose
My heart is under arrest again
But I break loose

Both of these metaphors are similar because they show a contrast between the two opposite concepts that are *being strong* and *being weak*. The first metaphor *I was too weak to give in* shows a contradiction because if somebody is *weak*, then he *gives in* because he cannot handle something anymore. I believe that this metaphor means that somebody was not able to give up something, it could be even committing suicide, which he could not do because he lacked the courage (hence he was too weak). The second metaphor *Too strong to lose* also works in terms of

the set of opposites, because if somebody is *strong* then he does not *lose*, but wins. This metaphor can mean that somebody was fighting for something so hard that failure seems almost impossible. In my understanding, those two metaphors can show the struggle within a person on how to live and what approach to take when it comes to everyday life. Perhaps this is also an indication of struggles with mental illnesses such as depression. Those are new metaphors because they were created specifically for this song to show new perspectives and feelings of the author in a particular situation.

The next new metaphor comes from the song entitled *From Yesterday* (2005) which was written by the rock band Thirty Seconds to Mars. The metaphor is underlined below:

(10) He can never get enough, get enough of the world
For a fortune, he'd quit
But it's hard to admit how it ends and begins
On his face is a map of the world

This is a new metaphor because it sets two notions (a *face* and a *map of the world*) together to achieve the intended effect, that is, a comparison that is relevant to describing the characteristics of the song's protagonist. Taking into consideration the rest of the provided lyrics, I believe that the metaphor *On his face is a map of the world* can mean that a person has been through a lot, and the signs of different struggles and problems can be seen through the marks on his face. There is a possibility that this metaphor can also have the meaning that somebody has learned life lessons through travelling because of the use of words such as *a map* and *the world*, that cause such associations. In the same song *From Yesterday* (2005), there is also another new metaphor which is underlined below:

(11) On a mountain he sits, not of gold, but of shit
Through the blood, he can learn, see the life that he took
From a council of one, he'll decide when he's done
With the innocent

In this example, the word *shit*, which associates with something unpleasant, is combined with the unfolded phrase *mountain of gold*, which gives a feeling of something good and pleasurable. I consider that the metaphor which comes from this connection means that the person achieved something, but in an inappropriate way that may have hurt someone, or is unhappy with the results he achieved. This is a new metaphor as it provides a fresh, unique perception of a *mountain of gold*,

something that is pleasant in terms of *mountain of shit*, which can mean something different from what we expected it to be.

The great potential to form new metaphors, where every word can be combined with another to create a new figurative meaning, makes the language of rock songs still fresh and absorbing. However, it is sometimes hard to deduce the intended meaning that the author wanted to create. Nevertheless it makes new metaphors unique, because their meaning will be highly dependent on the listeners and their experiences that would make them perceive these metaphors in a certain way.

Conclusions

A classification of a metaphor can be sometimes complicated because metaphor is divided into different types, which was shown in the first part of this thesis. It is a very complex notion, and very often metaphor overlaps with personification and idioms, which was illustrated in this chapter. From my observations and the analysis I have conducted, I found out that metaphor is regularly applied in the lyrics of rock music, and this linguistic mean can appear many times in the lyrics of one song.

As I presented in this part there have been many types of metaphors used in the rock songs, and I focused on the most popular ones, such as orientational, ontological, standard and new metaphors. Orientational metaphors are often used to express a mental state of a person that the song is about, whereas ontological metaphors allow to express abstract notions and create a whole new world for the purpose of telling a story. It is a standard metaphor's role to emotionally move the listeners and provide them with an aesthetic experience, such as sensitivity to the set of figurative expressions and ability to appreciate a variety of the lyrical language. However, from all of those types discussed in the practical chapter, new metaphors appear most often and they are the most interesting to analyse because they are a creation of completely different notions that can be analysed and understood differently according to the personal experience of the recipient. In general, metaphor is a linguistic notion that with all its aspects is living through decades in rock music, as is shown in the songs chosen for my analysis.

BIBLIOGRAPHY

- Grey, William. 2000. "Metaphor and Meaning". *Minerva* 4, (November).
- Hasani Yaseen, Ahmed. 2013. "The Commonest Types of Metaphor in English". *Journal of Al-Frahedis Arts* 05, no.15: 52-69.

- Kennedy, Victor. 2013. *Strange Brew: Metaphors of Magic and Science in Rock Music*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kövecses, Zoltán. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, George and Mark Johnson. 2003. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levin, Samuel R. 1982. "Aristotle's Theory of Metaphor." *Philosophy & Rhetoric* 15, no.1: 24-46. <https://www.jstor.org/stable/40237305>.
- Newmark, Peter. 1988. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice-Hall International.
- Oliynyk, Tetyana. 2014. "Metaphor Translation Methods". *International Journal of Applied Science and Technology* 4, no.1 (January): 123-125.
- Pisarska, Alicja. 1989. *Creativity of Translators. The Translation of Metaphorical Expressions in Non-literary Texts*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Świątek, Jerzy. 1998. *W Świecie Powszechnej Metafory. Metafora Językowa*. Kraków: Polska Akademia Nauk.
- Vu, Nguyen Ngoc. 2015. "Structural, Orientational, Ontological Conceptual Metaphors and Implications for Language Teaching". *Journal of Science Ho Chi Minh City Open University* 15, no. 3 (August): 67-71.

Dane kontaktowe / Contact details

Katarzyna Patoleta

Uniwersytet w Siedlcach

Wydział Nauk Humanistycznych, ul. Żytnia 39, 08-110 Siedlce

E-mail: kp83801@stud.uph.edu.pl

БЛАГОДІЙНІ МАТЧІ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБІВ «ДИНАМО» (КИЇВ) ТА «ШАХТАР» (ДОНЕЦЬК) У ПОЛЬЩІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО PR

Антоніна Шуляк

Україна, Волинський національний університет
імені Лесі Українки
antonina.mytko@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5234-0758

Сергій Кулик

Україна, Волинський національний університет
імені Лесі Українки
serhij.kulyk@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-7520-7426

Анотація: Вище політичне керівництво і громадяни Республіки Польща з перших днів продовжують активно надавати багатосторонню допомогу Україні у боротьбі з повномасштабним збройним вторгненням путінської Росії. Одним з прикладів цього є створення «малого альянсу» за участі України, Польщі та Великої Британії. Війна спричинила припинення усіх спортивних змагань в Україні. З метою зібрати кошти для Збройних Сил України і для підтримки українців, які постраждали від війни з російською агресією, інформувати міжнародне співтовариство про жахливу війну в Україні, провідні клуби Української Прем'єр-ліги – донецький «Шахтар» і київське «Динамо» – ініціювали і провели серію благодійних футбольних матчів у країнах Європи. Польські футбольні клуби «Легія» (Варшава) і «Лехія» (Гданськ) погодилися провести такі матчі. Оформлення стадіонів, гравці команд, фани і вболівальники у різний спосіб привернули увагу глядачів, громадськості до подій в Україні, злочинів Росії, долі військових, становища цивільних і біженців, а також спростували фейки російської пропаганди. Автори статті виділили і охарактеризували політичний, інформаційний, економічний, історичний, мовний, соціальний, спортивний, мистецький і морально-вольові аспекти цих матчів. Стверджуємо, що благодійне турне українських клубів містами Польщі позитивно вплинуло на імідж українських і польських футбольних клубів, вболівальників, футболу і країн загалом, сприяло поглибленню двосторонніх міждержавних відносин і покращило сприйняття українцями і поляками один одного. Підтримка польською стороною призвела до того, що українські клуби висловили бажання грати восени матчі Ліги чемпіонів і Ліги конференцій саме у Польщі.

Ключові слова: збройне вторгнення Росії, війна в Україні, підтримка Польщі, спорт і політика, благодійні матчі, PR.

CHARITY MATCHES OF THE «DYNAMO» (KYIV) AND «SHAKHTAR» (DONETSK) FOOTBALL CLUBS IN POLAND IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PR

Antonina Shuliak

Ukraine, Lesya Ukrainka Volyn National University,
antonina.mytko@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5234-0758

Serhij Kulyk

Ukraine, Lesya Ukrainka Volyn National University,
e-mail: serhij.Kulyk@vnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-7520-7426

Abstract: From the first days, the top political leadership and citizens of the Republic of Poland have continued to actively provide multilateral assistance to Ukraine in its fight against the full-scale armed invasion of Putin's Russia. One example of this is the creation of a «small alliance» with the participation of Ukraine, Poland, and the United Kingdom. The war led to the cessation of all sports competitions in Ukraine. In order to raise funds for the Armed Forces of Ukraine and to support Ukrainians affected by the war with Russian aggression, as well as to inform the international community about the terrible war in Ukraine, the leading clubs of the Ukrainian Premier League – «Shakhtar» (Donetsk) and «Dynamo» (Kyiv) – initiated and held a series of charity football matches in Europe. Polish football clubs – «Legia» (Warsaw) and «Lechia» (Gdansk) – have agreed to hold such matches. In various ways, stadium decorations, team players, fans, and supporters attracted the attention of spectators, and the public to the events in Ukraine, Russian crimes, the fate of the military, and the situation of civilians and refugees, as well as refuted the fakes of Russian propaganda. The authors of the article have singled out and characterized the political, information, economic, historical, linguistic, social, sports, artistic, moral, and volitional aspects of these matches. The authors claim that the charity tour of Ukrainian clubs around Polish cities has had a positive impact on the image of Ukrainian and Polish football clubs, fans, football, and countries in general, deepened bilateral interstate relations, and improved Ukrainians' and Poles' perceptions of each other. The support of the Polish side led to the fact that Ukrainian clubs have expressed a desire to play matches in the Champions League and Conference League in Poland in autumn.

Keywords: Russia's armed invasion, the war in Ukraine, support by Poland, sports and politics, charity matches, PR.

Вступ

Об'єкт дослідження – двосторонні відносини України і Республіка Польща в умовах війни Росії проти України. **Предмет дослідження** – благодійні матчі українських футбольних клубів «Динамо» і «Шахтар» у Республіці Польща у контексті міжнародного PR.

Мета дослідження – з'ясувати вплив благодійних матчів українських футбольних клубів «Динамо» і «Шахтар» на підвищення міжнародного PR України і Польщі. **Завдання дослідження:**

- простежити підтримку Республікою Польща України в умовах збройного вторгнення Росії;
- виявити особливості втілення ініціативи українських футбольних клубів провести благодійний тур країнами Європи;
- проаналізувати суспільно-політичні аспекти підготовки і проведення благодійних матчів українських футбольних клубів у Республіці Польща.

Огляд літератури з теми дослідження. Для написання статті автори використали матеріали українських та польських інформаційних агентств, періодичних видань, сайтів футбольних клубів і організацій, спортивних видань, а також дописи із соціальних мереж та перегляд телевізійних трансляцій матчів.

1. Польща – стратегічний партнер України

Із перших днів повномасштабної агресії Росії проти України Республіка Польща зробила дуже багато для підтримки України у цій війні. Польща визнала Геноцид РФ проти України, вислала російських дипломатів, запровадила санкції проти Росії, включила Росію до переліку ворожих країн, бере участь у конференції на підтримку України на базі Рамштайн. Потік біженців 6 та 7 березня перевищував 140 тис. на добу (Ukraine: 2022). Загалом країна прийняла 3,5 млн українців. Формальності при перетині кордону були максимально спрощені, навіть внутрішній паспорт був необов'язковий. Польща декларує готовність прийняти стільки людей, скільки потрібно. За оцінкою ООН, до грудня 2022 р. 4,3 млн. українців виїдуть в Польщу, з них 2,6 млн знайдуть тимчасовий прихисток у цій країні. Польща також надала і продовжує надавати потужне озброєння і фінансову допомогу. Президент Польщі А. Дуда вже двічі відвідав Київ (Ланда, Гненний: 2022).

1 лютого 2022 р. президент України В. Зеленський та прем'єр міністри Польщі та Великої Британії М. Моравецький і Б. Джонсон оголосили про створення альянсу «Трикутника співробітництва Україна – Польща – Велика Британія». Таким чином, Сполучене Королівство та Республіка Польща проголосили, що «стоятимуть пліч-о-пліч з українським народом у зусиллях із захисту суверенітету та територіальної цілісності України». Мета союзу – «посилювати спільну роботу для забезпечення стабільності та посилення стійкості України, зміцнюючи демократію на кордоні у Східній Європі» (Куренкова: 2022). Для Польщі новий тристоронній союз – це продовження системної підтримки членства України в ЄС та можливість посилити позиції у ЄС і поза ним. Прем'єр Польщі М. Моравецький пояснив, що основна цінність нового формату співпраці – посилення безпеки в регіоні, внесок у систему колективної безпеки для протистояння з Росією.

2. Суспільно-політичні аспекти підготовки і проведення благодійних матчів українських клубів у Республіці Польща

Організація і проведення благодійних матчів українських футбольних клубів у Польщі має політичний підтекст, а саме: протистояння національних

збірних Польщі та РФ. 24 березня 2022 р. у першому раунді плей-офф за вихід на Чемпіонат світу з футболу 2022 року збірна Польщі в Москві мала грати матч проти збірної РФ. Однак, збройне вторгнення Росії на територію України, спричинило те, що керівництво Польського футбольного союзу (PZPN), гравці збірної відмовилися грати цей матч. Таке рішення підтримав Президент Польщі А. Дуда. «З бандитами нічого грати», – написав він у своєму акаунті у Twitter. У підсумку, збірна Польщі автоматично пройшла у фінал, бо збірну РФ дискваліфікували за агресію проти України. У наступних матчах кваліфікації до ЧС-2022 польські гравці і вболівальники продемонстрували солідарність з Україною і українцями. 29 березня у грі зі збірною Швеції Р. Левандовський одягнув капітанську пов'язку, розфарбовану у кольори прапора України, а вболівальники скандували: «Ruska kurwa!» (Шаховець: 2022). Гравці збірної України з футболу привітала збірна Польщі з виходом на Чемпіонат світу-2022, який пройде в Катарі. «Синьо-жовті» вкотре подякували польському народу за допомогу українським біженцям, які залишили рідну країну внаслідок бойових дій.

Повномасштабне вторгненням російських військ на територію України призвело до призупинення всіх офіційних спортивних змагань. Тому головний тренер ФК «Динамо» – румун М. Луческу ініціював проведення благодійного туру країнами Європи. Цю ідею підтримали керівництво клубу та холдинг «1+1 media». Усі фінансові витрати в межах проєкту покривав футбольний клуб. До проєкту долучились Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство соціальної політики України. Мета проведення цих матчів – інформування міжнародної спільноти про війну в Україні та збір коштів для підтримки українців, які постраждали від неї («Динамо»: 2022). Серію цих благодійних матчів провели під гаслом «Match For Peace! Stop the War!». «Динамо» протягом 12 квітня – 13 травня провело сім зустрічей. Лідер української Прем'єр-ліги «Шахтар» разом із авіакомпанією «SkyUp Airlines» також ініціювали серію благодійних матчів, щоб допомогти Україні у війні з Росією. У цьому їх підтримали Міністерство закордонних справ України, представники Греції та низки інших країн. «Гірники» провели п'ять товариських матчів у межах європейського турне «Shakhtar Global Tour For Peace». Ними команда хотіла привернути увагу до великої кількості жертв і постраждалих серед дітей під час війни Росії проти України (ФК «Шахтар»: 2022). УЄФА надало дозвіл цим клубам¹ на проведення низки товариських ігор. Тому в умовах воєнного стану футболісти отримали спеціальний дозвіл від вищого керівництва України у повному складі виїхати за кордон (Кулик: 2022:21).

Керівництво PZPN підтримало ініціативу українських клубів. Її віце-голова з міжнародних питань М. Гольба зазначив, що ініціатива проведення

¹ «Шахтар» (Донецьк) – 14-разовий чемпіон України і 13-разовий володар Кубка України з футболу, дев'ять разів вигравав Суперкубок України. Команда постійний учасник єврокубків, у 2009 р. виграла Кубок УЄФА. «Динамо» (Київ) – найтитулованіший футбольний клуб України. В активі команди: 16 чемпіонських титулів, 13 національних Кубків, 9 Суперкубків України, один Суперкубок УЄФА, два Кубки володарів Кубків.

благодійних матчів «дуже важлива, тому ми будемо підтримувати, будемо допомагати, аби таких ініціатив було якомога більше» (12 квітня у Варшаві: 2022). Польські клуби, продовжуючи здійснювати свою програму допомоги українцям, котрі постраждали від війни з Росією, взяли на себе усе матеріально-технічне і організаційне забезпечення матчів. 12 квітня «динамівці» перемогли у Варшаві «Легію» – 3:1, а 14 квітня «гірники» у Гданську грали з місцевою «Лехією» – 3:2. Автори виділили такі *загальні особливості* проведення матчів українських футбольних клубів під час благодійного турне у Польщі:

1) вони грали з провідними клубами «Екстракласи»: «Легія» – чинний чемпіон, рекордсмен за кількістю золотих нагород і перемог у національному Кубку, «Лехія» посідала четверте місце у нинішньому чемпіонаті;

2) матчі провели на домашніх аренах суперників. Стадіон «Легії» – «Стадіон Війська Польського імені маршала Юзефа Пілсудського» вміщує 31 тис., а один з кращих стадіонів країни – «Polsat Plus Arena Gdansk» 44 тис. глядачів. На матчі «динамівців» були присутні 18 тис., а на матчі «гірників» – понад 12 тис. глядачів. Серед них переважали українські біженці – жінки і діти, які знайшли притулок у Польщі;

3) символічна вартість квитків на матчі. Для українських біженців вони були безкоштовні. Громадяни України могли забронювати он-лайн безкоштовний або придбати благодійний квиток без присутності і колекційні квитки. Це сприяло більшому залученню глядачів на трибуни стадіонів і до телеекранів;

4) «матчі за мир» показували у прямому ефірі ЗМК обох країн. Поєдинок у Варшаві транслювали: польський державний спортивний телеканал «TVP Sport», українські: «2+2», «1+1 International», «Суспільне Спорт», «Динамо Київ TV», платформи онлайн-ТБ «Київстар ТБ», «1+1 Video», YouTube-канали «Footballhub», «Профутбол DIGITAL», «Динамо», «ТСН» та «УНІАН». Матч у Гданську можна було переглянути на телеканалах «Polsat» і «Polsat Sport», платформі «Polsat Box Go» (Gajdur: 2022) і українських: «Футбол 1», YouTube-канали «Футбол 1/2/3», сервісі OLL.TV;

5) українські і польські клуби шляхом колаборації створили власний контент про російсько-українську війну та успішно інтегрували його у тематику інших медіа. ЗМК обох країн помістили численні репортажі про матчі, прес-конференції, інтерв'ю з гравцями, тренерами, керівництвом клубів, їхні зустрічі з українськими біженцями;

6) до, під час і після матчів представники клубів збирали кошти, донати на потреби української армії, розв'язання найгостріших гуманітарних проблем, що виникли у зв'язку з війною Росії проти України.

В умовах війни результати у благодійних матчах – не головне. Автори статті виділили політичний, інформаційний, економічний, історичний, мовний, соціальний, спортивний, мистецький і морально-вольові аспекти цих матчів. Стверджуємо, що благодійне турне українських клубів містами Польщі позитивно вплинуло на імідж українських і польських клубів, фанів і вболівальників, футболу і країн загалом, сприяло поглибленню двосторонніх відносин на найвищому рівні.

Політичні аспекти. 1) Активна підтримка польськими уболівальниками боротьби України та українців проти Росії. Вже у другий день війни, 25 лютого, у матчі чемпіонату Польщі «Легія» – «Вісла» фани розгорнули банер «Putin Chu!» (Чотирбок: 2022). Ще одна акція відбулась напередодні матчу «Легія» – «Динамо». Так, 9 квітня у центральному матчі туру з «Лехом» (Познань) ультрас «Легії» (Варшава) на початку матчу вивісили банер із зображенням президента РФ В. Путіна у футболці ФК «Спартак» (Москва) із зашморгом на шиї. Акція завершилася скандуванням «Ruska kurwa» і спаленням банера (Польські: 2022).

2) Проявом вдячності українців за підтримку поляками України було те, що свій перший у серії «матчів за мир» «Динамо» провело із ФК «Легія», а другий матч у своїй серії «Шахтар» зіграв із «Лехією» (Гданськ). Підтримали поляки й українських гравців – у грі з «Динамо» за варшавську команду зіграв І. Харатін, екс динамівець, півзахисник збірної України, якому партнери довірили капітанську пов'язку.

3) Проведення хвилини мовчання перед початком ігор на вшанування жертв війни в Україні. Таким чином, поляки і українці засвідчили злочинність дій Росії на міжнародній арені.

4) Політичний зміст кричалок польських фанів на трибунах під час матчів. Крім пісні «Червона рута» та Гімну України, з'явилися нові: про «російський військовий корабель» і хто такий тепер Лукашенко (Хамраєв: 2022).

5) Напередодні матчу із киянами (4 квітня) ультрас «Легії» – «Nieznani Sprawcu» виступили із заявою політичного змісту. Вони звинуватили власників «Динамо» – братів Суркісів – у співпраці з російськими політиками та лобістами, партійній приналежності до проросійської партії «Опозиційна платформа – за життя» (ОПЗЖ). Їм докоряли, що після початку російсько-української війни у 2022 р., вони втекли за кордон, а їхня допомога українським лікарням та дитячим будинкам була лише декларативною. Тому фани «Легії» вирішили не брати участь у цьому матчі (Nieznani: 2022). Польські ультрас наполягали на тому, щоб керівництво «Легії» перерахувало дохід від матчу на банківський рахунок перевіреного фонду, а не власників «Динамо» (Ультрас: 2022). У своєму зверненні до фанатів європейських клубів ультрас «Динамо» підтримали риторику польських колег. Вони виявились ще більш категоричнішими і вважали, що «благодійні матчі «Динамо» – це не просто спосіб зібрати грошей для України, а ще й спроба братів Суркісів відбілити свою репутацію» (Малкин. Ультрас: 2022). Президент ФК «Динамо» І. Суркіс відповів фанам, що заздалегідь було обумовлено, що «всі фінансові кошти, отримані за продаж квитків, атрибутики, реклами тощо, розподіляє клуб, який є господарем поля» (Калинин: 2022). Тому 28 квітня «Легія» перерахувала кошти на рахунок Посольства України у Варшаві. Пізніше їх було надано організаціям, які допомагають українським біженцям у Республіці Польща.

6) Нагадування про спірне трактування спільного історичного минулого України і Польщі. Так, фани «військових», тобто «Легії», звернулись до «людей, які збираються на матч» з проханням «реагувати на кожен спробу вивісити чорно-червоні прапори з поваги до польської історії» (Ультрас: 2022).

7) Українізація українських спортивних медіа та українських футболістів. Вперше телетрансляції, он-лайн репортажі матчів вітчизняні мас-медіа вели виключно українською мовою. Трапилося це саме у Польщі, де «Динамо» відкрило серію благодійних матчів. Важливо, що саме у грі з «Лехією» відбулась своєрідна українізація відомого українського футболіста Я. Ракицького. У Гданську він вийшов у стартовому складі свого колишнього клубу «Шахтар». У 2019 р. громадськість України критикували Ярослава за проросійські настрої і його перехід у ФК «Зеніт» (Санкт-Петербург). У зв'язку з цим він втратив місце у складі національної збірної України. Після вторгнення Росії в Україну у 2022 р. футболіст достроково розірвав контракт із «Зенітом», спонсором якого є енергетичний гігант «Газпром». Саме у Польщі Ярослав вперше у своїй спортивній кар'єрі публічно співав Гімн України. До цього часу він відмовлявся його виконувати, пояснюючи це різними причинами. Це викликало підвищену цікавість в українських уболівальників до матчу та поведінки гравця.

8) Відмова титулованих клубів Європи зіграти благодійні матчі. ФК «ПСЖ», який ще 23 квітня достроково став чемпіоном Франції, відмовився зіграти з «Динамо». Автори вважають, що це опосередковано пов'язано із нечіткою політичною позицією президента Франції Е. Макрона щодо подій в Україні та особисто В. Путіна.

9) Політичні оцінки проведених матчів. Головний тренер «Динамо» М. Луческу в інтерв'ю «TVP Sport» наголосив на тому, що «це був надзвичайно важливий матч заради миру. Атмосфера була приголомшливою. Вдячний усім, хто прийшов на стадіон та висловив свій протест проти війни в Україні» (Мірча Луческу: 2022).

10) Матчі «Динамо» – «Легія» та «Шахтар» – «Лехія» вважаємо елементом поглиблення двосторонніх відносин високого рівня між Україною та РП. 13 квітня президент Республіки Польща А. Дуда разом з президентами країн Балтії прибув до Києва. Вони провели зустріч з Президентом України В. Зеленським, відвідали Бородянку, зруйновану російськими військами під час окупації. Президент Польщі заявив про політичну підтримку і військову допомогу Україні. Цей приїзд президентів європейських країн став першим візитом глав держав до української столиці з початку агресії РФ.

11) Матч «Шахтаря» відбувся у переддень ураження ЗСУ ракетного крейсера «Москва» – флагмана Чорноморського флоту РФ. 14 квітня корабель затонув. Це викликало пожвавлення проукраїнських настроїв у Польщі.

Отже, політичні аспекти матчів такі: продовження політизації українського і польського фан рухів щодо поглядів на історичне минуле двох країн; інформування громадськості про діяльність і заборону проросійських політичних партій в Україні; українізація футболу та інформаційного простору України. Проведення цих матчів покращило поінформованість поляків про військові злочини РФ в Україні, сприяло розвитку польсько-українських відносин.

Інформаційні аспекти. Республіка Польща одна з перших продемонструвала *солідарність з народом України* у боротьбі з російською армією.

Відзначимо лише найяскравіші епізоди. Так, перед початком матчу за участю «Динамо» в центрі поля з'явилася ілюмінація – карта України у її неподільних кордонах; уболівальники на центральній трибуні утворили мозаїку прапора України: нижня трибуна – жовтий, верхня – голубий кольори (Легія – Динамо: поляки: 2022), увесь стадіон співав Гімн України, скандував «Україна», у секторі за воротами розмістили величезний банер «Stop The War». У такий спосіб відбувалось *інформування глядачів на трибунах, теле- і радіо-аудиторії країн Європи про події в Україні, військових, становище цивільних, біженців з України, військові злочини Росії проти людяності*. Гравці «Шахтаря» і «Лехії» вийшли на поле у футболках з написом «Stop War». На футболках «помаранчево-чорних» замість прізвищ були написані назви українських міст, які під час відсічі збройної агресії РФ отримали почесну відзнаку «Місто-герой України»: Маріуполь, Ірпінь, Буча, Гостомель, Харків, Волноваха, Чернігів, Херсон, Охтирка та Миколаїв («Шахтар»: 2022). На останній хвилині матчу у складі «Шахтаря» відбулася заміна. На поле вийшов 12-річний Д. Кеда, який після сольного проходу переграв воротаря і забив переможний гол. На футболці Дмитра був 21 номер² і напис «Маріуполь». Це мало символічне пояснення, яке автори статті трактують так – «Захистіть Маріуполь». Адже, Дмитро народився у м. Харцизьк (Донецька обл.), яке окуповане із 2014 р., і входить до складу т. зв. ДНР. Його родина належала до фан-клубу «Шахтаря», відвідувала матчі команди на «Донбас Арени». Після початку російсько-української війни його родина у 2018 р. переїхала до Маріуполя, де він з друзями і батьками ходив на матчі місцевого ФК «Маріуполь». У 2022 р. від початку вторгнення Росії родина Дмитра від 6 до 15 березня ховалася в Маріупольському драмтеатрі, який 16 березня зазнав авіабомбардування. Сім'ї вдалося виїхати з міста 15 березня. У Польщі їй допомогли знайти житло і все необхідне.

Привернення уваги громадськості до перебування українських біженців у Польщі. Напередодні матчу футболісти «Динамо», ведучий «1+1» Т. Мірошніченко, відомі артистки України зустрілися із вимушеними переселенцями – жінками та дітьми, яких тимчасово прихистила РП. Зустріч відбулася в одному з найбільших волонтерських центрів Варшави (Бондар: 2022). Перед матчем футболісти «Шахтаря» та «Лехії» відвідали пункт надання допомоги українським біженцям, який працює безпосередньо на стадіоні у Гданську. Разом з волонтерами вони роздали їм продукти харчування і предмети першої необхідності. У заході брали участь віце-президент польського клубу та мер Гданська (Гравці: 2022). Як підсумувало «Радіо «Гданськ»: «Лехія» і «Шахтар» грали за мир, грали за надію і грали аби зібрати гроші для постраждалих від війни («Лехія» і «Шахтар» грали: 2022). Польські ЗМІ, громадяни Польщі у соціальних мережах активно висвітлювали благодійні матчі у Республіці Польщі, інформацію про них поширили мас-медіа країн Європи.

Боротьба з фейками, які поширює російська пропаганда. Проведення благодійних матчів спростувало фейки «руського мира» про те, що захисники Маріуполя здалися у полон збройним силам РФ, про «визвольну опера-

² Під номером 21 виступало багато відомих футболістів, більшість яких є гравцями захисту і півзахисту.

цію» Росії, про «криваві» злочини ЗСУ. Отже, інформаційні аспекти цих матчів – це широкий розголос про російсько-українську війну в польському суспільстві, привернення уваги до проблем зруйнованих українських міст, перебування українських біженців у Польщі, боротьба з фейками.

Історичні аспекти. Трагічна спорідненість між собою польського Гданська і українського Донецька полягала у тому, що ці міста першими зазнали значних руйнувань від збройного вторгнення гітлерівської Німеччини і путінської Росії. Так, внаслідок незаконного нападу РФ на територію України клуб «Шахтар» у 2014 р. втратив стадіон «Донбас Арена», готель, тренувальний центр (Ісаєнко: 2022).

Економічні аспекти. Гнучка цінова політика організаторів матчів на квитки. Під час матчу з «Динамо» запровадили єдину ціну – від 30 зл. (210 грн.), або на вибір – 40, 50, 100 зл., бізнес-сегмент – 300, 400, 500 зл. Також можна було придбати благодійний квиток без присутності, за який пізніше пропонували отримати колекційний квиток. Серед власників таких квитків розіграли футболки з автографами гравців (У продажу: 2022). «Динамівці» за власні кошти викупили 400 квитків на матч і запросили на нього українських переселенців. На матч «Шахтаря» з «Лехією» ужонд маршалковський Поморського воєводства надав 150 ваучерів, які обміняли на безкоштовні квитки (Безкоштовні: 2022). Дохід від продажу квитків на матч передали на акцію «Гданськ допомагає Україні». Мінімальний вхідний внесок становив 10 зл., а вартість квитків у зону «Prestige» – від 110 зл. Під час телетрансляцій матчів на екранах з'являвся QR-код «Підтримай Україну» («Динамо»), «Підтримай армію» («Шахтар») за покликанням на який, можна було надати фінансову допомогу (Легія – Динамо. Пряма), (Лехія – Шахтар. Трансляція).

Значна сума зібраних коштів. З продажу квитків і донатів від уболівальників і глядачів, які надходили протягом телетрансляції, продажу атрибутики – матчеві футболки з автографами гравців «Динамо» і «Легії», капітанська пов'язка та офіційний м'яч – вдалось зібрати 1.042 тис зл. (220 тис. євро) (Матч: 2022). Сума зібраних коштів на матчі «Шахтаря» і «Лехії» становила 2,5 млн грн. (370 тис зл.) (Малкин. На матчу «Лехія» – «Шахтер»: 2022). «Динамо» зібрані кошти передало на допомогу ЗСУ і тим, хто постраждав від війни, «Шахтар» – волонтерським організаціям, медикам, на допомогу українським дітям.

Морально-вольові аспекти цих матчів полягали у тому, що українці доносили європейцям свою впевненість у перемозі у цій війні. Головний тренер «Динамо» підкреслював, що «уся Європа не повинна забувати, що Україна бореться. І ми показуватимемо це через наші матчі. Ми використовуватимемо наші іміджеві можливості для допомоги людям» (Стадніченко: 2022). М. Луческу наголошував на тому, що «важливо не скільки фінансів буде отримано від цих ігор, а імідж і почуття вболівальників, які прийдуть на стадіон, щодо українців» (Луческу: 2022). Один з організаторів благодійного турне М. Радучький заявив, що ми «дуже хочемо після першого матчу почути «Україна перемогла» (Матч: 2022). Нападник «Шахтаря» М. Мудрик присвятив голи «Лехії» кожному українцю (Мудрик: 2022). Ці матчі «показали усьому

світу, що ми живі, що футбол у нашій країні існує» (Collinmis: 2022). За словами І. Суркіса, українці сприйняли «гру з «Легією» як чудовий старт великого турне, яке ще на крок наблизить Україну до перемоги» (Суркіс: 2022). Проведення благодійних спортивних матчів допомогло переконало суспільство і бізнес у тому, що благодійність – це цікаво і прибутково. Отже, морально-вольові аспекти цих матчів – це віра у перемогу України у війні з Росією, у майбутнє українського футболу, соціальна відповідальність спорту.

Спортивні аспекти матчів були досить важливими. Серед них:

Підняття авторитету польського і українського футболу. На переконання головного тренера «Динамо» М. Луческу, «футбольні федерації східно-європейських країн, менш багаті, виявилися значно більш залученими до організації матчів» (Collinmis: 2022). У цьому контексті нагадаємо, що від участі у благодійних матчах з «Динамо» відмовилися французький «ПСЖ», італійський «Мілан», іспанська «Барселона». Тому згода Польського футбольного союзу була дуже важлива для українців. У свою чергу, польські клуби отримали можливість зіграти з провідними клубами українського футболу, у складі яких виступають гравці національної збірної України та інших країн світу³, і, які є постійними учасниками розіграшів Ліги Чемпіонів, Ліги Європи. Тому приїзд і поєдинки з такими клубами викликали у Польщі значний інтерес. Відзначимо, що «Динамо» і «Шахтар» грали лише українським складом⁴. Додамо, що Гданськ, Донецьк і Київ представляли свої країни на «ЄВРО-2012», який вони проводили спільно.

Обмін гравцями клубів. Під час благодійного матчу у складі обох команд грав словенець Б. Вербич, орендований «Легією» у «Динамо», а у складі «Шахтаря» було декілька гравців з ФК «Маріуполь». Ці символічні жести, на думку авторів, мали на меті наголосити на глобальних масштабах війни в Україні, інтернаціональній солідарній позиції народів Європи проти агресивних дій режиму В. Путіна.

Зростання авторитету польських і українських футбольних клубів. Благодійні матчі за участю цих клубів зміцнили їх позиції у вітчизняному і європейському футболі, підкреслили «неспортивну» складову їхнього іміджу. *Зростання авторитету польських і українських рефері.* Головним арбітром матчу «Шахтар» – «Лехія» був поляк Ш. Марциняк. Напередодні він судив чвертьфінальну зустріч Ліги Чемпіонів між «Реалом» та «Челсі». Із 50 хв матчу головним арбітром матчу став українець Д. Кривушкін⁵, який виконував обов'язки четвертого арбітра. Матч «Динамо» – «Легія» обслуговувала команда арбітрів під керівництвом авторитетного у Польщі П. Рачковського. Він суддя ФІФА із 2013 р., судить матчі між національними збірними. Арбітри були одягнуті у спеціальні футболки, присвячені матчу. Це вкотре підтве-

³ За «Шахтар» у 2001–2009 рр. успішно виступав М. Левандовський – гравець збірної Польщі. Він допоміг «Шахтарю» в організації матчу проти «Лехії».

⁴ Легіонери команд скористалися правом від УЄФА укладати тимчасові контракти з іншими клубами на період воєнних дій. ФІФА через війну призупинила контракти легіонерів, які виступають в Україні.

⁵ У зв'язку з ситуацією в Україні, тимчасово працює в Польщі.

рджує, що польська сторона розглядала матчі за участі українських клубів як важливі, і у різний спосіб намагалась підвищити їхній статус.

Зростання авторитету польських уболівальників і фанів. Фани польських клубів проводили активну волонтерську, благодійну діяльність у своїх містах. Таким чином, вони підтримали ініціативи і дії своїх українських колег. Поведінка, перформенси, атрибути, кричалки польських фанатів на стадіонах під час проведення матчів продемонстрували громадянську зрілість представників польського фан руху, їхнє розуміння політичного моменту в Європі та світі. Після закінчення поєдинків гравці «Динамо» і «Шахтаря» дякували глядачам на трибунах, зробивши коло пошани.

Перспективи проведення матчів «Шахтаря» і «Динамо» у Польщі. Українські клуби планували восени зіграти свої домашні єврокубкові матчі 2022/2023 на території Польщі. Зі слів, Д. Срна, спортивного директора «Шахтаря», «ми хочемо грати матчі Ліги Чемпіонів у Польщі (*орієнтовно у Варшаві – автори*). Це було б знаком подяки. Якби ми могли б «привезти» цей турнір у Польщу, я був би радий» (Koźmiński: 2022). Керівництво «Динамо» також звернулося до президента Польського футбольного союзу з проханням допомогти знайти стадіон у Польщі, на якому б вони могли грати відбіркові матчі єврокубків (*орієнтовно у Вроцлаві – автори*) (Kulesza: 2022). Отже, автори виокремили такі спортивні особливості проведення благодійних матчів: успішне проведення Україною і Польщею «ЄВРО-2012» стало запорукою подальшої співпраці у спорті; приїзд до Польщі команд-лідерів українського футболу; зростання авторитету футбольних клубів, арбітрів двох країн, активізація співпраці між національними фан рухами, перспективи проведення українськими клубами своїх матчів на стадіонах Польщі.

Соціальні аспекти. Благодійні тури українських футбольних клубів за участю польських клубів звернули увагу на важливість роботи спортивних команд із соціальним сектором. Матчі, гуманітарна допомога, передана гравцями і уболівальниками клубів, полегшили соціалізацію українських біженців у Польщі, їхню інтеграцію у польське суспільство.

Мистецькі аспекти під час проведення благодійних матчів включали *організацію перформансів із виразним політичним підтекстом.* У них брали участь відомі польські, українські естрадні виконавці, жінки і діти – біженці з України, які знайшли тимчасовий притулок у Польщі. Відзначимо лише деякі з цих перформансів. Так, перед початком матчу «Динамо» з «Легією» Гімн України і Польщі виконав Національний заслужений академічний український народний хор імені Г. Верьовки, «Шахтаря» з «Лехією» – українська поп-зірка О. Полякова. На матчі гравці команд вийшли із державним прапором України на плечах, їх на поле вивели діти-переселенці з України. На початку матчу за участю «Шахтаря» на поле вийшла родина з Маріуполя, яка евакуювалася з міста в день початку агресії Росії проти України. Батько родини – майор Національної гвардії України загинув під час оборони міста. У перерві поєдинку з «Легією» відбувся концерт за участю відомих українських артисток. Для цього на полі стадіону встановили спеціальну сцену у формі контурів території України. Тіна Кароль, Ю. Саніна («The Hardkiss»),

К. Павленко («Go_A») та DOROFEEVA виконали культові пісні та композиції, які стали символом протистояння України (Матч: 2022). Вони виступили разом із вимушеними переселенцями, яких тимчасово прихистила Польща, – 200 жінок, дітей і бабусь стали на тому місці, де географічно знаходиться їхня домівка (Українські: 2022). Як зізнався тренер «Легії», враження було, ніби господарі грають на виїзді (Котів: 2022). Після завершення матчу польська композиторка, співачка, мультиінструменталістка К. Ціха та К. Павленко заспівали пацифістський твір Дж. Леннона «Imagine» (Матч: 2022). Для *колекціонерів* предметом зацікавлення були колекційні квитки на матчі. Отже, мистецькі аспекти полягали у приверненні за допомогою художніх засобів уваги польської та світової громадськості до подій в Україні, просуванні польських та українських естрадних виконавців.

Таким чином, усі зазначені авторами аспекти благодійних матчів українських футбольних клубів у містах Польщі сприяли міжнародному PR України і Польщі. Завдяки підтримці керівництва України, сприянню польських клубів вдалося втілити міжнародну благодійну місію – серію товариських матчів українських футбольних клубів із топ-клубами Польщі. Матчі пройшли у гарній спортивній і глядацькій атмосфері. «Польське радіо» відзначало, що матчі українських команд були «футбольним, мистецьким та антивоєнним видовищем, яке привернуло увагу спортивного світу та міжнародної спільноти до драматичної долі простих людей, змушених покинути свої домівки та сім'ї внаслідок вторгнення Росії» (Матч: 2022).

Висновки

Ці матчі інформували глядачів і телеаудиторію – громадян країн Європи про події в Україні, про військових, становище цивільних, біженців. Вони допомогли спростувати фейки і упередження російської пропаганди про Україну. Цьому сприяв зовнішній вигляд спортивних арен і поведінка глядачів на трибунах. Стадіони оформили у кольорах національного прапора України, глядачі тримали плакати, банери на підтримку України – із закликами зупинити війну, надати зброю, врятувати Маріуполь. Гравці команд у різний спосіб привертали увагу глядачів до подій в Україні та злочинів Росії: влаштували хвилину мовчання, проводили матчі у спеціальних футболках, запросили вийти на поле українських біженців. Під час проведення цих матчів було зібрано значну суму коштів, які спрямували на допомогу ЗСУ та українським громадянам, які постраждали від війни. Проведення матчів засвідчило, що в українському і польському фан рухах зберігається надмірна політизація щодо трактування спільного історичного минулого. Матчі у Польщі прискорили українізацію українських спортивних мас-медіа та окремих футболістів. Польська сторона розглядала матчі за участі українських клубів як важливі з точки зору футболу, тому у різний спосіб намагалась підвищити їхній статус. Політично вмотивованими були перформанси з української сторони під час футбольних поєдинків. Гостинний прийом і підтримка польською стороною українських клубів призвели до того, що вони висловили бажання грати восени матчі Ліги чемпіонів і Ліги конференцій саме у Польщі.

Бібліографія

- Cezary Kulesza wskazał cel reprezentacji Polski w Lidze Narodów. Z tym będą się musieli zmierzyć kadrowicze, https://sport.se.pl/pilka-nozna/reprezentacja-polski/cezary-kulesza-wskazal-cel-reprezentacji-polski-w-lidze-narodow-z-tym-beda-sie-musieli-zmierzyc-kadrowicze-aa-bLaX-RL3c-8kJY.html?fbclid=IwAR02PgkwUmw8AilF0wxx6EcDSW6xnN34DX09C36C9KpYGmLL_eSsompWC8U, data dostępu: 30.05.2022.
- Gajdur, K. Mecz towarzyski: Lechia Gdańsk – FC Szachtar Donieck, Transmisja na żywo w TV. Gdzie oglądać Mecze towarzyskie? <https://pilkarskiswiat.com/mecz-towarzyski-lechia-gdansk-fc-szachtar-donieck-transmisja-na-zywo-w-tv-gdzie-ogladac-mecze-towarzyskie/>, data dostępu: 14.04.2022.
- Collinmis, Jean-Christophe. Dynamo Kiev, un club dans la guerre, <https://explore.lequipe.fr/Football/Article/Serie-dynamo-kiev-un-club-dans-la-guerre-1-3-la-legende-du-match-de-la-mort/1332224>, data dostępu: 13.05.2022.
- Kozmiński, P. Jest konkretny plan. Ukraińcy chcą się odwdzińczyć Polsce, <https://sportowe.fakty.wp.pl/pilka-nozna/999465/darjio-srna-dyrektor-szachtara-donieck-jestesmywdzieczeni-polsce-i-mamy-pomysl-j>, data dostępu: 10.05.2022.
- Match for peace #StopWarInUkraine: як пройшов перший благодійний матч «Динамо» на підтримку України, <https://1plus1.ua/novynu/match-for-peace-stopwarinukraine-ak-projsov-persij-blagodijnij-matc-dinamo-na-pidtrimku-ukraini>, data dostępu: 13.04.2022.
- Nieznani Sprawcy, <https://www.facebook.com/Sprawcy/posts/5781130388580021>.
- Ukraine Refugee Situation. Poland, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10781>, data dostępu: 11.07.2023.
- 12 квітня у Варшаві відбудеться благодійний матч «Легії» (Варшава) і «Динамо» (Київ), <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/2938373,12-%d0%ba%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%bd%d1%8f-%d1%83-%d0%92%d0%b0%d1%80%d1%88%d0%b0%d0%b2%d1%96-%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%b1%d1%83%d0%b4%d0%b5%d1%82%d1%8c%d1%81%d1%8f->, data dostępu: 12.04.2022.
- Безкоштовні квитки на матч Лехія Гданська – Донецький Шахтар, <https://nashapolsha.pl/bezplatni-kvitki-na-match-lehiya-gdanska-donetstkijs-shahhtar/>, data dostępu: 13.04.2022.
- Бондар, Г. Напередодні благодійного матчу #StopWarInUkraine в Польщі футболісти «Динамо» та українські зірки зустрілися з вимушеними переселенцями, <https://sport.unian.ua/football/naperedodni-blagodijnogo-matchu-stopwarinukraine-v-polshchi-futbolisti-dinamo-ta-ukrajinski-zirki-zustrilisa-z-vimushenimi-pereselencyami-novini-futbolu-11782362.html>, data dostępu: 11.04.2022.
- Гравці Шахтаря зустрілися з українськими біженцями, <https://uk.zbirna.com/post/igroki-shakhtera-vstretilis-s-ukrainskimi-bezhencami-foto>, data dostępu: 16.04.2022.
- «Динамо» проведе серію благодійних матчів під гаслом: «Матч за Мир! Зупинимо Війну!», <https://fcdynamo.com/news/dinamo-provede-seriyu-blagodijnih-matchiv-pid-gaslom-match-za-mir-zupinimo-vijnu>, data dostępu: 01.04.2022.
- Ісаєнко, О. Шахтар провів матч миру у місті, де розпочалася Друга світова війна, <https://sport.segodnya.ua/ua/sport/football/shahhtar-provel-match-mira-v-gorode-gde-nachalas-vtoraya-mirovaya-voyna-1615214.html>, data dostępu: 15.04.2022.
- Калинин, А. Суркіс против ультрас: президент Динамо ответил фанам Легии, призвавшим не перечислять ему деньги за матч, <https://fanday.net/news/surkis-protiv-ultras-prezident-dinamo-otvetil-fanam-legii-prizvavshim-ne-perechislyat-emu-dengi-za-match>, data dostępu: 11.04.2022.
- Котів, Т. Легія – Динамо: Буяльський і Бесєдін феєрять у першому матчі за 50 днів – відкриття у складі Луческу, думки про Україну, https://football24.ua/dinamo_roz

- bilo_legiyu_u_pershomu_blagodiynomu_matchi_pislya_pochatku_viyini_byesyedin_ofor_miv_dubl_kambek_legioneriv_n718285/, data dostepu: 12.04.2022.
- Кулик, С. Політичні аспекти благодійних матчів українських футбольних клубів у країнах Європи (у контексті російсько-української війни 2022 р.). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2022, № 9, С. 20–42. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.9.2022.265452>, <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/265452/262248>.
- Куренкова, О. «Маленьке НАТО» для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією, <https://suspilne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>, data dostepu: 18.02.2022.
- Ланда, В., Гненний, К. Рейтинг друзів України. 20 країн, які найбільше допомогли Україні з моменту російського вторгнення, <https://forbes.ua/inside/rejting-druziv-ukraini-20-krain-yaki-naybilshe-dopomogli-ukraini-z-momentu-rosiyskogo-vtorgnennya-rejting-forbes-31052022-6292>, data dostepu: 31.05.2022.
- Легія – Динамо. Пряма трансляція. Матч миру, <https://www.youtube.com/watch?v=4EuCc12jZSI&t=217s>, data dostepu: 12.04.2022.
- Легія – Динамо: поляки організували красивий перфоманс, щоб підтримати Україну, https://football24.ua/legiya_dinamo_polyaki_organizovali_krasiviy_perfomans_shhob_pidtrimati_ukrayinu_n718271/, data dostepu: 12.04.2022.
- Лехія – Шахтар. Трансляція матчу / Shakhtar Global Tour for Peace, <https://www.youtube.com/watch?v=5yfDAjtW2oc>, data dostepu: 14.04.2022.
- «Лехія» і «Шахтар» грали за мир, <https://radiogdansk.pl/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E/2022/04/15/%D0%BB%D0%B5%D1%85%D1%96%D1%8F-%D1%96-%D1%88%D0%B0%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80->, data dostepu: 15.04.2022.
- Луческу: УЄФА не дозволить «Реалу» та «Барселоні» провести матчі з Динамо, <https://champion.com.ua/football/2022/04/10/899487/luchesku-uefa-ne-dozvoliv-realu-ta-barseloni-provesty-matchi-z-dynamo?fbclid=IwAR0p0spRE9DVLcmmTm75FpBJ6b3gCbZjQOWQgNB1WGTzJVqYcoo7HSAqzE>, data dostepu: 10.04.2022.
- Малкин, А. На матчу «Лехія» – «Шахтер» было собрано 2,5 миллиона гривен, <http://www.footboom.com/ukrainian/news/1651132961-na-matcha-lekhiya-shakhter-bylo-sobrano-2-5-milliona-griven.html>, data dostepu: 28.04.2022.
- Малкин, А. Ультрас «Динамо»: «Благодійні матчі «Динамо» – це не просто спосіб зібрати грошей для України, а ще й спроба братів Суркісів відбилити свою репутацію», <https://www.footboom.com/ukrainian/news/1649914504-ultras-dynamo-blahodiini-matchi-dynamo-tse-ne-prosto-sposib-zibraty-hroshei-dlia-ukrainy-a-shche-y-sproba-brativ-surkisiv-vidbilyty-svoiu-reputatsiiu.html>, data dostepu: 14.04.2022.
- Матч за мир! Понад мільйон злотих для ВПО в Україні завдяки зустрічі «Легія Варшава – Динамо Київ», <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/2948658,%D0%9c%D0%B0%D1%82%D1%87-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D1%80-%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4-%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B9%D0%BE%D0%BD-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%85->, data dostepu: 29.04.2022.
- Мірча Луческу: «Дякую всім, хто висловив протест проти війни», <https://sport.ua/uk/news/579953-mircha-luchesku-blagodaren-vsem-kto-vyrazil-protest-protiv-voyny>, data dostepu: 13.04.2022.
- Мудрик: Присвячую голи Лехії кожному українцю, <https://football.ua/ukraine/476900-mudrik-prisvjachuju-goli-lekhiji-kozhnomu-ukrajincju.html>, data dostepu: 15.04.2022.

- Польські фанати розривають путіна та росіян! кенджора проти вербича / круті фанати Легії, <https://www.youtube.com/watch?v=b5ixibsxivu>, data dostępu: 10.04.2022.
- Стадніченко, К. Турне за мир: «Динамо» та «Шахтар» поборються із «Галатасараєм» і «Лехією», <https://vesti.ua/uk/strana-uk/turne-za-mir-dinamo-i-shahter-srazyatsya-s-galatasaraem-i-lehiey>, data dostępu: 14.04.2022.
- Суркіс: Гра з Легією – чудовий старт нашого великого турне, яке ще на крок наблизить Україну до перемоги, <https://www.ua-football.com/ua/ukrainian/high/1649185875-surkis-gra-z-legiyeyu-chudoviy-start-nashogo-velikogo-turne-yake-sche-na-krok-nablizit-ukrayinu-do-peremogi.html>, data dostępu: 05.04.2022.
- У продажу квитки на «Матч за мир!» між «Легією» та «Динамо», <http://footclub.com.ua/news/Ukraina/Inshi/321769118/U-prodaju-kvitki-na-Match-za-mir-mij-Legieu-ta-Dinamo>, data dostępu: 06.04.2022.
- Українські зірки виступили з перфомансом на підтримку України під час футбольного матчу Легія – Динамо, <https://1plus1.ua/novyny/ukrainski-zirki-vistupili-z-performansom-na-pidtrimku-ukraini-pid-cas-futbolnogo-matcu-legia-dinamo>, data dostępu: 12.04.2022.
- Ультрас Легії відмовилися підтримувати матч з Динамо через проросійську позицію Суркісів, <https://www.ua-football.com/ua/ukrainian/high/1649137548-ultras-legiyi-vidmovilisya-pidtrimuvati-match-z-dinamo-cherez-prorosiyську-poziciyu-surkisiv.html>, data dostępu: 05.04.2022.
- ФК «Шахтар» та партнер клубу авіакомпанія SkyUp Airlines ініціюють серію благодійних матчів під патронатом МЗС України, https://shakhtar.com/uk-ua/news/2022/april/8_news/8_shakhtar-global-tour/, data dostępu: 08.04.2022.
- Хамраєв, А. Варшава за українців. Як пройшов перший матч європейського турне Динамо проти Легії, <https://www.ua-football.com/ua/ukrainian/high/1649927563-varshava-za-ukrayinciv-yak-proyshov-pershiy-match-yevropeyskogo-turne-dinamo-proti-legiyi.html>, data dostępu: 14.04.2022.
- Чотирбок, Л. Польські фанати розгорнули банер «Путін – х*йло» під час матчу чемпіонату, <https://sector.depo.ua/ukr/football/polski-fanati-rozgornuli-baner-putin-khylo-pid-chas-matchu-chempionatu-202202261429135>, data dostępu: 26.02.2022.
- Шаховець, С. Ruska Kurwa. Поляки вигадали новий хіт про окупантів, <https://sport.segodnya.ua/ua/sport/football/ruska-kurwa-polyaki-pridumali-novyuy-hit-ob-okkupantah-1611824.html>, data dostępu: 30.03.2022.
- «Шахтар» вийшов на благодійний матч у футболках із назвами міст-героїв України замість прізвищ, <https://tsn.ua/prosport/shahtar-viyshov-na-blagodiyний-match-u-futbolkah-iz-nazvami-mist-geroyiv-ukrayini-zamist-prizvisch-2033128.html>, data dostępu: 09.04.2022.

Контакти / Contact details

Antonina Shuliak

Doctor of Political Sciences, Professor, Dean of the International Relations Faculty, Lesya Ukrainka Volyn National University, (43025, Ukraine, t. Lutsk, Vynnychenka str., 28, office 201), Lutsk, Ukraine

E-mail: antonina.mytko@vnu.edu.ua

ORCID ID 0000-0002-5234-0758

Serhij Kulyk

Associate Professor, Candidate (PhD) of Political Sciences, International Relations Faculty,
Lesya Ukrainka Volyn National University, (43025, Ukraine, t. Lutsk, Vynnychenka str., 28,
office 209), Lutsk, Ukraine

E-mail: Serhij.Kulyk@vnu.edu.ua,

ORCID ID 0000-0001-7520-7426

REALIZACJA OPOWIADANIA PRZEZ CHŁOPCA Z AUTYZMEM I NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM

Katarzyna Koć

IKRiBL

ikribl@wp.pl

Abstrakt: Artykuł dotyczy kwestii realizacji opowiadania przez chłopca z autyzmem i niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Badania dowiodły, iż u badanego chłopca trzeba rozwijać sprawności językowe i leksykalne, jak też należy wyposażyć go w umiejętność narracyjnego odnoszenia się do przeszłości, przyszłości i teraźniejszości. Poprawa komunikacji umożliwi chłopcu pełniejszym uczestniczenie w życiu społecznym oraz umożliwi pełniejsze interakcje z innymi dziećmi.

Słowa kluczowe: sprawność narracyjna, zaburzenia mowy, autyzm, niepełnosprawność intelektualna

REALISATION OF THE SHORT STORY BY A BOY WITH AUTISM AND MENTAL RETARDATION IN MODERATE LEVEL

Abstract: The article concerns the issue of writing a story by a boy with autism and moderate intellectual disability. The research has proven that the examined boy needs to develop linguistic and lexical skills, as well as equip him with the ability to refer narratively to the past, future and present. Improving communication will enable the boy to participate more fully in social life and interact more fully with other children.

Keywords: narrative efficiency, speech disorder, autism, mental retardation

Wstęp

Rozwój mowy dzieci z autyzmem jest nieharmonijny i ma indywidualny przebieg. Występująca dodatkowo u niektórych jednostek niepełnosprawność intelektualna prowadzi do powstania kolejnych nieprawidłowości utrudniających im funkcjonowanie w społeczeństwie.

U osób autystycznych z niepełnosprawnością intelektualną występuje wiele deficytów językowych i komunikacyjnych. Zaburzenia mowy mają charakter sprzężony i dotyczą wszystkich poziomów języka. Wraz ze zmniejszaniem się ilości inteligencji obniża się również sprawność komunikacyjna jednostki.

Tematem niniejszego artykułu jest sprawność narracyjna autystycznego chłopca z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym¹. Natomiast jej cel stanowi ocena realizacji opowiadania stworzonego przez osobę badaną.

I Autyzm. Charakterystyka zjawiska

1. Definicja autyzmu

Leo Kanner – amerykański lekarz, jako pierwszy użył terminu autyzm, wywodzącego się od greckiego słowa *autos* oznaczającego „sam”. Twórca psychiatrii dziecięcej wybrał to określenie, ponieważ u badanych przez niego osób uwagę zwróciły zaburzenia tworzenia relacji. Wspólną, nietypową cechą tej grupy było izolowanie się, preferowanie samotności i niedążenie do kontaktów z innymi ludźmi (Pisula 2012: 10). Wspomniane badania zostały przeprowadzone w 1943 roku i ta data uważana jest za początek refleksji naukowej na temat autyzmu (Lipski 2015: 463). Kannerowski sposób widzenia tego zaburzenia jako zespołu chorobowego o ściśle określonych cechach jest jednak obecnie poddawany w wątpliwość (Pisula 2005: 13).

Przez długi czas autyzm uważany był za zaburzenie psychotyczne, utożsamiane ze schizofrenią dziecięcą (Lipski 2015: 463). Gdy Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne wprowadziło termin głębokie zaburzenia rozwoju, zaprzestano klasyfikacji autyzmu wśród psychoz.

Pod koniec lat 70. XX wieku Lorna Wing, psychiatra z Wielkiej Brytanii i badaczka autyzmu, mająca córkę z tym problemem, zwróciła uwagę na fakt, że nasilenie trudności specyficznych dla tego zaburzenia nie jest jednakowe u wszystkich dotkniętych nim osób (Wing i Gould, 1979). Zaproponowała więc inne określenie tej jednostki chorobowej, a mianowicie autystyczne kontinuum, podkreślając, że w jego obrębie znajdują się zarówno ciężkie deficyty z wieloma niepełnosprawnościami, jak i znacznie lżejsze, w mniejszym stopniu zakłócające rozwój człowieka (Pisula 2012: 15). Zauważyła również, że poza trzema osiowymi symptomami występuje dużo innych trudności pojawiających się w różnych kombinacjach. W efekcie spostrzeżeń Wing rozszerzono koncepcję autyzmu o zaburzenia lżejsze i mniej typowe w stosunku do kannerowskiego opisu (Pisula 2012: 16).

Następnie termin autystyczne kontinuum został zastąpiony określeniem autystyczne spektrum zaburzeń, które nie sugeruje stopnia nasilenia niepełnosprawności. (Pisula 2012: 20). Obecnie pojęcie autyzm obejmuje swoim znaczeniem bardzo zróżnicowany zakres trudności i poziomu funkcjonowania dotkniętych nim

¹ Prezentowany artykuł jest zmienioną i poprawioną wersją pracy dyplomowej, która powstała na Podyplomowych Studiach Logopedycznych UPH.

osób (Pisula 2012: 15–16). Ta jednostka diagnostyczna traktowana jest jako zaburzenie rozwoju, a nie choroba, co wyraźnie odróżnia ją od schizofrenii, która ma charakter postępujący (Lipski 2015: 465).

Zgodnie z klasyfikacją ICD-10 „autyzm jest całościowym zaburzeniem rozwoju charakteryzującym się nieprawidłowym i/lub upośledzonym rozwojem, pojawiającym się przed trzecim rokiem życia, w którym występuje nieprawidłowe funkcjonowanie we wszystkich spośród trzech sfer: interakcjach społecznych, komunikacji oraz ograniczonym, powtarzającym się repertuarze zachowań” (Skawina 2016: 236).

W 1988 roku pojawiło się określenie autystyczne spektrum zaburzeń (ASD – autistic spectrum disorders). Miało to związek ze spostrzeżeniem, że symptomy autyzmu występują w różnych zestawieniach i nasileniu. Zauważono, że w przypadku kilku zaburzeń obecne są podobne problemy w tworzeniu relacji społecznych, komunikowaniu się oraz wzorcach aktywności. Deficyty te mogą się różnić zakresem trudności i nieprawidłowości w innych obszarach funkcjonowania i zdrowia (Pisula 2012: 15–16). Autyzm ma charakter przewlekły i znacząco wpływa na rozwój funkcji poznawczych dzieci i osób dorosłych. To z kolei powoduje dysfunkcje w posługiwaniu się złożonymi strukturami mowy oraz problemy w rozumieniu stanów emocjonalnych innych osób.

U znacznej części autystów występuje równocześnie upośledzenie umysłowe. Pewne trudności może sprawiać rozróżnienie tych dwóch zaburzeń. Tym, co różni autyzm od upośledzenia umysłowego, nie jest jakość procesów komunikacyjnych, ale ograniczona zdolność rozpoczęcia i naprzemiennego uczestniczenia w interakcji.

2. Klasyfikacja zaburzeń autystycznych

Aktualnie autyzm jest rozpoznawany na podstawie listy symptomów zawartych w dwóch największych systemach klasyfikacji chorób i zaburzeń funkcjonowania. Jeden z nich opracowany został przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne (APA, 2000), drugi przez Światową Organizację Zdrowia (WHO, 1992). Rozpoznanie autyzmu opiera się w obydwu typologiach na stwierdzeniu w zachowaniu diagnozowanej osoby triady następujących zaburzeń (Pisula 2012: 11):

1. Nieprawidłowości w rozwoju społecznym, zwłaszcza w zdolności do uczestniczenia w naprzemiennych interakcjach społecznych.
2. Deficytów i dysfunkcji w porozumiewaniu się zarówno werbalnym, jak i niewerbalnym.
3. Obecności sztywnych, powtarzalnych wzorców zachowania, aktywności i zainteresowań widocznych np. w zabawie (Pisula, 2005: 15).

Autyzm w klasyfikacji ICD-10 należy do grupy tzw. całościowych zaburzeń rozwoju (oznaczonych symbolem F84) Oprócz niego należą tu: autyzm dziecięcy (F84.0), autyzm atypowy (F84.1), zespół Retta (F84.2), inne dziecięce zaburzenia dezintegracyjne (F84.3), zaburzenia hiperkinetyczne z towarzyszącym upośledzeniem umysłowym i ruchami stereotypowymi (F84.4), zespół Aspergera (F84.5), inne całościowe zaburzenia rozwojowe (F84.8), całościowe zaburzenia rozwojowe, nieokreślone (F84.9) (Pisula 2012: 16–17).

W podobny sposób skonstruowano kryteria DSM-IV (Diagnostycznej i Statystycznej Klasyfikacji Zaburzeń Psychiczych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego). W typologii tej autyzm znajduje się w grupie zaburzeń autystycznych i funkcjonuje pod numerem 299.0. Dysfunkcje te obejmują: zaburzenia autystyczne, inne całościowe zaburzenia rozwojowe nieujęte w pozostałych kategoriach diagnostycznych, zaburzenia Retta, dziecięce zaburzenie dezintegracyjne, zaburzenia Aspergera (Pisula 2012: 14).

W klasyfikacjach ICD-10 i DSM-IV autyzm traktowany był jako całościowe zaburzenie rozwoju. Najnowsze ich wersje (DSM-V oraz ICD-11) lokują go w grupie zaburzeń ze spektrum autyzmu, które obejmują, oprócz autyzmu wczesnodziecięcego, również zespół Aspergera, zespół Retta, dziecięce zaburzenie dezintegracyjne oraz inne całościowe zaburzenia rozwoju (Urban 2020: 136). Zmiany w klasyfikacjach mają na celu ograniczenie liczby jednostek zaliczanych do podgrupy zaburzenia inne, nieokreślone.

3. Przyczyny autyzmu

Znaczne rozszerzenie definicji autyzmu i traktowanie go jako spektrum zaburzeń to jedna z przyczyn dużego wzrostu liczby osób, u których jest on diagnozowany. W przeszłości przypuszczano, że autyzm powstaje w wyniku działania czynników o charakterze psychologicznym. Upatrywano ich głównie w braku właściwych więzi między rodzicem a dzieckiem. Jednak nie znaleziono naukowego potwierdzenia tej tezy. Współcześnie uważa się, że procesy inicjujące spektrum zaburzeń autystycznych obejmują działanie czynników genetycznych i neurorozwojowych, które wchodzi w interakcję z różnymi uwarunkowaniami biologicznymi i środowiskowymi. Można przypuszczać, że zróżnicowany charakter ostatecznej ekspresji tego zaburzenia zależy od rodzaju tych czynników, siły ich oddziaływania i związków między nimi (Pisula 2012: 57). Jedną z najnowszych hipotez neurofunkcjonalnych mechanizmów prowadzących do ujawnienia symptomów autyzmu opracowały Lynn Waterhouse, Deborah Fein i Charlotte Modahl (1996), które zakładają, że pełna ekspresja objawów łączy się z czterema dysfunkcjami, chociaż możliwe jest zróżnicowanie stopnia pokrewnych problemów. Do tych nieprawidłowości należą:

1. Brak normalnej, uwzględniającej kontekst integracji sensorycznej. Ma to związek z zaburzeniami funkcjonowania hipokampa.
2. Niezdolność do przypisywania właściwego znaczenia emocjonalnego nowej sytuacji oraz stymulacji społecznej (takiej, jak np. twarze ludzkie, ich ekspresja itd.). Wynika to z zaburzonego rozwoju ciała migdałowatego, którego uszkodzenie polega na zbyt dużej liczbie niedojrzałych komórek.
3. Niezdolność do socjalizacji wynikająca z zaburzeń systemu neuropeptydów uczestniczących w społecznej afiliacji człowieka. Zaburzenia te dotyczą oksytocyny i wazopresyny, których poziom nie jest prawidłowy u wielu osób autystycznych.
4. Nadmierna selektywność uwagi wynikająca z zaburzonego rozwoju ciemieniowych i skroniowych polisensorycznych związków korowych.

Według Waterhouse, Fein i Modahl (1996), kombinacja tych dysfunkcji prowadzi do zaburzenia zdolności uczestniczenia w interakcjach społecznych, komunikacji oraz zabawy. Aspołeczność i nieprawidłowe nadawanie znaczenia niwelują potrzebę, zainteresowanie i przyjemność z bycia z innymi ludźmi. Z kolei problemy integracji sensorycznej oraz nadmierna selektywność uwagi zaburzają integrację percepcyjną, płynne przenoszenie uwagi, efektywną pamięć roboczą oraz szybkie przypominanie (Pisula 2002: 106–107).

Dysfunkcje neuronów lustrzanych, dzięki którym ludzie automatycznie rozumieją i rozpoznają działania oraz intencje innych osób, również znacząco wpływają na brak umiejętności społecznych i trudności w komunikowaniu się.

W licznych badaniach wykryto, że warunki życia płodowego i porodu, m.in. krwawienie w pierwszym lub drugim trymestrze ciąży, niska waga urodzeniowa, ciąża niedonoszona lub przenoszona, zażywanie leków w czasie ciąży, zaawansowany wiek matki, cukrzyca ciążowa, mają związek z tym zaburzeniem (Pisula 2002: 91).

Przez ostatnie 20 lat zgromadzono dużo dowodów na genetyczne uwarunkowania zaburzeń ze spektrum autyzmu, lecz żaden gen nie został jednoznacznie zidentyfikowany jako czynnik prowadzący do rozwinięcia się tej choroby. Argumentami przemawiającymi za uczestnictwem genów w powstawaniu autyzmu są:

1. Częste współwystępowanie zaburzeń u bliźniąt jednojajowych.
2. Diagnoza autyzmu u osób spokrewnionych.
3. Występowanie innych głębokich zaburzeń rozwoju u krewnych.
4. Częstsze występowanie zaburzeń poznawczych (np. opóźnienia rozwoju mowy, trudności w uczeniu się, upośledzenia umysłowego) u najbliższych krewnych osób autystycznych niż przeciętnie w populacji.
5. Poziom rozwoju intelektualnego rodzeństwa dzieci autystycznych niższy niż porównywanych z nimi rówieśników niemających braci ani siostr z autyzmem.

6. Stosunkowo częste współwystępowanie autyzmu z innymi zaburzeniami o charakterze genetycznym.
7. Brak przekonujących dowodów na znaczenie czynników związanych z przebiegiem ciąży i porodu w etiologii autyzmu (Pisula 2002: 93–94).

Z aktualnego stanu wiedzy na temat genetycznych przyczyn autyzmu wynika, że chodzi nie tyle o dziedziczenie zaburzenia, co raczej o przejmowanie predyspozycji do pewnego sposobu funkcjonowania społecznego oraz trudności w komunikowaniu się z innymi ludźmi. Mogą one odgrywać rolę w ograniczonym zainteresowaniu relacjami z otoczeniem, preferowaniu samotności, opóźnieniach rozwoju mowy, słabych zdolnościach prowadzenia konwersacji, a także doświadczaniu lęku w sytuacjach społecznych i braku elastyczności w działaniu (Pisula 2012: 32).

Do przyczyn autyzmu zalicza się również stres prenatalny. David Beversdorf ze współpracownikami (2005) przypuszczają, że nieprawidłowości w budowie mózgu osób z autyzmem mogą powstać przed 30–32 tygodniem ciąży pod wpływem dużego stresu podczas ciąży. Osłabia on bowiem barierę łożyskową, czyniąc ją bardziej przepuszczalną dla uszkodzających czynników (Pisula 2012: 33).

W przeciągu ostatnich kilkunastu lat wskazano kilka bardzo prawdopodobnych czynników biochemicznych zwiększających ryzyko zapadalności na autyzm, zwłaszcza u osób genetycznie predysponowanych. Są to m.in. kwas walproiowy (przyjmowany przez matkę podczas ciąży w celu zapobiegania atakom padaczkowym) oraz wykorzystywany niegdyś w wielu chorobach lek talidomid. Badania wskazują, że wystawienie płodu na działanie talidomidu we wczesnym okresie ciąży skutkuje znacznie podwyższonym poziomem serotoniny w strukturze mózgu. Dowiedziono również, że podawanie leków hamujących wydzielanie dopaminy łągodzi niektóre trudne zachowania osób autystycznych, zwłaszcza samookaleczenie i stereotypie ruchowe (Deutsch, 1986). Przypuszcza się, że pewne symptomy autyzmu mogą mieć związek z aktywnością endorfin. Ich poziom, mierzony w płynie mózgowo-rdzeniowym, jest wyższy u dzieci autystycznych niż u osób normalnie funkcjonujących (Pisula 2002: 105).

Warto również zwrócić uwagę na tezę, że obecność wysokiego poziomu testosteronu w życiu płodowym może być jedną z przyczyn zachowań autystycznych. Analiza związku między testosteronem a rozwojem zdolności społecznych wykazała, że istnieje ujemna korelacja między poziomem tego hormonu a umiejętnością dzieci do uczestniczenia w interakcjach, okazywania empatii i odczytywania emocji na podstawie wyrazu oczu (Pisula 2012: 69–70).

Niektóre badania wskazywały, że czynnikiem ryzyka autyzmu mogą być pierwiastki chemiczne, takie jak: rtęć, ołów, metyl, fenyle, arsen, toluen (Kalia, 2008), działające negatywnie na rozwijający się układ nerwowy (Wujcik, Porzycka, Witusik, Pietras 2010: 40).

Wiadomo, że etiologia autyzmu obejmuje działanie wielu czynników, zróżnicowanych u poszczególnych osób (Pisula 2012: 34). Obecnie wciąż poszukuje się przyczyn zaburzonego rozwoju i nietypowych wzorców zachowań, które charakteryzują autyzm.

4. Objawy zaburzeń autystycznych

Autyzm to złożone zaburzenie rozwoju i funkcjonowania ośrodkowego układu nerwowego. Charakteryzuje się trudnościami w odczytywaniu i komunikowaniu uczuć, zakłóceniami zdolności budowania relacji interpersonalnych, zubożeniem i stereotypowością zachowań oraz problemami z integracją wrażeń zmysłowych. W tym zaburzeniu mówi się o występowaniu osiowych objawów, które w sposób ewidentny upośledzają rozwój osób autystycznych. Jest to grupa bardzo zróżnicowana w zakresie jakości i liczby objawów. Zauważa się odmiennosc w zakresie poziomu sprawności intelektualnych: od normy intelektualnej do upośledzenia w stopniu głębokim (Lipski 2015: 464–465).

U niemowląt autystycznych rzadziej występują wokalizacje w formie gaworzenia pojawiające się w pierwszych miesiącach życia. Zauważono, że odgłosom tym w mniejszym stopniu towarzyszą bezsłowne reakcje mimiczne, gestowe oraz ruchy całego ciała. Pierwsze słowa wypowiedane są ze zrozumieniem przez większość dzieci autystycznych dopiero ok. czwartego roku życia. U niektórych niemowląt problemy w rozwoju społecznym można zaobserwować już w pierwszym półroczu życia. Nie reagują one na kierowane do nich bodźce (uśmiech, słowa), nie dążą do tego, by brać je na ręce i rzadko same spontanicznie uśmiechają się do innych. Niektóre dzieci inicjują interakcję lub odpowiadają na podejmowane przez otoczenie próby nawiązania kontaktu, rzadko jednak patrzą przy tym w oczy i nie umieją przeplatać swojej aktywności z działaniami partnera (Pisula 2012: 37). Nie potrafią odczytać kierunku patrzenia ani wyrazu oczu jako wskazówki do zinterpretowania czyjeś zachowania. Trudność sprawia im tworzenie wspólnego pola uwagi, czyli przenoszenia wzroku z osoby na interesujący obiekt.

Duże trudności u osób z autyzmem ujawniają się w ich relacjach z innymi ludźmi. Autyści żyją zazwyczaj w pewnej izolacji od swoich rówieśników, ale większość z nich dysponuje możliwościami spontanicznego nawiązania kontaktu. Zazwyczaj nie są oni świadomi tego, co dzieje się z innymi ludźmi. Nie dzielą się z nimi zainteresowaniami, spostrzeżeniami i przeżyciami, nie szukają pomocy lub pocieszenia, gdy jest im źle. Niektóre dzieci zupełnie ignorują obecność innych osób. Zupełnie nie interesują się światem społecznych relacji. Inni autyści czasem szukają kontaktu z dorosłymi albo dziećmi znacznie od nich starszymi. Są i tacy, którzy obserwują bawiących się rówieśników, podejmują próbę przyłączenia się, zazwyczaj jednak nie rozumieją zasad rządzących nawet najprostszymi gramami

opartymi na naprzemiennej aktywności. Z uwagi na to, że ich własne zajęcia nie są atrakcyjne dla otoczenia, rzadko dochodzi do współdziałania. Często bawią się więc samotnie, układając zabawki według powtarzającego się schematu lub kręcąc nimi czy postukując. Wyniki współczesnych badań prowadzonych wśród wysoko funkcjonujących autystycznych nastolatków dowodzą jednak, że potrzebują oni bliskich związków i cierpią z powodu osamotnienia.

Problemy osób z autyzmem w zakresie porozumiewania się z innymi ludźmi mają bardzo rozległy charakter. Nie dotyczą one braku motywacji do komunikowania się, a raczej zrozumienia, do czego służy ten proces. Mniej więcej połowa osób z autyzmem nie używa mowy do porozumiewania się. Nieprawidłowości w komunikowaniu się tej populacji mają uniwersalny charakter i występują niezależnie od wieku, poziomu rozwoju oraz zróżnicowanych umiejętności językowych. Ściśle wiążą się one z inicjowaniem i podtrzymywaniem interakcji (Pisula 2012: 43).

Z badań wynika, że większość osób z autyzmem rozpoznaje podstawowe emocje, takie jak: radość, smutek, lęk, obrzydzenie czy zaskoczenie, nie potrafi jednak zidentyfikować stanów bardziej złożonych, np. wstydu i zazdrości (Pisula, 2012: 45). Osoby te nie widzą związku emocji z ich przyczynami, z kontekstem, w którym powstały i zachowaniem, które spowodowały.

U autystów stwierdzono wiele oznak ograniczonej umiejętności wyobrażenia sobie stanów umysłu. Dotyczą one nawet najprostszycy zdolności, choć u niektórych osób z autyzmem występują tylko wówczas, gdy analizie poddaje się złożone stany emocjonalne i umysłowe (np. rozumienie czyichś przekonañ). Zaburzenia teorii umysłu powodują, że dzieci z autyzmem nie rozumieją, na czym polega udawanie, nie potrafią bawić się „na niby”. Mają również trudności ze zrozumieniem, co to jest oszustwo, manipulowanie, nie rozumieją sarkazmu i metafor, czyli tego, co wykracza poza bezpośrednio wyrażony komunikat. Osoby te wykazują zróżnicowany poziom rozwoju w zakresie teorii umysłu. Stopień doświadczanych przez nie trudności pozostaje w związku z poziomem ich rozwoju umysłowego i językowego (Pisula 2012: 47–48).

Większość osób z autyzmem spontanicznie i werbalnie wyraża swoje potrzeby oraz nazywa obiekty. Rzadko wykorzystują one komunikaty słowne do komentowania wydarzeń, dzielenia się swoimi doświadczeniami, odczuciami i innymi stanami umysłu. W ich mowie występują tak zwane stereotypie językowe. Polegają one na wielokrotnym powtarzaniu (natychmiastowym lub odroczonym) słów, zdań wypowiedzianych przez kogoś innego. Nieprawidłowości w zakresie mowy dotyczą też nietypowej intonacji, tempa, rytmu wypowiedzi oraz ograniczonego i nierównomiernego zasobu słownictwa. Osoby z autyzmem mają trudności z użyciem zaimków osobowych (Pisula 2012: 51–52). Jednym z dość specyficznych objawów występujących w mowie osób z autyzmem jest pomijanie zaimka osobowego „ja” lub zastępowanie go zaimkiem użytym w drugiej lub trzeciej osobie. Nie-

którzy z autystów mogą wypowiadać się płynnie, jednak nie w celu wyrażania emocji, pragnień czy z powodu chęci komunikacji. Przy prawidłowym rozwoju systemu językowego myślenie wyprzedza mówienie. W autyzmie dziecko rozumie tyle, ile jest w stanie powiedzieć. Uczy się poprawnie artykułować słowa, rozwija swój zasób słownictwa, ma jednak trudności z wykorzystaniem ich do nawiązywania relacji.

Częstym zjawiskiem występującym w mowie autystów jest echolalia (co może świadczyć o zaburzeniach centralnego przetwarzania słuchowego), która stanowi odbicie bodźców kierowanych do osób z autyzmem w formie przekazów językowych, ale także zawiera elementy autostymulacji i jest źródłem informacji o przeżywanych potrzebach (Gałkowski 2003: 275).

Autyści spoglądają „nie na kogoś, tylko przez kogoś”, nie są w stanie utrzymać kontaktu wzrokowego w celu lepszej komunikacji, ponieważ nie potrafią interpretować zachowań rozmówców. Nie towarzyszy im ani spontaniczność emocjonalna, ani ekspresja komunikatów niewerbalnych (Urban 2020: 136–138). Osoby te wykazują trudności z wnioskowaniem z kontekstu i problemy ze zrozumieniem słów o znaczeniu abstrakcyjnym. Zazwyczaj mają niezwykle wąskie i nietypowe zainteresowania, którym często towarzyszy powtarzanie pewnych schematów zachowań i przywiązanie do rytuałów, przedmiotów. Pojawiają się manieryzmy ruchowe, widoczny jest brak elastyczności i niechęć do zmian. Ograniczony repertuar postępowania pozostaje w związku z poziomem rozwoju umysłowego. Dzieci niżej funkcjonujące dostarczają sobie intensywnej stymulacji zmysłowej, w tym również poprzez doznania płynące z uszkodzenia własnego ciała. Z kolei te, które lepiej sobie radzą, częściej powtarzają złożone czynności i inne formy aktywności. Istotną rolę w powstawaniu nietypowych wzorców zachowań mogą odgrywać problemy w odbiorze i przetwarzaniu bodźców sensorycznych. Często wysuwają się one na pierwszy plan.

Dzieci z autyzmem dobrze sobie radzą z wyjaśnianiem i przewidywaniem zjawisk fizycznych, jednocześnie mają bardzo słabo rozwiniętą intuicję psychologiczną (Pisula 2012: 66). Często przetwarzają docierające do nich informacje w sposób specyficzny. Jedną z cech tego procesu jest koncentracja na detalach, która utrudnia im ogarnięcie całości informacji. Przekłada się to na problemy z rozumieniem sytuacji, wnioskowaniem, uogólnianiem dotychczasowych doświadczeń i rozwiązywaniem problemów (Pisula 2012: 72–73).

Autyzmu nie należy sprowadzać tylko do deficytów, gdyż często towarzyszą mu niezwykle umiejętności, a czasem nawet spektakularne osiągnięcia. Zawsze można odnaleźć obszary, które stanowią o możliwościach każdego dziecka.

5. Terapia logopedyczna dzieci z autyzmem

Autyzm poddaje się różnym formom terapii, które mogą istotnie poprawić funkcjonowanie osób borykających się z tym problemem. Zakres możliwych do osiągnięcia efektów uzależniony jest m.in. od tego, kiedy zaburzenie to zostanie rozpoznane i jak wcześnie dziecko będzie objęte odpowiednim programem terapeutycznym wspierającym jego rozwój. Brak jednoznacznie określonych przyczyn autyzmu i jego szerokie spektrum objawów uniemożliwiają stosowanie jednej skutecznej metody terapeutycznej. Niezbędne jest holistyczne podejście terapeutyczne. Każde dziecko autystyczne ma swój indywidualny zakres zaburzeń i różny stopień ich nasilenia, co skutkuje potrzebą indywidualnej terapii. Brak odpowiednio przeprowadzonej stymulacji skutkuje obniżeniem poziomu funkcjonowania autysty oraz wystąpieniem wtórnego upośledzenia. Program terapeutyczny musi uwzględnić cechy osobowościowe każdego dziecka, jego potrzeby i możliwości. Konieczne jest dostosowanie go do oczekiwań dziecka i przejawianej przez niego gotowości komunikacyjnej. Celem terapii jest modyfikacja zachowania, która pozwoli na uzyskanie efektu współpracy pacjenta z terapeutą, nabycie umiejętności wykonywania przez niego poleceń, wyeliminowanie niepożądanych działań zakłócających, agresywnych czy autoagresywnych (Rozetti-Szymańska, Wójcik, Pietras, 2010: 195). Proces terapii prowadzony odpowiednio dobraną metodą priorytetowo traktuje konieczność nawiązania kontaktu z dzieckiem i wypracowania najbardziej skutecznego kanału służącego komunikacji.

Terapia logopedyczna ma na celu wywołanie mowy, jej rozwijanie i doskonalenie, bogacenie zasobu słownictwa biernego i czynnego oraz likwidację wad artykulacyjnych. Niestety, częściej występują u dzieci autystycznych złożone zaburzeniami, które uniemożliwiają nawiązanie kontaktu werbalnego. Wówczas logopedzi i terapeuci sięgają po alternatywne formy komunikacji, jak np. piktogramy, system Makaton. Zajęcia logopedyczne stanowią ważny element zintegrowanej terapii autyzmu, pomagają w komunikacji osoby z otoczeniem społecznym (Rozetti- Szymańska, Wójcik, Pietras 2010: 200–201). Istotne jest wykorzystywanie pozajęzykowych form wymiany informacji w zabawie organizowanej na zasadzie partnerskiej naprzemienności reakcji, w której wszelkie inicjatywy komunikacyjne dziecka nie mogą pozostać bez odpowiedzi ze strony osób dorosłych.

Logopedyczna praca z dzieckiem autystycznym powinna skupiać się przede wszystkim na pragmatycznej warstwie języka. Ważne jest, by stał się on praktycznym narzędziem do komunikacji. Logopeda powinien pokazać dziecku, do czego służy komunikacja oraz jak korzystać z języka. Istotne jest, aby trening językowy przebiegał w sytuacjach jak najbardziej zbliżonych do codziennych doświadczeń dziecka, ponieważ skojarzenie mowy z tymi okolicznościami jest drogą najbardziej naturalną do nauki. Logopeda powinien doskonalić u dziecka autystycznego pro-

ces przetwarzania informacji, dlatego niezbędna wydaje się praca nad pamięcią, uwagą, kojarzeniem, czytaniem czy interpretacją znaczeń w wypowiedzi. Bez opanowania elementarnych czynności, takich jak: uzyskiwanie i podtrzymywanie kontaktu wzrokowego, naśladowanie czy współdzielenie uwagi, nie sposób przejść do nauki zachowań związanych z identyfikowaniem, kategoryzowaniem, wskazywaniem i zabawą. Dopiero po nabyciu przez dziecko tych podstawowych umiejętności terapeuta może wprowadzić naukę rozumienia wypowiedzi symbolicznych i abstrakcyjnych, z którymi kłopoty przejawia wiele dzieci w normie (Lipski 2015: 511–512).

Odpowiednio dobrane działania zasadniczo zmieniają sytuację dzieci ze spektrum autyzmu. Celem ich terapii jest przede wszystkim minimalizowanie trudności dotyczących relacji społecznych, komunikowania się oraz zwiększenie zdolności do niezależnego i optymalnego uczestnictwa w życiu. Początkowo terapia powinna odbywać się indywidualnie. Stopniowo, w miarę rozwoju umiejętności, dziecko może zostać włączone do małej grupy (maksimum trzyosobowej), ale nadal powinno korzystać ze wsparcia swojego terapeuty. Zestaw metod przynoszących najlepsze rezultaty jest inny dla każdej osoby, a także zmienia się w miarę upływu czasu. Niektóre umiejętności można rozwijać w sali terapeutycznej, lecz w programach oddziaływań terapeutycznych duży nacisk kładzie się na wzmocnienia, skłaniające dziecko do inicjowania kontaktów interpersonalnych w rozmaitych sytuacjach rzeczywistych (Gałkowski 2001: 357).

Wiele osób z autyzmem doświadcza trudności w odbiorze bodźców zmysłowych i przetwarzaniu informacji sensorycznych. Konieczne jest więc uwzględnienie tych problemów w terapii. Niektóre programy (przeznaczone dla małych pacjentów, a także dla młodzieży autystycznej) wykorzystują podejście znane jako modyfikacja zachowań, u których stosuje się ustrukturyzowane formy oddziaływań. Inny sposób podejścia polega na oddziaływaniu na sferę emocji i wyzwalaniu spontanicznych reakcji na bodźce pod wpływem przyjemnych przeżyć w zabawie łączącej się z aktywnością ruchową (Gałkowski 2001: 360).

Ze względu na złożoność i wieloaspektowość problematyki wszelkie jednoznaczne rozstrzygnięcia mogą się okazać zawodne. Warto więc skorzystać z szerokiej gamy metod i form programów opracowanych przez doświadczonych specjalistów. Są to m.in.:

Terapia behawioralna. Opiera się na warunkowaniu sprawczym, którego celem jest zwiększanie liczby zachowań deficytowych i zredukowanie zachowań niepożądanych. Wykorzystywane są różne wzmocnienia, tak aby doświadczenia dziecka w trakcie terapii były pozytywne. Stosowana analiza zachowań odnosząca się do szczegółowo określonych bodźców oraz rozłożenie celu na części składowe odbywa się przez wielokrotne powtarzanie prób uczenia się, czyli tak zwaną metodę wyodrębnionych prób uczenia się. Po opanowaniu poszczególnych elementów danej

umiejętności można przejść do opanowywania całego wybranego zachowania. Nauka odbywa się w warunkach silnie strukturalizowanych, przy ściśle określonych poleceniach, podpowiedziach oraz wzmocnieniu. Następnie pracuje się nad generalizacją zachowania. Stopniowo sesje uczenia się zaczynają odbywać się w warunkach mniej strukturalizowanych i w naturalnych sytuacjach. Wykorzystywane jest wówczas uczenie sytuacyjne (Pisula 2012: 116–17).

Model TEACCH. W podejściu tym łączy się różne metody terapeutyczne i edukacyjne. Jest to multidyscyplinarny i holistyczny model terapii, w którym istotne znaczenie ma edukacja. Dąży się do rozwijania umiejętności adaptacyjnych osób z autyzmem i przystosowania środowiska do ich potrzeb. Wykorzystuje się teorie poznawcze i behawioralne do wyjaśniania problemów doświadczanych przez te osoby. W edukacji stosuje się dużo materiałów wizualnych, gdyż instrukcje odbierane za pomocą wzroku są przez nich lepiej rozumiane (Pisula 2012: 132).

Trening umiejętności społecznych. Lepszemu zrozumieniu sytuacji społecznych, zdolności rozwiązywania problemów, odczytywania i nadawania komunikatów werbalnych i niewerbalnych, wchodzenia w interakcje z rówieśnikami służą treningi umiejętności społecznych. Wykorzystuje się w nich między innymi metody modyfikacji zachowania. Dzieci uczą się śledzenia kierunku wskazanego przez dorosłego. Stosuje się tu wiele sposobów ułatwiających afatykom zrozumienie, na czym polega naprzemiennność, np. wizualne podpowiedzi pomagające kontrolować własne zachowanie i zrozumienie zasad, które w innych okolicznościach są dla osób z autyzmem niejasne. Wykorzystuje się gry i ćwiczenia odgrywania ról, historie społeczne, a także zwykłą rozmowę (Pisula 2012: 135).

Trening integracji słuchowej. To metoda opracowana przez francuskiego otolaryngologa Guya Berarda. Zgodnie z przyjętymi przez niego założeniami nadmierna wrażliwość dziecka na bodźce słuchowe i wynikające z niej zaburzenia w zachowaniu oraz trudności w uczeniu się mogą być spowodowane uszkodzeniem słuchu. Dziecko w słuchawkach słucha opracowanej elektronicznie muzyki. Do jej przygotowania stosuje się specjalne filtry, które eliminują dźwięki sprawiające dziecku trudność oraz modeluje się częstotliwość. W efekcie dostarcza się słuchającemu maksymalnie dużej stymulacji (Pisula 2012: 139).

Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne. Autorka oparła swoją metodę na założeniach gimnastyki ekspresyjnej, opracowanych przez Labana. Odpowiednio dobrane ćwiczenia i zabawy ruchowe rozwijają poczucie własnej wartości, bezpieczeństwa, nawiązywania kontaktów społecznych. Ćwiczenia sprzyjają rozwojowi zdolności współdziałania z innymi ludźmi, kształtują świadomość własnego ciała i relaksują (Pisula 2012: 140–141). Metoda ta powinna być zalecana dzieciom z autyzmem w pierwszym etapie działań terapeutycznych. Może stanowić podstawę do efektywnych form nawiązywania i podtrzymywania kontaktów społecznych oraz adekwatnego, emocjonalnego reagowania na napływające z ze-

wnątrz bodźce. W sposób istotny wpływa na polepszenie kontaktu wzrokowego dzięki włączeniu w proces terapii osób najbliższych, jak również oddziaływać w formie zabawowej (Błeszyński 2005: 144).

Metoda Dobrego Startu. Marta Bogdanowicz, adoptując metodę Bon Depart do potrzeb dzieci w określonym wieku oraz możliwości i zasobów języka polskiego, opracowała zestaw wzorów ruchowych i przyporządkowała im rytmiczne polskie piosenki. Ułożone w sekwencje, z zachowaniem odpowiedniej kolejności, ćwiczenia doskonalą i harmonizują rozwój psychoruchowy w obszarze funkcji intelektualnych (mowy i na założeniach jednoczesnego rozwijania funkcji językowych, spostrzeżeniowych (wzroku, słuchu, dotyku, kinestetyki, motoryki) oraz koordynowania ich współzależności i współdziałania między sobą. Założenia te mają na celu możliwie najszerze wpływanie na rozwój dziecka tak, by w efekcie przygotować je do nauki czytania i pisanie (Wysocka 2005: 151–152).

Metoda Felicie Affolter. W swej metodzie autorka wykorzystuje dotyk, który angażuje wszystkie zmysły. Droga ta umożliwia eksplorowanie, stopniowe poznawanie i przekształcenie rzeczywistości przez osoby przejawiające zaburzenia spostrzegania, wobec których instrukcje słowne są nieskuteczne i nie przynoszą oczekiwanego efektu. Regularna pomoc instruktora w „prowadzeniu rąk” sprawia, że osoba otrzymuje informacje dotykowe i ma poczucie sprawstwa. Dzięki tej metodzie osoby z zaburzeniami spostrzegania uczą się poszukiwania bodźców czuciowych potrzebnych do zrozumienia i dostosowania się do otoczenia. Dotyk umożliwia nawiązanie kontaktu fizycznego z drugą osobą czy przedmiotem, a także zapewnia komfort psychiczny niezbędny do dalszego rozwoju. Jej głównym celem jest uczenie się rozwiązywania codziennych problemów w środowisku wzbogaconym sensorycznie. Autorka nawiązuje do teorii rozwoju inteligencji Jeana Piageta, której głównym założeniem jest dokładne poznanie mechanizmów kształtowania funkcji umysłowych dziecka (Wegenerowska 2005: 163–165).

Metoda Knillów z elementami stymulacji polisensorycznej. Marianna i Christopher Knillowie oparli swoją metodę na założeniu, że najważniejszy kanał sensoryczny stanowi skóra. Dotyk jest pierwszym wrażeniem, jakiego doznajemy. Od wrażliwości dotykowej zależy umiejętność nawiązania kontaktu z otoczeniem. Ten jest z kolei podstawą kształtowania się kolejnych umiejętności, w tym komunikacji. W swoich Programach Aktywności autorzy skojarzyli ruch i dotyk ze specjalnie komponowaną muzyką. Wykonując przy muzyce określone ćwiczenia, dziecko uczy się odczuwania własnego ciała i otwiera się na doznania dotykowe z otoczeniem (Bożek 2005: 106).

Muzykoterapia. Psychofizyczny świat dziecka autystycznego jest niedostatecznie rozwinięty lub patologicznie zmieniony, dlatego oddziaływania pozawerbalne mają większe zastosowanie niż próby terapii przy użyciu słów. Za pomocą prostych muzycznych improwizacji próbuje się uzyskać zaufanie pacjenta i nawiązać

z nim kontakt, a następnie doprowadzić do prób naśladowania terapeuty, choćby w najprostszych czynnościach. Stosując odpowiednie ćwiczenia ruchowe z podkładem muzycznym, rozwija się świadomość własnego ciała, a potem, przez kształtowanie wrażeń kinestetycznych, usprawnia koordynację wzrokowo-ruchową. Poprzez muzykoterapię próbuje się znaleźć kanał komunikacyjny pomiędzy terapeutą a dzieckiem (Żurkowska-Seta, Seta 2004: 67). „Występujące w zajęciach rytmicznych ściśle powiązanie między ruchem a percepcją stanowi istotny element w tworzeniu się złożonych schematów i nawyków, niezbędnych dla prawidłowego rozwoju aktywności poznawczej oraz procesów uczenia się. Jak w wielu innych sytuacjach, tak i w przypadku tego rodzaju zajęć spontaniczność bywa poprzedzona okresem żmudnego procesu przyswajania sobie na drodze licznych powtórzeń i przy zastosowaniu rozmaitych wzmocnień prostych nawyków ruchowych” (Gałkowski 2001: 361).

Metoda Opcji. Alternatywną metodą dla terapii dyrektywnych jest, opracowana przez rodziców chłopca z autyzmem – Barrego i Samarię Kaufmanów, terapia Son- Rise, czyli terapia niedyrektywna. Jest to nie tylko metoda w pełni akceptująca zachowania dziecka, ale i filozofia życia z osobą przejawiającą szeroko rozumiane zaburzenia rozwojowe (Rozetti-Szymańska, Wójcik, Pietras 2010: 198). Polega ona na naśladowaniu dziecka oraz dążeniu do wydobywania jego osobowości. Autorzy na podstawie doświadczeń z terapii własnego dziecka z autyzmem opracowali program wczesnej interwencji, odnoszącej się do okresu okołoporodowego i noworodkowego. Do głównych założeń tej metody można zaliczyć: postawę akceptacji i aprobaty, stałe motywowanie małego pacjenta, rozwijanie indywidualnego programu terapeutycznego. Praca dzieckiem powinna być dostosowana do środowiska rodzinnego i przez nie inicjowana. Terapia obejmuje coraz więcej osób – najpierw rodziców, rodzeństwo, a następnie osoby spoza kręgu rodzinnego. Do najważniejszych elementów programu terapeutycznego Opcji można zaliczyć:

- podążanie i włączenie się terapeutów do rytualistycznych zachowań dziecka, wprowadzania go w interakcje i wspólne podejmowanie działań;
- opieranie się na motywacji osoby z autyzmem, dzięki czemu jest budowany program nabywania umiejętności i wiadomości;
- odejście od segregacyjnego, weryfikującego systemu terapii na rzecz pełnej akceptacji i stymulowanie rozwoju;
- bazowanie na pozytywnych interakcjach, które mają znaczenie motywujące oraz pozwalają na bezstresowe włączanie się w inicjowane sytuacje społeczne;
- zaangażowanie w proces terapeutyczny środowiska rodzinnego;
- stworzenie środowiska pracy, które pozwala w optymalny sposób bezpiecznie prowadzić wszelkie formy aktywności podopiecznego (Błeszyński, Błeszyńska, 2005, s. 187–191).

Metod stosowanych w terapii autyzmu jest wiele. Tworzy się coraz więcej programów, z których większość zawiera powtarzające się elementy. Nadal jednak nie znaleziono sposobu gwarantującego całkowite wyleczenie z autyzmu. Należy pamiętać, że obok poszukiwania skutecznych metod terapii ważna jest akceptacja innego sposobu funkcjonowania autystów. Należy zwrócić uwagę na sposób mówienia, gdyż niepełny dopływ polisensorycznych informacji może im utrudniać rozumienie mowy. Autorka wielu książek – Temple Grandi, opisując swoje doświadczenia jako osoby borykającej się z tym problemem, pisze o trudnościach w porozumiewaniu się, związanych głównie z rozpoznawaniem bardziej złożonych wypowiedzi, ze zrozumieniem aluzji, przypuszczeń, ironicznych sformułowań, wypowiedzi metaforycznych, żartów (Gałkowski 2003: 283).

II Niepełnosprawność intelektualna

Zgodnie z definicją Amerykańskiego Towarzystwa do Badań nad Niepełnosprawnością Intelektualną i Rozwojową niepełnosprawność intelektualna jest to stan ujawniający się przed 18. rokiem życia, charakteryzujący się:

- a) funkcjonowaniem intelektualnym znacznie poniżej przeciętnej,
- b) istotnym ograniczeniem niektórych osobistych umiejętności i sprawności w zakresie jednej lub większej liczby wymienionych poniżej zdolności:
 - umiejętności porozumiewania się,
 - sprawności w zakresie samoobsługi,
 - radzenia sobie z czynnościami dnia codziennego,
 - sprawności interpersonalnej,
 - umiejętności podejmowania decyzji (kierowanie sobą),
 - dbania o własne zdrowie i bezpieczeństwo,
 - radzenia sobie w szkole,
 - organizowania czasu wolnego,
 - radzenia sobie w pracy (<https://pl.wikipedia.org>).

Określenie niepełnosprawność intelektualna jest coraz częściej używane zamiast tradycyjnego terminu upośledzenie umysłowe. Wynika to z większej zgodności pierwszego pojęcia z terminologią międzynarodową (Kirenko, Łaba-Hornecka 2018: 11–12).

1. Stopnie niepełnosprawności intelektualnej

Głównym kryterium przesądzającym o niepełnosprawności intelektualnej jest wynik testu badającego iloraz inteligencji. Wynik 100 oznacza, że wiek umysłowy odpowiada dokładnie wiekowi życia. Przyjęte kryterium niepełnosprawności intelektualnej obejmuje:

1. W stopniu lekkim: IQ od 50 do 69 punktów. Osoby z tym rodzajem upośledzenia osiągają poziom intelektualny dzieci w wieku od 8 do 11 lat. Otoczone dobrą opieką mogą być samodzielnyimi członkami społeczeństwa.
2. W stopniu umiarkowanym: IQ od 35 do 49 punktów. Osoby z tej grupy są zdolne do wykonywania prostych czynności i potrafią, na podstawie instrukcji, zrobić zadanie. Niektóre z nich mogą nauczyć się czytać i pisać w ograniczonym zakresie, a także opanowują prosty przekaz językowy. Osiągają częściową samodzielność. Muszą jednak żyć w środowisku chronionym.
3. W stopniu znacznym: IQ od 30 do 34 punktów. Osoby z tym stopniem upośledzenia są dotknięte dużymi opóźnieniami motorycznymi i niedorozwojem mowy. Są zdolne do opanowania podstawowych umiejętności w zakresie higieny osobistej, samoobsługi. Mogą wykonywać proste zadania pod nadzorem.
4. W stopniu głębokim: IQ poniżej 20 punktów. Osoby z tej grupy wymagają wspierania ich czynności życiowych. Nie mówią lub posługują się mową w formie szczątkowej (Osowski, 2015: 21–22).

2. Możliwości komunikacyjne osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym

Mowa ma bardzo duże znaczenie dla rozwoju każdego człowieka. Jest potrzebna do komunikowania się z otoczeniem, wyrażania swoich myśli, regulowania i integrowania zachowań. Język osób z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym rozwija się z opóźnieniem. Poszczególne procesy nabywania systemu językowego są wolniejsze i trwają dłużej niż u rówieśników w normie intelektualnej. Pierwsze wyrazy pojawiają się ok. 5 roku życia, zaś zdania ok. 7. Zazwyczaj są to wypowiedzenia proste, z licznymi agramatyzmami. Wymowa jest wadliwa, niewyraźna. Porozumiewanie się z takim dzieckiem utrudnia także jego ograniczony zasób słownictwa, szczególnie brak pojęć abstrakcyjnych. Dostrzeżono także, że ze wzrostem inteligencji rośnie zdolność wypowiadania coraz dłuższych zdań. Dla osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym trudne jest przyswajanie konstrukcji przyimkowych, co wynika z ograniczonych możliwości kształtowania orientacji w schemacie własnego ciała i w stosunkach przestrzennych. Pod względem poziomu opanowania umiejętności komunikacyjnych można obserwować u tych dzieci duże różnice indywidualne. U niektórych osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym mowa nie wykształca się, pozostaje jedynie rozumienie lub jego brak. Inni opanowują umiejętność odczytywania prostych słów i ich odwzorowywania. U pozostałych może pojawić się mowa werbalna bez rozumienia wypowiedzianych dźwięków, będąca jedynie ciągiem echolalii, niesłużących procesowi komunikowania się (Kaczorowska-Bray, 2015: 58–60).

III Metodologia badań

1. Cel badań

Celem przeprowadzonych badań jest ocena realizacji opowiadania stworzonego przez siedemnastoletniego chłopca, u którego zdiagnozowano niepełnosprawność sprzężoną: autyzm i upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym.

Główny przedmiot rozważań stanowi opowiadanie, którego stworzenie wymaga zastosowania odpowiednich procedur i opanowania sprawności narracyjnej. Istotą tego badania było sprawdzenie, czy Michał:

- rozpoznaje sytuacje odniesienia wyznaczone przez historyjkę obrazkową,
- układa wydarzenia w logiczny ciąg przyczynowo-skutkowy,
- realizuje w opowiadaniu komponenty jego struktury: inicjację, ekspozycję, komplikację, rozwiązanie i code,
- dysponuje umiejętnością ożywienia postaci przez nadanie im cech psychicznych,
- kieruje akcją, wchodząc w rolę narratora,
- posiada odpowiedni zasób środków językowych i posługuje się regułami składowymi?

2. Postępowanie badawcze

Pierwszym etapem badania był wywiad z matką chłopca. Posłużył on zgromadzeniu informacji o środowisku i warunkach rozwojowych Michała. Dokonano również analizy dokumentacji medycznej, która pozwoliła poznać uwarunkowania biologiczne wpływające na rozwój dziecka. Przez wiele lat autorka opracowania prowadziła zajęcia w klasie, do której uczęszczał Michał. Ten długotrwały kontakt z chłopcem pozwolił na obserwację jego funkcjonowania komunikacyjnego, poznawczego i społecznego.

Badania prowadzone były w szkole. Odbyło 6 spotkań po zajęciach lekcyjnych. Wszystkie wypowiedzi Michała nagrywałam nagrywane były na dyktafon, a następnie przepisywane w celu przeprowadzenia dokładnych analiz.

3. Narzędzie badawcze

Do sprawdzenia realizacji opowiadania wybrano historyjkę obrazkową zawartą w Logopedycznym teście przesiewowym dla dzieci w wieku szkolnym autorstwa Stanisława Grabiasa, Zdzisława M. Kurkowskiego i Tomasza Woźniaka. Test zawiera próbę narracji wymuszonej pięcioma zdarzeniami historyjki obrazkowej, na podstawie której osoba badana ma zbudować opowiadanie. Dla porównania i zweryfikowania badań dołączono drugą, sześćelementową historyjkę obrazkową znaną w Internecie (www.chomikuj.pl).

4. Badana osoba

Michał urodził się 12 listopada 2003 roku. Przebieg ciąży był prawidłowy. Poród odbył się o czasie. Dziecko uzyskało po urodzeniu 8 punktów w skali Apgar ze względu na zmiany koloru skóry (lekkie zażółcenie). Rozwój psychoruchowy przebiegał prawidłowo. Michał zaczął siadać około 7. miesiąca życia, raczkować około 9. miesiąca życia, a samodzielnie chodzić w 15. miesiącu życia. Mając 8 miesięcy, spadł z kilku schodów betonowych, doznając urazu głowy, ale nie stwierdzono żadnych bezpośrednich niepokojących następstw tego wypadku. Rodziców niepokoił problem z myciem twarzy, czesaniem, suszeniem włosów i brak mowy. W trzecim roku życia chłopca pojawiły się pierwsze, sporadycznie wypowiedane, dwusylabowe słowa.

Od piątego roku życia Michał był diagnozowany w kierunku autyzmu. W tym celu został skierowany na konsultacje z lekarzem psychiatrą i psychologiem do poradni zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży. Wówczas wykluczono niedosłuch oraz ogniskowe uszkodzenie OUN. W 2007 roku miał wydaną opinię o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju z powodu zdiagnozowanego autyzmu dziecięcego. Od 2006 roku Michał objęty jest opieką poradni psychologiczno-pedagogicznej. W roku szkolnym 2009/2010 uczestniczył w zajęciach grupy przedszkolnej przy szkole podstawowej w miejscu swojego zamieszkania. Po roku został przeniesiony do szkoły specjalnej, gdzie uczęszcza do dzisiaj. Michała dołączono do klasy uczniów z upośledzeniem lekkim i umiarkowanym. W grupie dał się poznać, jako dziecko bardzo nieśmiałe. Sporadycznie wypowiadał pojedyncze słowa typu: mama, tam, tak, nie. Często stał przy oknie i machał sobie przed oczami skakanką, koralami lub innym sznurkiem. Stronił od kolegów, bał się dotknąć czegokolwiek. Mimo tego często spoglądał w kierunku dzieci biorących udział w zajęciach.

Od września 2011 roku z klasy tej oddzielono dzieci z autyzmem i stworzono dla nich grupę rewalidacyjną, w której znalazł się Michał. Chłopiec nie czynił postępów w rozwoju mowy, która zatrzymała się na etapie sporadycznie wypowiedanych prostych, dwusylabowych słów. Preferował samotne zabawy (np. przesypanie piasku, zboża, przyciskanie przycisków w zabawkach grających). Stosował bardzo intensywne autostymulacje w postaci machania sznurkiem przed oczami, wkładał większość przedmiotów do buzi, gryzł je. Miewał napady złości, płaczu. Mała grupa, systematyczna stymulacja, w miarę możliwości stały schemat dnia zapewniający chłopcu poczucie bezpieczeństwa przyniosły znaczną poprawę jego zachowania. W szkole bazowano na mocnych stronach dziecka, m.in. na dobrej pamięci. Po dwóch latach zaczęły rozwijać się poszczególne umiejętności: mówienie, czytanie, pisanie, liczenie, pamięć wzrokowa i słuchowa. Wprowadzono czytanie globalne.

Obecnie Michał ma już 17 lat. Posługuje się zdaniami prostymi, często równoważnikami zdań. Wykazuje problemy z używaniem prawidłowych form gramatycznych. Nie używa zaimka „ja”. Mówiąc o sobie, najczęściej stosuje formę trzeciej osoby liczby pojedynczej. Bardzo dobrze odnalazł się w grupie kolegów z grupy rewalidacyjnej, w której wszyscy realizują podstawę programową I klasy przysposobienia do pracy. Michał pełni w niej wiodącą rolę. Zawsze pilnuje porządku, pamięta o stałych zadaniach m.in. zaznaczaniu w kalendarzu daty. Potrafi odczytać plan dnia i tygodnia. Zna wszystkie litery. Czyta globalnie wyuczony krótki tekst. Rozpoznaje liczby dwucyfrowe, liczy na konkretach w zakresie 10.

IV Wyniki badań

1. Sprawność narracyjna

„Sprawność narracyjna jest najwyższym komponentem sprawności komunikacyjnej. Wymaga umiejętności strukturyzowania wiedzy o zjawiskach, budowania struktur tekstowych i wypełniania tych struktur tworzywem językowym” (Grabias, Kurkowski, Woźnik 2002: 23).

Struktura i sposób porządkowania wiedzy w narracji dostarcza informacji o sposobie budowania odniesień do postrzeganej rzeczywistości, logicznego lub alogicznego porządkowania rzeczy i zdarzeń, układania zjawisk rzeczywistości w całość strukturalną. Zastosowanie pejzażu psychicznego dla ożywienia postaci albo jego brak pozwala wnioskować o kreatywnej lub pasywnej postawie badanej osoby wobec rzeczy, zdarzeń i ich uczestników (Grabias 2015: 22). Sprawność narracyjna wymaga świadomości pełnej struktury wypowiedzi i interakcyjnej techniki jej realizowania, umiejętnego synchronizowania środków werbalnych i niewerbalnych.

Dla większości osób z zaburzeniami mowy satysfakcjonująca wypowiedź narracyjna pozostaje poza zasięgiem ich możliwości (Grabias 2015: 24). Według słownika terminów literackich narracja to słowna prezentacja ciągu zdarzeń. Składają się na nią elementy statyczne – opis i dynamiczne – opowiadanie (Popławska, Szelaąg, Kotowski 2004: 132).

Z perspektywy literackiej opowiadanie to podstawowa forma wypowiedzi przedstawiająca przebieg zdarzeń w ich następstwie czasowym. Do głównych wyróżników tego gatunku wypowiedzi należą: gramatyczna forma czasu przeszłego, podkreślanie za pomocą środków gramatycznych i leksykalnych następowania po sobie w czasie prezentowanych wydarzeń, indywidualizacja przedstawionych zdarzeń oraz akcentowanie zależności między nimi (Popławska, Szelaąg, Kotowski 2004: 146).

W logopedii dodaje się, że opowiadanie jest subiektywną projekcją rzeczywistości wykreowanej przez umysł narratora. Wynika z jego doświadczeń poznawczych i przeżyć (Grabias, 2021: 24). W opowiadaniu prezentowany jest na ogół

zespół zdarzeń następujących jedno po drugim i będących do siebie w stosunku przyczynowo-skutkowym. Istotną rolę spełnia tu element dynamiczny, tj. zmienność czasu i miejsca. W opowiadaniu dominują formy językowe określające ruch, działanie i rozwój w czasie (Józwicki 1984: 14–15). „Istotę opowiadania, pisze Jan Kulpa, stanowi akcja, a jego zasadniczą właściwość – żywość, tempo, barwność. Barwność zyskujemy m.in. przez stosowanie porównań i przenośni, zdań bogato rozwiniętych” (Józwicki 1984: 20–21). W tej formie narracyjnej odzwierciedlane są działania, czyny, postawy i zachowania się bohaterów. Występują tu trzy podstawowe elementy: postacie, zdarzenia przebiegające w czasie i miejsce akcji. Narrator, dążąc do obrazowego, plastycznego zademonstrowania fabuły, charakteryzuje osoby, zdarzenia, ich genezę, uwarunkowania i miejsce (Józwicki 1984: 23). W zaburzeniach mowy opowiadanie przyjmuje najczęściej postać tekstu agramatycznego o zredukowanej strukturze zdania (Grabias 2021: 25).

Procedury wypełniające strukturę opowiadania dotyczą możliwości przenoszenia zdarzeń (obiektów i cech) w tekst. Są to:

- a) sytuacje odniesienia – zdarzenia dostrzeżone przez narratora,
- b) linia narracji – sytuacje odniesienia poukładane w logiczny ciąg, uporządkowany zasadą następstwa czasowego, wyznaczony układem przyczyn i skutków,
- c) pejzaż psychiczny – umiejętność ożywienia postaci osiągnięta za pomocą czasowników stanu lub ruchu oraz nazw stanów emocjonalnych,
- d) narrator i jego miejsce w strukturze wypowiedzi – może być ukryty, czyli implicytny lub wyeksponowany, tj. eksplicytny (Grabias, 2021: 26),
- e) struktura opowiadania – wyznacza sposób patrzenia na fragment danej rzeczywistości; powinna ona zawierać następujące komponenty:
 - inicjację – formułę rozpoczynającą opowiadanie,
 - ekspozycję – wypowiedzi prezentujące sytuację,
 - komplikację – kulminacyjne zdarzenie opowiadania,
 - rozwiązanie – sposób wyjścia z sytuacji,
 - codę – formułę kończącą opowiadanie.

Zakłada się, że komponentami obligatoryjnymi opowiadania są: ekspozycja, komplikacja i rozwiązanie. Brak w tekście któregoś z wymienionych elementów może świadczyć o zaburzeniach mowy (Grabias 2021: 25).

2. Realizacja opowiadania

Historyjka pięcioelementowa

Badany chłopiec zbudował następujące opowiadanie na podstawie pięcioelementowej historyjki obrazkowej:

Idzie chłopiec. Pies goni chłopca. Gryzie pies worek. Nie, dziewczynka. Daje dziewczynka chłopcowi kapcie. Dziękuje kapcie.

Sytuacje odniesienia

Tabela 1. Sytuacje odniesienia w pięcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Sytuacje odniesienia	Realizacja	Ocena
1.	Chłopiec biegnie.	Idzie chłopiec.	1
2.	Chłopiec biegnie, pies goni.	Pies goni chłopca.	1
3.	Pies szarpie worek z ciapami.	Gryzie pies worek.	1
4.	Dziewczynka odbiera ciapy psu.	-	0
5.	Dziewczynka oddaje ciapy chłopcu.	Daje dziewczynka chłopcowi kapcie.	1
suma			4

Opracowanie własne

Z przedstawionych danych wynika, że Michał w ograniczonym stopniu poradził sobie z identyfikacją sytuacji odniesienia. Chłopiec prawidłowo nazwał cztery sytuacje, natomiast nie rozpoznał jednego wydarzenia.

Nie potrafił stwierdzić, że dziewczynka odbiera ciapy psu. Użyte sformułowanie (Nie, dziewczynka) może świadczyć o problemach z formułowaniem wypowiedzi albo z identyfikacją sytuacji odniesienia. Niedostrzeżenie wszystkich zdarzeń zawartych na ilustracjach jest przyczyną niskiego poziomu umiejętności wyodrębniania sytuacji odniesienia.

Linia narracji

Tabela 2. Linia narracji w pięcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Linia narracji	Realizacja	Ocena
1.	zgodna z ciągiem zdarzeń	Idzie chłopiec. Pies goni chłopca. Gryzie pies worek. Nie, dziewczynka. Daje dziewczynka chłopcowi kaptcie. Dziękuje kaptcie.	1
2.	niezgodna z ciągiem zdarzeń	-	0
suma			1

Opracowanie własne

Superstruktura opowiadania

Tabela 3. Superstruktura opowiadania

Lp.	Superstruktura	Realizacja	Ocena
1.	inicjacja	brak	0
2.	ekspozycja	Idzie chłopiec. Pies goni chłopca.	1
3.	komplikacja	Gryzie pies worek.	1
4.	rozwiązanie akcji	Nie, dziewczynka. Daje dziewczynka chłopcowi kaptcie. Dziękuje kaptcie.	1
5.	coda	brak	0
suma			3

Opracowanie własne

Z informacji zawartych w tabeli wynika, że struktura opowiadania utworzonego przez Michała zawiera tylko podstawowe komponenty, czyli ekspozycję, komplikację i rozwiązanie. Chłopiec zauważył idącego bohatera i goniącego go psa. Stwierdził również, że zwierzak zaczął gryźć worek. Nie wspomniał o tym, iż dziewczynka zabrała psu kaptcie, a jedynie powiedział, że oddała koledze buty, a on za nie podziękował.

Badany chłopiec nie zastosował inicjacji, ponieważ nie użył formuły rozpoczynającej narrację. Wypowiedział się od razu na temat konkretnych wydarzeń. Nie zastosował również żadnego podsumowania, by zakończyć opowiadanie. Świadczy to o nieprzyswojeniu przez chłopca uniwersalnego modelu struktury opowiadania.

Pejzaż psychiczny

Tabela 4. Pejzaż psychiczny w pięcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Wykłádniki pejzażu psychicznego	Realizacja	Liczba
1.	czasowniki ruchu	idzie, goni, gryzie, daje	4
2.	czasowniki stanu	dziękuje	1
3.	nazwy emocji	–	0
suma			5

Opracowanie własne

W opowiadaniu pięcioelementowej historyjki obrazkowej zbudowanym przez chłopca wystąpiły cztery czasowniki ruchu i jeden czasownik stanu. Zabrakło natomiast nazw emocji. Pojawiły się zatem dwie kategorie wykładników pejzażu psychicznego.

Licznieszą grupą okazały się czasowniki ruchu, określające aktywność zewnętrzną bohaterów, czyli czynności wykonywane przez nich, które można było dostrzec zmysłowo. Z kolei mała liczba czasowników stanu i brak nazw emocji wskazują na trudności w odczytywaniu lub wnioskowaniu o aktywności wewnętrznej bohaterów, czyli ich uczuciach, myślach, zamiarach.

Przedstawione wyniki świadczą o biernej postawie Michała wobec bohaterów opowiadania i niskim stopniu umiejętności tworzenia pejzażu psychicznego postaci.

Narrator

W tekście występuje narracja trzecioosobowa, prowadzona przez narratora ukrytego. Badany skupił się na prezentowaniu zdarzeń, nie wypowiedział natomiast własnej opinii ani nie zastosował żadnego komentarza odautorskiego. Świadczy to o słabej technice narracyjnej Michała.

Tabela 5. Narrator w pięcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Narrator	Ocena
1.	implicytny (ukryty)	1
2.	eksplicytny (wyeksponowany)	0
suma		1

Opracowanie własne

Środki językowe

Tabela 6. Środki językowe użyte przez badanego chłopca pięcioelementowej historyjki obrazkowej

Lp.	Części mowy	Realizacja	Liczba
1.	rzeczowniki	chłopiec (3), pies, kapcie (2), dziewczynka (2), worek	9
2.	czasowniki	idzie, goni, gryzie, daje, dziękuje	5
3.	przymiotniki	–	0
4.	przysłówki	–	0
5.	liczebniki	–	0
6.	zaimki	–	0
7.	przymyki	–	0
8.	spójniki	–	0
suma			14

Opracowanie własne

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że wypowiedź Michała jest uboga leksykalnie. Chłopiec użył w sumie 14 wyrazów, w tym dziewięciu rzeczowników i pięciu czasowników. Nie wystąpiły inne części mowy.

Podstawą słownika czynnego chłopca są wyrazy nazywające poszczególne elementy i czynności. Brak jest słów opisujących wygląd, emocje, cechy przedmiotów, zjawisk, czynności. Nieobecne są również leksemy luźne zespajające wyrazy, zdania oraz określające relacje przestrzenne i czasowe. Michał zastosował jedynie wyrazy konkretne, nie użył natomiast słów abstrakcyjnych.

Wyniki wskazują, że badany chłopiec posiada mały zasób środków językowych, co w dużym stopniu ogranicza mu możliwości budowania dłuższych wypowiedzi.

Składnia

Tabela 7. Struktury składniowe budowane przez Michała w pięcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Wypowiedzenia		Realizacja	Liczba
1.	zdania pojedyncze		Idzie chłopiec. Pies goni chłopca. Gryzie pies worek. Daje dziewczynka chłopcowi kaptcie. Dziękuje kaptcie.	5
2.	zdania złożone	współrzędnie	–	0
		podrzędnie	–	0
3.	zdania wielokrotnie złożone		–	0
4.	równoważniki zdań		Nie, dziewczynka.	1
suma				6

Opracowanie własne

Wyniki badań wskazują, że chłopiec, opowiadając historyjkę obrazkową, zbudował w sumie sześć wypowiedzeń – pięć zdań pojedynczych i jeden równoważnik zdania. Nie użył żadnego zdania złożonego. Zastosowanie wypowiedzeń pojedynczych i równoważników zdań świadczy o schematycznym odbieraniu elementów rzeczywistości i niedostrzeganiu relacji między nimi. Chłopiec jedynie stwierdzał fakty, natomiast nie kojarzył związków przyczynowo-skutkowych, dlatego nie potrafił sformułować zdań złożonych.

Problemy dotyczyły nie tylko małej liczby wypowiedzeń i użyciu jednego ich rodzaju, ale również struktury tych konstrukcji, gdyż uczeń stosował szyk przestawny (np. Gryzie pies worek).

Chłopiec, budując opowiadanie, względnie dobrze poradził sobie z płynnością narracji. Nie używał powtórzeń, ale stosował pauzy namysłu. W jego wypowiedzi zauważalne były zaburzenia prozodii mowy. Zdania wypowiadał z dużym natężeniem, ale jednocześnie monotennie. Po sformułowaniu każdego z nich Michał chichotał, co może świadczyć o odebraniu przez niego danej historyjki jako zabawnej przygody, a nie jako zagrożenia, które mógł stworzyć pies gryzący worek.

Chłopiec nie nawiązał żadnej interakcji słownej, nie zadawał dodatkowych pytań. Świadczy to o jego ograniczonych możliwościach komunikacyjnych.

Historyjka sześćcioelementowa

Wypowiedź Michała na podstawie sześćcioelementowej historyjki obrazkowej:

Boli ząb. Poczeka dentysty. Idzie. Wejść do dentysty. Chłopczyk siada na fotelu. Nareperował zęby pani doktor. Zrobione.

Sytuacje odniesienia

Tabela 1. Sytuacje odniesienia w sześćcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Sytuacje odniesienia	Realizacja	Ocena
1.	Chłopca boli ząb.	Boli ząb.	1
2.	Chłopiec czeka z mamą przed drzwiami dentysty.	Poczeka dentysty.	1
3.	Chłopiec wchodzi do gabinetu dentystycznego.	Idzie. Wejść do dentysty.	1
4.	Chłopiec siedzi na fotelu u dentysty.	Chłopczyk siada na fotelu.	1
5.	Dentysta wyrywa bolący ząb.	Nareperował zęby pani doktor.	1
6.	Chłopiec wychodzi zadowolony od dentysty.	-	0
suma			5

Opracowanie własne

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że autystyczny chłopiec z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym zauważył i nazwał pięć (z sześciu) sytuacji odniesienia.

Mimo że uczeń zawarł w swojej wypowiedzi większość sytuacji odniesienia, to nie wszystkie z nich zostały przedstawione w odpowiedni sposób. Michał nie do końca prawidłowo zinterpretował przedostatnią ilustrację, na której dentysta wyrywał bolący ząb. Badany chłopiec nie zwrócił uwagi na trzymany przez doktora w szczypcach ząb. Nie uwzględnił też w swojej wypowiedzi faktu, że bohater wyszedł zadowolony od dentysty.

Treść opowiadania jest uboga, brakuje wielu szczegółowych informacji dotyczących zachowań i odczuć bohatera. Jest to zapewne przyczyna zachowań stereotypowych, charakterystycznych dla osób autystycznych, jak również słabej koncentracji uwagi na ilustracjach i problemów z identyfikacją sytuacji odniesienia.

Można zatem wnioskować, że Michał w ograniczonym stopniu nabył umiejętność wyodrębniania sytuacji odniesienia.

Linia narracji

Tabela 2. Linia narracji w sześćcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Linia narracji	Realizacja	Ocena
1.	zgodna z ciągiem zdarzeń	Boli ząb. Poczeka dentysty. Idzie. Wejść do dentysty. Chłopczyk siada na fotelu. Nareperował zęby pani doktor. Zrobione.	1
2.	niezgodna z ciągiem zdarzeń	-	2
suma			1

Opracowanie własne

Przedstawione dane wskazują, że chłopiec w prawidłowej kolejności opowiedział zdarzenia zaprezentowane na obrazkach, poukładał je w odpowiednim następstwie czasowym.

Nie powiązał jednak wydarzeń w logiczny ciąg, co świadczy o słabo wykształconym myśleniu przyczynowo-skutkowym.

Superstruktura opowiadania

Tabela 3. Superstruktura opowiadania w sześćcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Superstruktura	Realizacja	Ocena
1.	inicjacja	brak	0
2.	ekspozycja	Boli ząb. Poczeka dentysty. Idzie. Wejść do dentysty. Chłopczyk siada na fotelu.	1
3.	komplikacja	Nareperował zęby pani doktor.	1
4.	rozwiązanie akcji	Zrobione.	1
5.	coda	brak	0
suma			3

Opracowanie własne

Michał, tak samo jak w poprzednim opowiadaniu, zastosował tylko podstawowe komponenty wzorca tekstowego, czyli ekspozycję, komplikację i rozwiązanie. Zauważył, że chłopca bolał ząb, dlatego musiał iść do dentysty. Powiedział

również o tym, że bohater zaczekał na swoją kolej, wszedł do gabinetu i usiadł na fotelu. Wspomniął też o wyleczeniu zębów przez panią doktor.

Uczeń pominął jednak formułę początkową i od razu przeszedł do przedstawienia konkretnych sytuacji. Kończąc swoją wypowiedź, nie uwzględnił żadnego podsumowania.

Można przez to wnioskować o nieprzyswojeniu przez chłopca uniwersalnego modelu struktury tej formy wypowiedzi.

Pejzaż psychiczny

Tabela 4. Pejzaż psychiczny w sześćcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Wykładowniki pejzażu psychicznego	Realizacja	Liczba
1.	czasowniki ruchu	idzie, wejść, siada, nareperował	5
2.	czasowniki stanu	poczeka, boli	2
3.	nazwy emocji	–	0
suma			7

Opracowanie własne

W opowiadaniu skonstruowanym przez Michała wystąpiło siedem wykładników pejzażu psychicznego: pięć czasowników ruchu i dwa czasowniki stanu. Nie odnotowałam natomiast nazw emocji.

Podobnie jak w poprzednim opowiadaniu najliczniejszą grupą okazały się czasowniki ruchu, określające aktywność zewnętrzną bohaterów, którą można łatwo dostrzec. Również czynności nazwane czasownikami stanu były dobrze wyeksponowane na obrazkach, dlatego chłopiec je zauważył. Nie potrafił natomiast zidentyfikować i nazwać stanów emocjonalnych bohatera. Nie dostrzegł, że niektóre wydarzenia wywołują wiele emocji.

Znikomy pejzaż psychiczny świadczy o braku umiejętności wczuwania się przez badanego chłopca w sytuację bohatera i biernej postawie wobec tej postaci. Można zatem stwierdzić, że Michał ma duże trudności z identyfikowaniem stanów emocjonalnych i nazywaniem uczuć.

Narrator

Tabela 5. Narrator sześćcioelementowej historyjce

Lp.	Narrator	Ocena
1.	implicytny (ukryty)	1
2.	eksplicytny (wyeksponowany)	0
suma		1

Opracowanie własne

W opowiadaniu Michała narrator występuje w trzeciej osobie i nie jest ujęty jako odrębna postać opisująca wydarzenia z historyjki obrazkowej. Badany chłopiec nie ujawnia swojej obecności. Brak komentarzy odautorskich świadczy o niskim poziomie tej techniki narracji.

Środki językowe

Tabela 6. Środki językowe użyte przez badane dziecko w sześćcioelementowej historyjce obrazkowej

Lp.	Części mowy	Realizacja	Liczba
1.	rzeczowniki	zęb, fotel, dentysta, pani, doktor, zęby	6
2.	czasowniki (imiesłowy)	boli, poczeka, idzie, wejść, siada, nareperował zrobione	7
3.	przymiotniki	-	0
4.	przysłówki	-	0
5.	liczebniki	-	0
6.	zaimki	-	0
7.	przymyki	do	1
8.	spójniki	-	0
suma			14

Opracowanie własne

Z przedstawionych informacji wynika, że chłopiec użył w swojej wypowiedzi w sumie 14 wyrazów: sześciu rzeczowników, siedmiu czasowników i jednego przymyka. Nie zastosował natomiast żadnego przymiotnika, przysłówka, liczebnika, zaimka, przymyka oraz spójnika.

W słowniku osoby badanej dominują więc prymarne części mowy – rzeczowniki i czasowniki o znaczeniu konkretnym, nazywające bohaterów, przedmioty, zjawiska oraz czynności. Sporadycznie pojawiają się natomiast lub w ogóle nie występują wyrazy nazywające sekundarnie, określające cechy i właściwości postaci, zwierząt, rzeczy itp. Chłopiec praktycznie nie używa też leksemów luźnych (przyimków, spójników), wskazujących na relacje czasowe i przestrzenne.

Przytoczone dane świadczą o ubogim zasobie słownictwa, nieumiejętności korzystania z różnych środków językowych lub niemożności przypomnienia sobie właściwych wyrazów.

Składnia

Tabela 7. Struktury składniowe budowane przez Michała w sześcieelementowej historii obrazkowej

Lp.	Wypowiedzenia	Realizacja	Liczba
1.	zdania pojedyncze	Boli ząb. Idzie. Wejść do dentysty. Chłopczyk siada na fotelu. Nareperował zęby pani doktor. Pocze-ka dentysty.	5
2.	zdania złożone	współrzędnie	0
		podrzędnie	0
3.	zdania wielokrotnie złożone	–	0
4.	równoważniki zdań	Zrobione.	1
suma			6

Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że Michał skonstruował opowiadanie z sześciu wypowiedzeń, w tym pięciu zdań pojedynczych i jednego równoważnika zdania. Nie potrafił natomiast zbudować wypowiedzenia złożonego.

Obecność tylko prostych konstrukcji w opowiadaniu świadczy o przekazywaniu jedynie najważniejszych informacji dotyczących obiektów i czynności, a nieuwzględnianiu relacji między różnymi poszczególnymi elementami rzeczywistości.

W wypowiedziach Michała wystąpiły błędy fleksyjne (chłopcowi) i składniowe polegające na przestawnym szyku zdań (Nareperował zęby pani doktor). Świadczą one o słabo przyswojonych regułach gramatycznych.

3. Podsumowanie badań

Podsumowując, Michał słabo radzi sobie z tworzeniem opowiadań na podstawie historyjek obrazkowych. Do skonstruowania wypowiedzi użył dziewięć spośród jedenastu sytuacji odniesienia. W dwóch przypadkach niewłaściwie zinterpretował zaprezentowane na ilustracjach zdarzenia. Dostrzegając pojedyncze fakty, stosował właściwą linię narracji, ale nie układał ich w sensowną, większą całość, co świadczy o zaburzeniach spójności wypowiedzi narracyjnej. Kolejne nieprawidłowości dotyczyły superstruktury opowiadania. Michał dobrze sobie poradził z uwzględnieniem tylko podstawowych jej komponentów. Pomijał formułę początkową i od razu przechodził do przedstawiania konkretnych sytuacji. Kończąc zaś opowiadanie, nie używał żadnego podsumowania. Można zatem wnioskować o nieprzyswojeniu przez chłopca uniwersalnego modelu struktury tej formy narracyjnej. W obu wypowiedziach dotyczących historyjek obrazkowych wystąpił narrator implicytny. Zabrakło natomiast komentarzy i opinii, co świadczy o niskim poziomie techniki narracyjnej. W kontekście sprawności narracyjnej pewne zastrzeżenia budzi również technika narracji. Michał w swoich opowiadaniach zastosował znikomy pejzaż psychiczny, używając w tym celu jedynie czasowników ruchu i stanu. Nie uwzględnił stanów emocji opisujących odczucia bohaterów, a skupił się głównie na zaprezentowaniu ich aktywności fizycznej. Świadczy to o braku umiejętności odczytywania i nazywania uczuć. Deficyty językowe dotyczą również ubożego słownictwa. W swoich wypowiedziach Michał stosował najczęściej rzeczowniki i czasowniki, rzadko inne części mowy. W zakresie składni trudności ujawniły się przede wszystkim poprzez budowanie krótkich zdań pojedynczych oraz równoważników zdań. Chłopiec popełnił w swoich wypowiedziach wiele błędów gramatycznych (fleksyjnych i składniowych).

Na podstawie zebranego materiału można stwierdzić, że dla osoby z autyzmem i niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym opowiedzenie historyjki obrazkowej było zadaniem trudnym. Realizacja poszczególnych procedur narracyjnych podczas tworzenia opowiadania przez Michała wykazała nieprawidłowości w tym zakresie oraz ujawniła niski poziom sprawności narracyjnej chłopca.

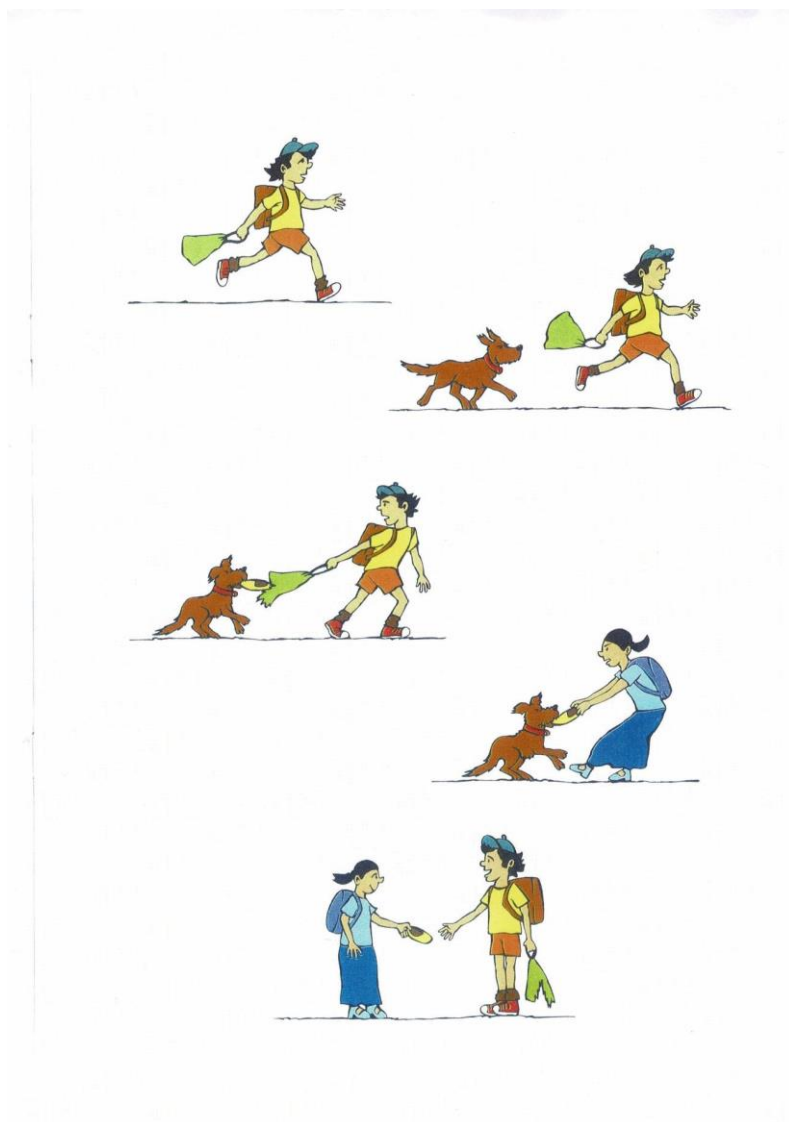
Zakończenie

Opanowanie umiejętności opowiadania świadczy o wysokim poziomie kompetencji językowej i komunikacyjnej narratora. Pozwala jednostce w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, uaktywnia myślenie, a przede wszystkim dostarcza człowiekowi wiedzy o świecie, rozwija jego wyobraźnię, skłania do refleksji oraz wyciągania wniosków.

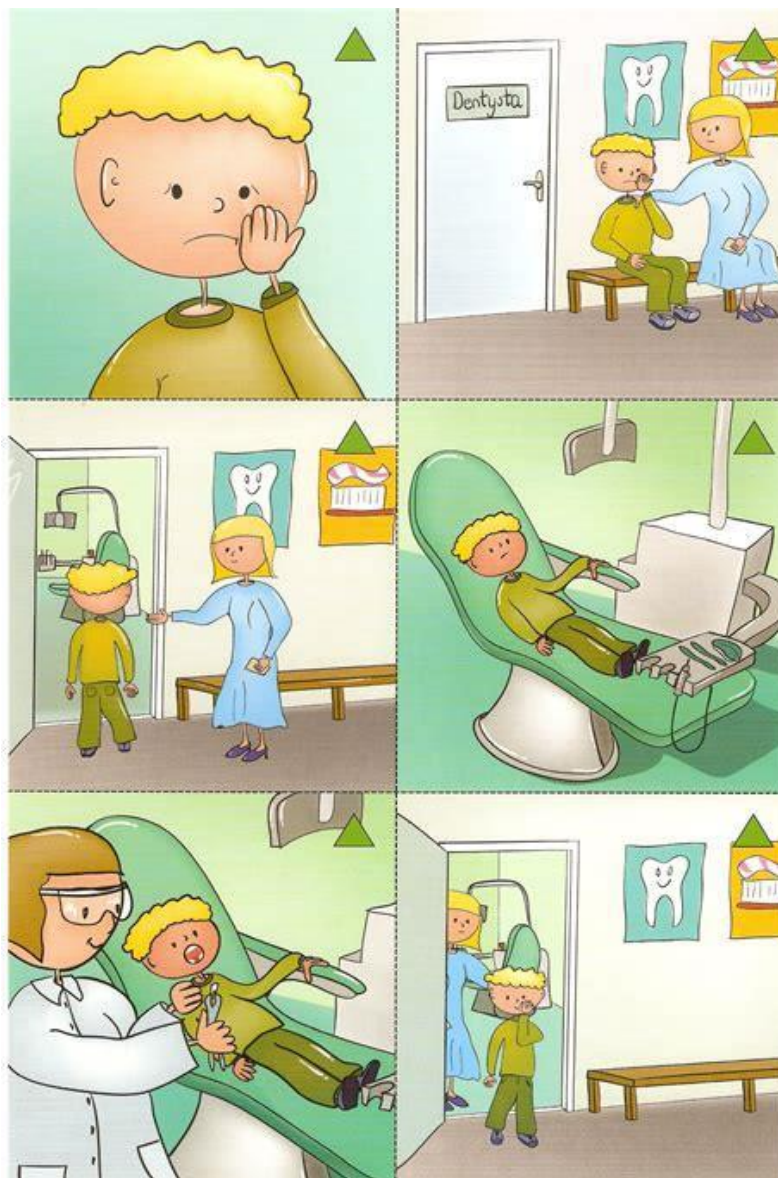
Dzieci autystyczne z niepełnosprawnością intelektualną bardzo często wykazują deficyty z zakresie nabywania sprawności narracyjnej, które utrudniają im prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. W związku z powyższym powinny uczestniczyć w zajęciach logopedycznych, by zniwelować niektóre trudności. Dobrze zaplanowana, systematycznie prowadzona oraz dostosowana do potrzeb i możliwości pacjenta terapia logopedyczna pozwala opanować im sprawności niezbędne w procesie komunikacji, w tym kompetencję narracyjną.

W przypadku Michała – autystycznego chłopca z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym – zadaniem koniecznym, oprócz ćwiczeń językowych i leksykalnych, jest wyposażenie go w umiejętność werbalnego przedstawiania zdarzeń minionych, obecnych lub planowanych. W procesie edukacyjnym należy zwrócić szczególną uwagę na rozwijanie słownictwa i prawidłowe budowanie zdań. Przyczyni się to do rozwinięcia umiejętności wyrażania własnych myśli oraz budowania relacji z innymi osobami w sposób bardziej efektywny. Jest to zadanie trudne, ale poprawa jakości komunikacyjnej (nawet w najmniejszym stopniu) pomoże Michałowi w pełniejszym uczestniczeniu w życiu.

Aneks

Pięcioelementowa historyjka obrazkowa

Sześcieelementowa historyjka obrazkowa

LITERATURA

- Błęszyński J., Błężyńska L., 2005, *Wybrane metody wykorzystywane w pracy z dzieckiem autystycznym i z głębokimi zaburzeniami rozwoju*, [w:] J. Błęszyński (red.), *Terapie wspomagające rozwój osób z autyzmem*, Kraków: Wydawnictwo Impuls, s. 187–191.
- Bożek L.M., 2004, *Metoda Knillów z elementami stymulacji polisensorycznej w terapii dzieci autystycznych*, [w:] J. Błęszyński (red.), *Wspomaganie rozwoju osób z autyzmem. Teoria, metodyka, przykłady*, Kraków: Wydawnictwo Impuls, s. 87–95.

- Cieszyńska J., 2011, *Wczesna diagnoza i terapia zaburzeń autystycznych*. Metoda Krakowska, Kraków: Wydawnictwo. Centrum Metody Krakowskiej.
- Gałkowski T., 2001, *Zaburzenia komunikacji u dzieci z autyzmem*, [w:] S. Grabias (red.), *Zaburzenia mowy. Mowa, terapia, praktyka*, Lublin: Wydawnictwo. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 357–363.
- Gałkowski T., 2003, *Zaburzenia komunikacji w autyzmie*, [w:] T. Gałkowski (red.), *Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, t. 2, s. 274–275.
- Grabias S., 2021, *Wypowiedź jako narzędzie w diagnozie i terapii pedagogicznej*, [w:] A. Maciejewska (red.), *Narracja w diagnozie i terapii logopedycznej*, Siedlce: Wydawnictwo UPH, s. 13–28.
- Grabias S., Kurkowski Z.M., Woźniak T., 2002, *Logopedyczny test przesiewowy dla dzieci w wieku szkolnym*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kaczorowska-Bray K., 2019, *Zaburzenia komunikacji językowej w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] J. Błeszyński, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, s. 58–60.
- Jóźwicki T., 1984, *Opowiadanie jako forma wypowiedzi w klasach początkowych*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Kirenko J., Łaba-Hornecka A., 2018, *Niepełnosprawność intelektualna – wyuczona bezradność. Uwarunkowania*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytet Rzeszowski.
- Lipski W., 2015, *Standardy postępowania logopedycznego w przypadku autyzmu*, [w:] S. Grabias, J. Panasiuk, T. Woźniak (red.), *Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 461–513.
- Ossowski R., 2019, *Niepełnosprawność intelektualna – wprowadzenie do problematyki*, [w:] J. Błeszyński, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną. Teoretyczne determinanty problemu*, Gdańsk: Harmonia, s. 13–34.
- Pisula E., 2002, *Autyzm u dzieci, diagnoza, klasyfikacja, etiologia*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Pisula E., 2005, *Male dziecko z autyzmem, diagnoza i terapia*, Gdańsk: Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pisula E., 2012, *Autyzm. Od badań mózgu do praktyki psychologicznej*, Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pisula E., 2012, *Autyzm. Przyczyny, symptomy, terapia*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Popławska A., Szeląg P., Kotowski K., 2004, *Słownik terminów literackich*, Kraków: Wydawnictwo GREG.
- Rozetti-Szymańska A., Wójcik J., Pietras T., 2010, *Zarys terapii pedagogicznej dzieci z autyzmem*, [w:] T. Pietras, A. Witusik, P. Gałecki (red.), *Autyzm – epidemiologia, diagnoza i terapia*, Wrocław: Wydawnictwo Continuo, s. 195–205.
- Suchowierska M., 2010, *Nauczanie dzieci autyzmem zachowań werbalnych – dwa uzupełniające się podejścia*, [w:] E. Pisula, D. Danielewicz (red.), *Wybrane formy terapii i rehabilitacji osób z autyzmem*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 59–73.

- Urban A., 2020, *Zachowania językowe i komunikacyjne w autyzmie. Studium przypadku*, [w:] M. Krakowiak (red.), *Logopedia, od teorii do praktyki*, Siedlce: Wydawnictwo UPH, s. 135–148.
- Wegenrowska E., 2005, *Metoda Felicie Affolter*, [w:] Błeszyński J. (red.), *Terapie wspomagające rozwój osób z autyzmem*, Kraków: Wydawnictwo Impuls, s. 163– 165.
- Wysocka K., 2005, *Metoda Dobrego Startu w pracy z dziećmi autystycznymi*, [w:] J. Błeszyński (red.), *Terapie wspomagające rozwój osób z autyzmem*, Kraków: Wydawnictwo Impuls, s. 151–152.
- Żurawska-Seta E., Seta R., 2004, *Muzykoterapia w pracy z dzieckiem autystycznym*, [w:] J. Błeszyński (red.), *Wspomaganie Rozwoju osób z autyzmem. Teoria, metodyka, przykłady*, Kraków: Wydawnictwo Impuls, s. 65–85.

Dane kontaktowe / Contact details:

Katarzyna Koć

E-mail: ikribl@wp.pl

III

**Z WARSZTATU
GLOTTODYDAKTYCZNEGO**

Z WARSZTATU GLOTTODYDAKTYCZNEGO: WSTĘP

Beata Wałęciuk-Dejneka

Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych
beata.waleciuk-dejneka@uph.edu.pl

Środowisko siedleckich badaczy glottodydaktyków, szczególnie glottodydaktyków polonistycznych jest młode i raczej mało znane w kręgach akademickich. Jednak tradycje Ośrodka Języka Polskiego i Kultury Polskiej, funkcjonującego w strukturze Uniwersytetu w Siedlcach, jako miejsca prowadzenie działalności naukowej, edukacyjnej, kulturotwórczej oraz popularyzatorskiej, adresowanej do Polonii i cudzoziemców, a związanej z promocją języka polskiego i Polski, upowszechnianiem i przybliżaniem polszczyzny tym, którzy są poza granicami kraju, jest ponaddwudziestoletnie. Prace i aktywności zespołu tworzącego Ośrodek, także ich współpracowników, skupiają się głównie na działalności dydaktycznej, skierowanej do studentów, kandydatów na studia, dorosłych, a także młodzieży do lat 14. Są to różnego rodzaju kursy języka polskiego (intensywne kursy języka polskiego, kursy języka polskiego specjalistycznego), szkoły letnie i obozy edukacyjne, kursy przygotowujące cudzoziemców do podjęcia nauki w Polsce, warsztaty metodyczne dla nauczycieli języka polskiego za granicą i studentów polonistyk zagranicznych. Ośrodek prowadzi w.w. przedsięwzięcia zarówno poprzez pozyskiwanie funduszy w ramach projektów i grantów do realizacji (projekty rządowe, MEiN, wcześniej MNiSW oraz BUWiWM, NAWA, MSZ, Konsulaty RP, Kancelaria Senatu RP), jak i w ramach współpracy ze środowiskiem lokalnym, czy poprzez kursy komercyjne (więcej na stronie <https://ojp.uph.edu.pl/> w zakładce: Aktualności lub Projekty oraz na Fb: <https://www.facebook.com/jezykpolskisiedlce>).

Zespół pracowników/współpracowników OJP tworzy wykwalifikowana kadra lektorów języka polskiego (doświadczonych i młodych nauczycieli), specjalizująca się w nauczaniu języka polskiego jako obcego oraz nauczycieli przedmiotów kierunkowych, posiadających wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu zajęć ze studentami. Posiadają oni wiedzę, kompetencje oraz umiejętności zarówno w prowadzeniu zajęć (praktyczne / dydaktyczne), jak i naukowe – publikacje artykułów, monografii dot. glottodydaktyki polonistycznej. Warto tu wspomnieć m.in. następujące pozycje autorskie (nie wymieniając artykułów):

- Joanna Kuć, *Z polskim słowem. Ćwiczenia gramatyczno-leksykalne dla obcokrajowców*, Siedlce 2019;
- Joanna Kuć, *Legenda Starego Kontynentu. Teksty i ćwiczenia dla obcokrajowców*, Białystok 2021;
- Andrzej Borkowski, *Poezja polska do cudzoziemców z ćwiczeniami*, Siedlce 2015;

Pracownicy są nie tylko uznanymi lektorami jpjo, z wieloletnim doświadczeniem w prowadzeniu zajęć na różnych poziomach zaawansowania języka polskiego (A1-C2), dla różnych grup, zarówno słowiańskich, jak niesłowiańskich, ale także egzaminatorami jpjo, metodykami jpjo, ekspertami i recenzentami zewnętrznymi w Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, w ramach wielu programów Agencji.

We współpracy Ośrodka i Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Uniwersytetu w Siedlcach prowadzone są trzyletnie Podyplomowe Studia Języka Polskiego jako Obcego i Drugiego, którego uczestnicy – nauczyciele języka polskiego i obcego w szkołach, na uniwersytecie starają się powoli zaistnieć na mapie glottodydaktycznych osiągnięć polonistycznych, prezentując próbki swoich prac. Dlatego w tej części czasopisma, w nowym dziale: *Glottodydaktyka – glottodydaktyka polonistyczna* zamieszczać będziemy artykuły, próby naukowe, także młodych badaczy. W tym numerze przedstawiamy propozycje KART PRACY, na które składają się formy oficjalne i nieoficjalne wypowiedzi:

- gratulacje
- podanie
- list
- CV
- plakat
- zaproszenie
- sprawozdanie
- e-mail
- kartka pocztowa
- usprawiedliwienie.

CV – CURRICULUM VITAE (ĆWICZENIA)

Agnieszka Anusiewicz

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego

Uniwersytet w Siedlcach

aa3131@podypl.uph.edu.pl

CV = Curriculum Vitae [wym. kurikulum wite] «życiorys, zwłaszcza pisany przez osobę ubiegającą się o pracę» (<https://sjp.pwn.pl>)

<https://pixabay.com/pl/photos/>

1. Jakie informacje powinny zostać zawarte w CV?

Połącz związki wyrazowe. Uwaga – jeden wyraz jest bez pary.

dane	zawodowe
wykształcenie	języków obcych
doświadczenie	o ochronie danych osobowych
zakres	osobowe
znajomość	umiejętności
kluczowe	obowiązków
klauzula	

2. Podkreśl określenia charakteryzujące dobrze napisane CV.

zwięzłe, napisane poprawnym językiem, żartobliwe, fałszywe, czytelne, przejrzyste, dopasowane do ogłoszenia o pracę, konkretne, modne, estetyczne, schludne, dziwne

3. Napisz wyrazy w poprawnej formie.

(Szanowny) Państwo,
w nawiązaniu do (ogłoszenie rekrutacyjne)
zamieszczonego na (portal) ABC przesyłam swoją
(aplikacja) na stanowisko (sprzedawca)
..... w (sklep spożywczy) w Siedlcach.
Mam (kilkuletni) doświadczenie w pracy jako sprzedawca, jestem
sumienny i uczciwy.
Z (chęć) odpowiem na Państwa pytania podczas ewentualnej
(rozmowa kwalifikacyjna)
Z wyrazami (szacunek),

Jan Kowalski

4. Przekształć przymiotniki na rzeczowniki według wzoru.

Charyzmatyczny – charyzmatyczność

Dokładny -
Koleżeński -
Komunikatywny -
Kreatywny -
Lojalny -
Obowiązkowy -
Odpowiedzialny -
Pracowity -
Punktualny -
Rzetelny -
Samodzielny -
Skromny -
Sumienny -
Szczerzy -
Tolerancyjny -
Uczciwy -
Uczynny -
Uprzejmy -
Życzliwy -

5. Przekształć rzeczowniki na przymiotniki według wzoru.

Agresywność - agresywny
Arogancja -
Bezczelność -
Chytry -
Cynizm -

Egoizm -
 Lekkoomyślność -
 Lenistwo -
 Mściwość -
 Naiwność -
 Nikczemność -
 Obłuda -
 Pesymizm -
 Podejrzliwość -
 Porywczość -
 Próżność -
 Roszczeniowość -
 Snobizm -
 Ślamazarność -
 Zarozumiałość -
 Zawiaść -

6. Napisz lata słownie.

Urodziłem się w 1962 roku.

Liceum rozpocząłem w 1987

a ukończyłem w 1991 roku.

Studia zacząłem w 2000 roku, a pracę

magisterską obroniłem w 2005 roku.

7. Dopasuj związki frazeologiczne do ich znaczenia.

praca benedyktyńska, harować jak wół, syzyfowa praca, tytaniczna praca, pracować w pocie czoła, być pracowitym jak mrówka / pszczołka, wypruwać sobie żyły

ciężka, wymagająca dużego wysiłku praca, która nie przynosi żadnego efektu –

.....

pracować z wielkim wysiłkiem –

.....

żmudna, monotonna, wymagająca cierpliwości praca –

.....

wyczerpująca, bardzo ciężka praca –

.....

być w pracy wytrwałym, systematycznym, dużo pracować –
.....

8. Ułóż zdania ze związkami frazeologicznymi z ćwiczenia 7.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Powiedz krótko o swoim wykształceniu i doświadczeniu zawodowym. Jeżeli jeszcze nie masz doświadczenia zawodowego, przedstaw doświadczenie znanej ci osoby.

LIST OFICJALNY (ĆWICZENIA)

Barbara Bandzarewicz

Podypłomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
barbara.bandzarewicz@uph.edu.pl

www.pixabay.com

Struktura listu oficjalnego:

- miejscowość i data;
- dane adresata i nadawcy;
- nagłówek
- końcowy zwrot grzecznościowy;
- podpis;
- *postscriptum* (PS)

1. Podkreśl te sformułowania, które mogłyby się znaleźć w liście oficjalnym.

Zwracam się z uprzejmą prośbą, Liczę na Pańską pomoc, Całuję mocno, Łączę wyrazy szacunku, Nie martw się na zapas, Szanowny Panie Profesorze, Czekam na Twoją odpowiedź, Szanowni Państwo, Z poważaniem, Serdecznie pozdrawiam

2. Zaczynij list do:

- Rektora;
- Dyrektora;

- Kolegów z pracy;
- Gazety

3. W podanych zdaniach użyj odpowiednich sformułowań z ramki.

mieć nadzieję objąć patronatem	przychylnie odnieść się do być głęboko przekonanym	liczyć na
-----------------------------------	---	-----------

-, że nasz projekt zasługuje na Pańską uwagę i zainteresowanie ze strony władz miasta.
- W związku z przedstawioną przeze mnie kwestią współpracę z reprezentowaną przez Państwo instytucją.
- Bylibyśmy zaszczyceni, gdyby Pan Dyrektor organizowany przez nas koncert.
- Uprzejmie prosimy, żeby Pani Dziekan zaproponowanej przez nas inicjatywy.
- Jeszcze raz dziękujemy za Państwa udział w naszej akcji i owocną współpracę w przyszłości

4. Proszę określić, w których sytuacjach można stosować podane w ramce zwroty oficjalne.

zwracać się z uprzejmą prośbą • być pełnym podziwu • gorąco prosić • serdecznie dziękować • uprzejmie prosić • informować o rezygnacji • wyrażać uznanie • apelować • nie wyrażać zgody na • usilnie nalegać • być zmuszonym • zrezygnować z • składać wyrazy wdzięczności • być ogromnie wdzięcznym • być zmuszonym • odmówić • składać serdeczne gratulacje • składać podziękowania • z przykrością • podjąć decyzję o zakończeniu współpracy • gratulować • z przykrością odmówić •
nie być w stanie spełnić prośby

Odmowa:

Podziękowanie:

Rezygnacja:

Gratulacje:

Prośba:

- 5. Proszę napisać list oficjalny do swojego pierwszego nauczyciela języka polskiego. Proszę opowiedzieć w nim o swoich studiach / swojej pracy, o mieście, w którym Pan / Pani mieszka i o swoich planach na przyszłość.**

LIST GRATULACYJNY (POZIOM B1)

Ewa Borkowska

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
ewa.borkowska@uph.edu.pl

Definicja słownikowa gratulacji:

gratulacje

gratula•cja -cji, -cję; -cji

*Wielki słownik ortograficzny PWN**

*Słownik języka polskiego PWN**

gratulacje «wyrazy uznania składane komuś z okazji jakiegoś sukcesu lub szczęśliwego wydarzenia»

• gratulacyjny • gratulant • gratulować

*Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego**
<https://sjp.pwn.pl/szukaj/gratulacje.html>

List gratulacyjny to informacja przekazywana pracownikowi, której pracodawca wskazuje osiągnięte przez pracownika zasługi przyczyniające się do rozwoju firmy.

<https://oficynafk.pl/dokumenty-zwiazane-z-nawiazaniem-stosunku-pracy/list-gratulacyjny-wzor-9546.html>

Typy listów gratulacyjnych:

- 1/ oficjalne
- 2/ prywatne

Budowa listu gratulacyjnego:

Data (na górze lub na dole listu), nagłówek, opcjonalnie motto, tytuł lub zwrot grzecznościowy, treść (gratulacje z powodu „x” i, podziękowania lub życzenia pomysłności), podpis. W liście oficjalnym występuje logo instytucji.

List gratulacyjny Naczelnej Organizacji Technicznej

W- 19/23.02/2021

Warszawa, 23 lutego 2021 r.

Ewa Mańkiewicz-Cudny

Prezes FSNT-NOT

Adres email:
sekretariat@not.org.pl

Szanowny Pan Dyrektor
Sławomir Kasprzak
Technikum Mechatroniczne nr 1
w Warszawie

Szanowny Panie Dyrektorze!

W imieniu Zarządu Głównego FSNT-NOT oraz własnym serdecznie gratuluję Panu, Panie Dyrektorze, a za Pana pośrednictwem całemu Gronu Pedagogicznemu Technikum Mechatronicznego nr 1, zajęcia zaszczytnego pierwszego miejsca w Rankingu Techników Perspektywy 2021. Ten doskonały wynik, uzyskany przez „Mechatronika” w rankingu Perspektyw już po raz trzeci, potwierdza wysoki poziom nauczania, który pozwala zaliczyć Waszą Szkołę do grona najlepszych w Polsce, znakomicie przygotowujących młodzież do karier zawodowych i życia we współczesnym świecie.

Cieszy nas bardzo współpraca Waszej Szkoły z Naczelną Organizacją Techniczną, a szczególnie udział w naszych, adresowanych do młodzieży uzdolnionej technicznie, projektach (Olimpiada Wiedzy Technicznej, Młody Innowator) oraz kontakty z zrzeszonymi w FSNT-NOT Polskim Związkiem Wynalazców i Racjonalizatorów, organizatorem Olimpiady Innowacji Technicznych i Wynalazczości oraz Stowarzyszeniem Elektryków Polskich, organizatorem Olimpiady Wiedzy Elektrycznej i Elektronicznej „Euroelektra”. Zachęcam do kontynuowania tej współpracy.

Jeszcze raz składam Państwu wyrazy uznania za trud i poświęcenie oraz życzenia wielu sukcesów osobistych i zawodowych, zadowolenia z codziennej pracy z młodzieżą, satysfakcji, jaką daje rozwijanie jej możliwości poznawczych, rozbudzanie w młodych ludziach wrażliwości, samodzielności i odpowiedzialności. Całej społeczności szkolnej życzę, aby rzetelna praca i nauka nadal przyczyniały się do rozkwitu Szkoły i wzrostu jej znaczenia w środowisku naukowo-technicznym.

Z wyrazami szacunku

Ewa Mańkiewicz - Cudny
Prezes FSNT-NOT

NACZELNA ORGANIZACJA TECHNICZNA
FEDERACJA STOWARZYSZEŃ NAUKOWO-TECHNICZNYCH
00-043 Warszawa, ul. Czackiego 3/5

tel. +48 22 250 12 10
email: sekretariat@not.org.pl
www: centrala.enot.pl

KRS: 0000052494
NIP: 526-030-04-34
BANK: 29 1160 2202 0000 0000 6064 7509

<https://tm1.edu.pl/2021/03/list-gratulacyjny-not/>

1/ Zamień przymiotniki na przysłówki:

- *zaszczytny* – *zaszczytnie*
- doskonały -
- wspaniały -
- wysoki -

2/ Ułóż po jednym zdaniu z przysłówkami utworzonymi z przymiotników (zob. ćw. 1).

.....
.....
.....
.....

3/ O czym są poszczególne akapity listu? Napisz w punktach.

.....
.....
.....
.....
.....

4/ Popraw zdania posługując się listem zamieszczonym na pierwszej stronie. Przekreśl błędny wyraz.

„Mechatronik” po raz czwarty/trzeci uzyskał najlepszy wynik w „Rankingu Perspektywy 2021”.

Młody Instruktor/Innowator to jeden z projektów Naczelnej Organizacji Technologicznej/Technicznej.

Stowarzyszenie Elektryków Podlaskich/Polskich ogłosiło konkurs na najlepszy projekt oświetlenia miejskiego.

„Euroelektra” jest olimpiadą wiedzy elektronicznej/elektrycznej i elektronicznej.

5/ Utwórz skrótownice od podanych nazw:

wzór: Naczelna Organizacja Techniczna - NOT

- Olimpiada Wiedzy Technicznej -

- Młody Innowator -
- Polski Związek Wynalazców i Racjonalizatorów -
- Stowarzyszenie Elektryków Polskich -

6/ Napisz oficjalny list gratulacyjny.

.....

.....

.....

.....

.....

KARTA PRACY – ZAPROSZENIE

Joanna Całka-Kotobelli

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
jc3138@podypl.uph.edu.pl

Brawo! Dostałeś kartę stałego pobytu! To teraz impreza!

Zadanie 1. Czytanie. Zaproszenia w Polsce.

Polacy lubią dobrą zabawę. Bardzo często zapraszają do udziału w niej nie tylko swoich krewnych, ale także sąsiadów czy też znajomych z pracy. Wielu cudzoziemców mówi wprost, że ta atmosfera otwartości udziela się im. Jednak często, choć chcieliby sami organizować spotkania towarzyskie, brakuje im znajomości form. W jaki sposób zapraszać? Jak będzie poprawnie? Co napisać w zaproszeniu, żeby nikogo nie urazić, ale żeby zachęcić? Dziś będziemy mieli okazję przeciwżyć zaproszenie.

Zgodnie z rekomendacjami Rady Języka Polskiego, zaproszenie powinno zawierać się w 30 słowach. Takie wymagania są stosowane wobec cudzoziemców, którzy zdają egzamin państwowy z języka polskiego.

Jak w każdym języku mamy trzy formy zaproszeń:

1. Oficjalne – stosujemy je do osób, z którymi nie mamy bliskich relacji, często są to stosunki służbowe. Takie zaproszenie możesz napisać do swojego przełożonego, do oficjalnej instytucji itp. Ważne są zwroty: Szanowny Panie, Szanowna Pani, Szanowni Państwo. Unikamy tu znaków interpunkcyjnych, wyrażających silne emocje, czyli wykrzykników czy znaków zapytania.
2. Nieoficjalne – możesz napisać je do swoich znajomych 😊
3. Neutralne – najrzadziej występujące. Napiszesz je na przykład do swoich nowych sąsiadów, których jeszcze nie znasz z imienia i nic nie wiesz na temat ich wieku oraz kultury komunikacyjnej w sąsiedzkim gronie.

Zadanie 2. Zaproszenie nieoficjalne.

Właśnie otrzymałeś/aś kartę stałego pobytu. To powód do świętowania! Chcesz urządzać małą imprezę dla swoich przyjaciół i znajomych, którzy przez cały czas oczekiwania wspierali Cię, gdy stresowałeś/aś się tym, czy dostaniesz zgodę na pobyt czy odmowę. W jaki sposób napiszesz zaproszenie, które roześlesz bliskim drogą mejlową?

Temat e-maila:

Do kogo piszesz?

Jak uhonorujesz te osoby na początku wiadomości? Np. Kochani Przyjaciele! Dro-
dzy Przyjaciele! Kochani! Najmilsi Moi! A może jeszcze inaczej?

.....

Pamiętaj, by stosować duże litery. To oznaka szacunku i znajomości kultury 😊

Przywitanie:

W jakiej sprawie piszesz? Możesz zacząć dowolnie, swobodnie, to Twoi bliscy. Nie
bój się wyrazić emocji. Pamiętaj, że cel jest bardzo ważny już na początku, ponie-
waż to oznaka szacunku dla czasu osoby czytającej Twoją wiadomość:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Podaj szczegóły zaproszenia!

Kiedy:

Gdzie:

O której:

Dodatkowe informacje (dress code, alkohol, obecność dzieci itp.)

.....

Nikt nie lubi, gdy umawia się z kimś, a ta osoba nie przychodzi. Warto zatem
upewnić się, że wszyscy dostali sygnał, żeby potwierdzić to, że będą z Tobą świę-
tować. Co możesz napisać?

.....

.....

A teraz możesz zakończyć. Jak miło żegnasz swoich bliskich? Jak się podpisujesz?
Imieniem, a może jakimś zabawnym nickiem?

.....

Przykładowe zaproszenie:

Kochani Moi Ludzie!

Nawet nie wiecie, jak się cieszę, bo oto dostałam wreszcie kartę stałego pobytu, którą odbieram w środę 21.07. W związku z tym 24.07, czyli w sobotę, chcę z Wami świętować ten ważny moment życia.

Zapraszam Was do siebie, ul. Jałtańska 4/44, Warszawa (7 piętro) na godzinę 18.00. Przygotuję moje popisowe burrito i wyciągnę ukulele. Możecie przynieść alkohol, choć – jak wiecie – w moim barku znajdziecie dobre wino i whisky.

Proszę o potwierdzenie, kto będzie, żebym wiedziała, ile burrito przygotować 😊

Czekam na Was i kocham mocno,
Wasza Lisa.

Zadanie 3. Zaproszenie oficjalne.

A teraz weź zaproszenie Lisy i zmień je na oficjalne. Chcesz zaprosić swojego szefa, który w końcu miał duży wkład w Twoją kartę, ponieważ daje Ci legalne zatrudnienie. Jak napiszesz treść zaproszenia, żeby nie brzmiało ono zbyt sztywno, ale jednocześnie nie przekraczało granic?

Czy wiesz, dlaczego słowa „Witam” nie powinieneś/powinnaś stosować nigdy w korespondencji? (Rozmowa z lektorem).

Wpisz treść swojego zaproszenia:

Jakich zwrotów możesz używać w zaproszeniach oficjalnych?

- Szanowny Panie
- Szanowna Pani

- Szanowni Państwo
- Mam zaszczyt zaprosić...
- Z przyjemnością zapraszam...
- Będę zaszczycony/a obecnością Pana/Pani/Państwa
na.....
z okazji.....

W zaproszeniu oficjalnym obowiązują formalne zwroty grzecznościowe do adresata. Musi być podpisane pełnym imieniem i nazwiskiem (pod tekstem z prawej strony).

Przykład

Jolanta Orska i Grzegorz Nowak
mają zaszczyt zaprosić
p. Tomasza Szczygła z małżonką
na swój ślub, który odbędzie się w sobotę 8 września 2007 roku o
godz. 17. 00
w Urzędzie Stanu Cywilnego na Starym Mieście.

KARTA PRACY – KARTKA POCZTOWA | SMS

Maria Długolecka-Pietrzak

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
maria.dlugolecka-pietrzak@uph.edu.pl

POZIOM B2 | CZAS TRWANIA ZAJĘĆ – 90 MINUT

1. *Przeczytaj uważnie poniższy tekst.*

(15 minut)

Lewandowski zdobędzie Złotą Piłkę? Ta symulacja nie pozostawia złudzeń!

Robert Lewandowski od kilku lat systematycznie pojawia się w czołówce najlepszych zawodników świata. Największe szanse na zdobycie Złotej Piłki Polak miał za rok 2020 r., gdy przyznanie nagrody... odwołano. Mimo wszystko czy kapitan naszej reprezentacji nadal może po to wyróżnienie sięgnąć? W Internecie pojawiła się symulacja Football Managera, która nie pozostawia wątpliwości, że nadal jest to całkiem możliwe!

Symulacja przewiduje, że Robert Lewandowski może sięgnąć w najbliższych latach aż po dwie Złote Piłki! Pierwszą z nich napastnik FC Barcelona miałby zdobyć za trwający właśnie sezon 2022/2023. Polak jest filarem swojego klubu, ale wydaje się jednak, że szanse na to wyróżnienie są bardzo małe i raczej jest to perspektywa nie-realna.

To jednak nie koniec ciekawości. Według Football Managera Złotą Piłkę za sezon 2023/2024 zgarnie nie kto inny, jak Mohamed Salah, ale już w następnym sezonie (2024/2025) ma sięgnąć po nią ponownie... Lewandowski! Według gry Polak wówczas nadal miałby być zawodnikiem FC Barcelona i w sezonie 2024/2025 w 53 spotkaniach zdobyć 30 bramek i dziewięć asyst.

(„Przeгляд Sportowy”, 12.01.2023 <https://przekladSPORTOWY.onet.pl/esportmania/inne/robert-lewandowski-ze-zlota-pilka-ta-symulacja-nie-pozostawia-zludzen/x0lc8z3>)

2. Na podstawie powyższego tekstu dokończ zdania. (10 minut)

- a) Robert Lewandowski od kilku lat pojawia się w czołówce (zawodnika / zawodników / zawodnikowi).
- b) W 2020 roku nagrodę Złotej Piłki (odwołałem / odwołaliśmy / odwołano).
- c) Symulacja przewiduje, że Robert Lewandowski Złotą Piłkę zdobędzie (jednokrotnie / trzykrotnie / dwukrotnie).
- d) Wyniki symulacji nie pozostawiają (złudzenia / złudzeniu / złudzeń).
- e) Szanse na zdobycie Złotej Piłki są bardzo (małymi / małe / mały).

3. Na podstawie przeczytanego tekstu wskaż, czy poniższe zdania są prawdziwe, czy nie: (10 minut)

- a) Robert Lewandowski zdobędzie trzy Złote Piłki. TAK / NIE
- b) W sezonie 2024/2025 Robert Lewandowski będzie nadal zawodnikiem FC Barcelona. TAK / NIE
- c) Złotą Piłkę w sezonie 2022/2023 otrzyma Leo Messi. TAK / NIE
- d) Robert Lewandowski nie jest kapitanem reprezentacji Polski w piłce nożnej. TAK / NIE
- e) Największe szanse na zdobycie Złotej Piłki Robert Lewandowski ma w tym roku. TAK / NIE

4. Przyjrzyj się poniższym portretom. Kto to jest? Kogo z tych sławnych Polaków może osobiście znać Robert Lewandowski? (10 minut)

- a) b) c) d)
-

Robert Lewandowski może znać

5. *W imieniu Roberta Lewandowskiego napisz do wybranej osoby z poprzedniego zadania kartkę pocztową, informującą o otrzymaniu Złotej Piłki i zaproszeniu na uroczystą kolację z tej okazji.* (10 minut)

6. *Uzupełnij zdania.* (10 minut)

- Robert Lewandowski może zostać dwukrotnym (laureatką / laureatem / laureatami) nagrody Złotej Piłki.
- Podczas gry w FC Barcelona w sezonie 2024/2025 może (zdobądź / zdobyć / zdobędzie) nawet (30 słownie) bramek.
- Złotą Piłkę za sezon 2023/2024 (zgaranie / zgarnąć / zgarnął) Mohamed Salah.
- Football Manager (przewidział / przewiduje / przewidujący), że w 2024 roku Robert Lewandowski będzie nadal zawodnikiem FC Barcelona.
- Złota Piłka to (wyróżniający / wyróżnił / wyróżnienie), po które kapitan reprezentacji Polski może wkrótce sięgnąć.

7. Leo Messi postanowił pogratulować koledze zdobycia Złotej Piłki, wysyłając Lewandowskiemu SMS-y. Uzupełnij rozmowę: (10 minut)

The image shows a simulated text message conversation. It consists of four speech bubbles arranged in a vertical sequence, alternating between two participants. Each speech bubble is a dark grey outline with a white interior. The participants are represented by circular profile pictures: Lionel Messi (white jersey) and Robert Lewandowski (white jersey with a red and blue ball). The conversation starts with a bubble from Messi, followed by one from Lewandowski, then another from Messi, and finally one from Lewandowski. All bubbles are empty, intended for the student to write the messages.

GRATULACJE

Monika Kosowska
Uniwersytet w Siedlcach
mkosowska2@gmail.com

1. Przeczytaj dwie przykładowe formy gratulacji, następnie określ, która z nich jest **gratulacjami oficjalnymi**, a która **gratulacjami nieoficjalnymi**.

Tekst 1:

Szanowna Pani Dyrektor,

w związku z obroną pracy doktorskiej składamy Pani najszczerze gratulacje. Jesteśmy pełni uznania dla Pani wytrwałości, pracowitości i konsekwencji w dążeniu do obranego przez siebie celu.

Życzymy wielu owocnych lat pracy, wdrażania w życie kolejnych, udanych projektów badawczych.

Z wyrazami uznania,

Grono Pedagogiczne Szkoły Podstawowej nr IV w Łagiewnikach

→

Tekst 2:

Droga Agnieszko,

wszystkiego najlepszego z okazji zostania mamą, przyjmij moje najszczerze gratulacje w tak ważnym dla ciebie dniu. Jestem pewna, że będziesz wspaniałą matką.

Życzę ci wiele cierpliwości i radości z twojej przyszłej pociechy.

Buziaczki,

Twoja najlepsza przyjaciółka Ewa

→

Kto jest adresatem tekstu:

Tekst 1	a) Najlepsza przyjaciółka b) Grono pedagogiczne Szkoły Podstawowej nr IV w Łagiewnikach c) Profesor uczelni
Tekst 2	a) Mama Agnieszki b) Współpracownicy z biura podróży c) Ewa d) Brak informacji w teście

Kto jest odbiorcą tekstu:

Tekst 1	a) Pani Dyrektor b) Pani Stefa c) Grono Pedagogiczne d) Brak informacji e) Dziekan Wydziału Historii
Tekst 2	a) Bartek b) Amelia i Andrzej c) Państwo Bogacińscy d) Agnieszka

Z jakiej okazji został napisany Tekst 1?

.....
.....

2. Uporządkuj słownictwo, które można użyć w gratulacjach oficjalnych i nieoficjalnych:

3.

Szanowny Panie, mamy zaszczyt, serdecznie ci gratuluje, Buziaczki, Z wyrazami szacunku/ uznania, Drodzy Kubo i Paulino, Państwo, Kochana, Trzymaj się

Gratulacje oficjalne	Gratulacje nieoficjalne

SPRAWOZDANIE

Jana Jodłowska

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
jj80127@stud.uph.edu.pl

Sprawozdanie to **relacja z konkretnych wydarzeń** sporządzona na podstawie **autentycznych, samodzielnie zebranych informacji**. Dlatego najlepiej, żeby osoba, która pisze sprawozdanie, była naocznym świadkiem lub uczestnikiem tychże wydarzeń. Przy pisaniu sprawozdania **używamy czasu przeszłego**. Ważne jest też, aby zachować **porządek chronologiczny**, tzn. opisywać wydarzenia zgodnie z ich faktyczną kolejnością.

Na podstawie: <https://www.bryk.pl/jak-pisac/sprawozdanie>

Zadanie 1. Przeczytaj tekst sprawozdania i podkreśl w nim czasowniki w czasie przeszłym.

WIANKI NAD WISŁĄ

24 czerwca na warszawskim Podzamczu, w okolicy Parku Fontann, odbyła się impreza plenerowa „Wianki nad Wisłą”. To wydarzenie, od wielu lat organizowane przez Stołeczną Estradę i finansowane ze środków Miasta Warszawa, nawiązuje do tradycji i obrzędów Nocy Kupały.

Obchody tegorocznych Wianków nad Wisłą rozpoczęły się o godzinie 14:00 piknikiem świętojańskim. Tysiące warszawiaków przybyłych na Podzamcze, mogło uczestniczyć w warsztatach polskich tańców tradycyjnych oraz posłuchać zespołów folklorystycznych. W zrekonstruowanej wiosce słowiańskiej można było poczuć ducha historii: poznać smaki pradawnej kuchni, a także skosztować regionalnych potraw kulinarnych, odwiedzić warsztat tkacki i garncarski i odkryć tajniki pracy rzemieślników.

Ponadto na terenie imprezy znajdowały się różnorodne strefy tematyczne, takie jak „Eko Wianki”, gdzie można było poszerzyć swoją wiedzę na temat ekologii i zrównoważonego stylu życia. Dużym zainteresowaniem cieszyła się strefa warsztatowa, gdzie dzieci i dorośli pleli kolorowe, pachnące nakrycia głowy. Jeden duży, wspólnie upleciony wianek, został następnie, zgodnie z tradycją, wrzucony do Wisły.

Zwieńczeniem tej plenerowej imprezy był koncert gwiazd muzyki polskiej, który rozpoczął się o godzinie 20:00. Na scenie wystąpiły między innymi zespoły Bajm, Dżem, zaśpiewali wokaliści Daria Zawiałow i Dawid Kwiatkowski.

Impreza zakończyła się o godzinie 23:00 wspaniałym pokazem fajerwerków. W radosnej atmosferze, pod rozświetlonym sztucznymi ogniami niebem, z kwiatami we włosach, warszawiacy powitali lato. Kolejną imprezę z cyklu „Wianki nad Wisłą” można uznać za bardzo udaną.

Na podstawie: <https://waw4free.pl/wydarzenie-106073-wianki-nad-wisla-w-warszawie>
<https://tvn24.pl/tvnwarszawa/najnowsze/warszawa-wianki-nad-wisla-atrakcje-kto-wystapi-7182936>

Noc Kupały to dawne pogańskie święto, obchodzone w okresie przesilenia letniego, kiedy noc jest najkrótsza. Data przesilenia, ze względu na ruch obiegowy Ziemi, nie jest stała – termin zazwyczaj wypada pomiędzy 21 a 23 czerwca. Noc ta nazywana jest też Nocą Świętojańską – ze względu na ustanowione w nocy z 23 na 24 czerwca chrześcijańskie święto Wigilii św. Jana Chrzciciela.

Zadanie 2. Przeczytaj fragmenty sprawozdania z imprezy sportowej i wykonaj zadania zgodnie z poleceniem.

SPRAWOZDANIE Z IMPREZ SPORTOWO-REKREACYJNYCH „FERIE NA SPORTOWO”

1) Uzupełnij zdania czasownikami w formie bezosobowej:

W trakcie ferii zimowych, w dniach 16-28 stycznia, w Parku Wodnym „Relax” w Świdwinie (zorganizować) zorganizowano serię imprez sportowo-rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży pod nazwą „Ferie na sportowo”.

Uczniowie szkół świdwińskich rywalizowali w zawodach piki nożnej i piłki siatkowej. Dodatkowo dla najmłodszych dzieci (przygotować) _____ dwie imprezy o charakterze rekreacyjno-sportowym: „I Ty możesz zostać Ikarem” oraz Festyn Sprawnościowy.

W piłce nożnej, która tradycyjnie cieszy się największym zainteresowaniem, (zorganizować) _____ turnieje aż w trzech kategoriach wiekowych: dla dzieci w wieku 10-12 lat, 13-15 lat oraz dla młodzieży szkół średnich. Duże emocje wywołały także rozgrywki ligi młodzieżowej w piłce siatkowej dziewcząt i chłopców, finały których (przeprowadzić) _____ w dniu zakończenia imprezy – 28 stycznia.

Zwycięzców w poszczególnych kategoriach (nagrodzić) _____ medalami, a wszystkim pozostałym uczestnikom (wręczyć) _____ pamiątkowe dyplomy. Dodatkowo wszystkim uczestnikom imprezy i ich opiekunom (wydać) _____ jednogodzinne karnety wstępu na basen lub siłownię ufundowane przez organizatora imprezy Park Wodny „Relax”.

2) Uzupełnij zdania właściwą formą wyrazów podanych w nawiasach, liczebniki napisz słownie:

1. W najmłodszej kategorii wiekowej (startować) _____ (6/zespół)
_____.
2. W turnieju zespołów młodzieżowych (rywalizować) _____ (10/drużyna piłkarska) _____.
3. W Festynie Sprawnościowym (wziąć udział) _____ (35/uczeń)
_____.
4. W rozgrywkach piłki nożnej (uczestniczyć) _____ ogółem
(205/zawodnik) _____.
5. O tytuł "Ikara" (walczyć) _____ (56/dziecko) _____.
6. Podczas ceremonii nagrodzenia (wręczyć) _____ (120/medal)
_____.
7. Uczestnikom zawodów i ich opiekunom (podarować) _____
(560/karnet) _____ na siłownię i basen.
8. Na nagrody (przeznaczyć) _____ kwotę (3240/ złoty) _____
_____.

Na podstawie: <https://www.swidwin.pl/asp/-sprawozdanie-z-odbytych-imprez-sportowo-rekreacyjnych-8222-ferie-na-sportowo8222,6,artykul,371,375>

Zadanie 3. Przeczytaj zapowiedź wydarzenia kulturalno-rozrywkowego i napisz sprawozdanie zmieniając formę czasowników na czas przeszły, wprowadź inne potrzebne zmiany.

Piknik u Księżnej Ogińskiej

24 czerwca 2023 r. w Siedlcach odbędzie się dawno wyczekiwane uroczyste otwarcie Parku Miejskiego Aleksandria. Po rewitalizacji, która trwała półtora roku, park wreszcie zostanie udostępniony mieszkańcom. Z tej okazji na terenie parku będzie odbywała się impreza kulturalno-rozrywkowa "Piknik u Księżnej Ogińskiej".

Organizatorzy przygotowują mnóstwo atrakcji. Już od godziny 13:00 najmłodsi mieszkańcy Siedlec będą mogli wziąć udział w tańcach animacyjnych, pobawić się w modelowanie balonów, podziwiać teatr baniek mydlanych, występ iluzjonisty czy pokazy szczudlarzy.

O godzinie 16:00 odbędzie się oficjalne otwarcie Parku Miejskiego Aleksandria, na którym wystąpi Prezydent Miasta Siedlce Andrzej Sitnik. Po części oficjalnej rozpocznie się Koncert Muzyki Polskiej, w ramach którego odbędzie się recital fortepianowy znanej siedleckiej pianistki Joanny Różewskiej oraz zagra Orkiestra Kameralna Aleksandria. Publiczność wysłucha utworów Fryderyka Chopina, Mieczysława Karłowicza, Wojciecha Kilara i oczywiście zabrzmi też Polonez Ogińskiego. Po koncercie można będzie obejrzeć inscenizację teatralną „Z wizytą u księżny Aleksandry”.

Ale to jeszcze nie wszystkie atrakcje, które przygotowują organizatorzy imprezy. Spacerując alejkami parku siedlczanie będą mogli obejrzeć wystawę fotografii archiwalnych ze zbiorów Muzeum Regionalnego im. Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach. A podczas tego „Historycznego Spaceru” można będzie spotkać postacie ubrane w efektowne stroje z epoki i sfotografować się z nimi na pamiątkę.

A więc sądząc po zapowiedziach organizatorów, 24 czerwca w Siedlcach szykuje niezwykle intensywny i pełen atrakcji dzień.

Na podstawie: <https://www.eska.pl/siedlce/otwarcie-siedleckiego-parku-aleksandria-juz-24-czerwca-harmonogram-24-06-aa-gEpC-GzkY-8eab.html>
<https://siedlce.pl/aktualnosci/2023/aktualnosci-06-2023/piknik-u-ksieznej-oginskiej>

REDAGOWANIE TEKSTÓW I WYPOWIEDZI

Ewa Kozak

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
ewa.kozak@uph.edu.pl

KARTA PRACY (POZIOM A2)

**Dzień Dawcy Szpiku
w Gorlicach**

29 września 2013 (niedziela)

10.00-16.00

Rejestracja potencjalnych dawców odbędzie się:
1. Pawilon Historii Miasta – Rynek
2. Świętlica Przystań – ul. Arjańska 4

PAMIĘTAJ, weź ze sobą dokument tożsamości z numerem PESEL.
Rejestracja polega na:

- przeprowadzeniu wstępnego wywiadu medycznego,
- wypełnieniu formularza,
- pobraniu wymazu z wewnętrznej strony policzka, niezbędnego do przeprowadzenia badania genetycznego.

Więcej o rejestracji i zostaniu dawcą na www.dkms.pl

Podczas akcji zapraszamy do obejrzenia widowiska w wykonaniu młodzieży z powiatu gorlickiego, która brała udział w Interdyscyplinarnym Obozie Artystycznym w Lublinie.

ORGANIZATORZY Fundacja DKMS Polska / Gazeta Krakowska / PSK Gorlice / UM Gorlice / Inicjatywa Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Społeczności Lokalnej **PATRON HONOROWY** Burmistrz Gorlic

PATRONI MEDIALNI Gazeta Krakowska / RTVG

DKMS WSPÓLNE PRZEDSIĘWZIENIE
PSK
POLSKA THE ARTISTES GAZETA Krakowska
RTVG

¹ <https://elipinki.pl/wp-content/uploads/2013/09/plakat-dawcy-szpiku.jpg>

I. Proszę opowiedzieć o wydarzeniu, o którym informacja została zamieszczona na plakacie.

II. Słowa podane w nawiasach proszę zapisać w odpowiedniej formie gramatycznej.

0. Dużo słyszałem o tym (specjalista) specjaliście.
1. Jan jest honorowym (dawca) _____ krwi.
2. W autobusie nie ma (kierowca) _____.
3. W przyszłości mój brat chce zostać (ortopeda) _____.
4. Jego ciocia jest (pediatra) _____.
5. Pan profesor jest wybitnym (znawca) _____ literatury dawnej.

III. Od podanych czasowników proszę utworzyć formy rzeczowników odczasownikowych.

0. pobrać - pobranie
1. przeprowadzić - _____
2. wypełnić - _____
3. mówić - _____
4. słuchać - _____
5. czytać - _____
6. pić - _____
7. myć - _____
8. ćwiczyć - _____
9. oglądać - _____
10. chodzić - _____

IV. Proszę napisać sprawozdanie z Dnia Dawcy Szpiku. (70 słów)

Pomocne pytania: Kiedy i gdzie odbyła się impreza? Ile osób wzięło w niej udział? W jakim wieku byli zainteresowani? Jakie atrakcje można było obejrzeć? Kto był organizatorem?

V. Pracując w parach proszę wymienić się opiniami na temat poniższych akcji pomocowych.

2

3

4

5

VI. Proszę opowiedzieć o akcjach pomagania innym, które są organizowane w Pani/Pana kraju.

² <https://speedwayekstraliga.pl/wosp-graly-kluby-pge-ekstraligi-trwaja-licytacje/>

³ <https://smb.pl/news/get-response-polski-biznes-dla-ukrainy--ruszyła-akcja-pomocowa-polskich-przedsiębiorców>

⁴ <https://caritas.pl/blog/2022/12/01/21-edycja-akcji-tak-pomagam/>

⁵ https://www.tygodniksiedlecki.com/assets/files/artykuly/1645602086972_59642_18988.jpg

PODANIE

Marta Krakowiak

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
marta.krakowiak@uph.edu.pl

1. Definicja

Podanie – oficjalne pismo urzędowe skierowane do władz lub instytucji w konkretnej sprawie. Oprócz zwięźle sformułowanej prośby zawiera również jej uzasadnienie. Nadawca pisma stosuje argumenty, które mają przekonać adresata i zdobyć jego przychylność.

Podanie powinno być napisane prostym językiem i zawierać zwroty grzecznościowe, służące okazaniu szacunku. Do pisma można dodać załączniki, uwiarygodniające zawarte w nim treści.

2. Elementy podania

W podaniu określ poszczególne jego elementy, wpisując prawidłowe litery w wyznaczone miejsca (załącznik 1).

A – adresat

B – zwrot grzecznościowy i własnoręczny podpis

C – uzasadnienie prośby

D – miejscowość i data

E – dane nadawcy

F – prośba

G – nagłówek

H – załączniki

3. Sformułuj po dwa argumenty, których można użyć w następujących sprawach:

a) Prosząc o rabat przy zakupie książek.

.....
.....

b) Prosząc o przyjęcie do drużyny sportowej.

.....
.....

4. Podanie jest pismem urzędowym, dlatego powinno być napisane w odpowiednim stylu. Wykorzystuje się w nim następujące zwroty:

Do przedstawienia prośby:

zwracam się z uprzejmą prośbą; proszę o ...; uprzejmie proszę o ...; chciałbym prosić o ...

Do uzasadnienia prośby:

prośbę swą motywuję tym, że ...; swoją prośbę uzasadniam...; w uzasadnieniu mojej prośby chciałbym dodać, że ...; uzasadniając swoją prośbę, chcę nadmienić ...; sądzę, że wystarczającym uzasadnieniem mojej prośby jest ...; ponadto chciałbym dodać, że...; uzasadniając swoją prośbę, chciałbym zwrócić uwagę na fakt, że ...

Do podsumowania:

Liczę na Państwa przychyłność w przedstawionej sprawie. Uprzejmie proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej prośby. Wyrażam nadzieję na przychylną decyzję w przedstawionej sprawie. Z nadzieją oczekuję na rozpatrzenie mojego podania. Będę wdzięczna za pozytywne rozpatrzenie mojej prośby. Mam nadzieję, że przedstawiona prośba spotka się z Państwa zrozumieniem.

Na zakończenie:

z poważaniem; łączę wyrazy szacunku; z wyrazami szacunku.

5. Podane zdania napisz w stylu charakterystycznym dla podania:

a) *Fajnie byłoby, gdybym dostał tę robotę.*

.....

b) *Chcę, żebyście zrobili w naszym mieście plac zabaw dla dzieci.*

.....

c) *Jeśli się pan zgodzi na dofinansowanie wycieczki, będę wdzięczna do grobowej deski.*

.....

d) *Trzymam kciuki za pozytywną odpowiedź.*

.....

e) *Przesyłam uściski i pozdrowienia.*

.....

6. Zredaguj 6–7 wskazówek, jak należy prawidłowo napisać podanie. Zastosuj czasowniki w trybie rozkazującym.

Przykład:

W lewym górnym rogu zamieść swoje dane osobowe.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

7. Zredaguj dwa podania, wybierając tematy spośród podanych:

- a) Przeniesienie do innej klasy.
- b) Wydłużenie wakacji.
- c) Zorganizowanie dyskoteki klasowej.
- d) Przełożenie kolokwium.
- e) Zmiana tematu pracy dyplomowej.
- f) Przyjęcie dziecka do szkoły.
- g) Podwyżka wynagrodzenia.

Załącznik 1

Anna Nowak
ul. Konwaliowa 15
11-450 Siedlce

Siedlce, 23.06.2023 r.

Szanowny Pan
Jan Nowak
Burmistrz Siedlec

PODANIE

Zwracam się z uprzejmą prośbą o możliwość zorganizowania w najbliższą sobotę (25.06.2023 r.) na Rynku zbiórki darów na bezdomne zwierzęta przebywające w lokalnym schronisku.

Prośbę swą motywuję tym, że w okresie wakacji przybywa podopiecznych w schronisku, ponieważ ludzie, wyjeżdżając na urlopy, czasami pozbywają się zwierząt z domu. W związku z tym brakuje karmy i legowisk dla czworonogów. Oprócz tego w zbiórkę chcą się zaangażować uczniowie pobliskiej szkoły. Byłaby to doskonała okazja do ich zaktywizowania i nauka wrażliwości na potrzeby innych.

Uprzejmie proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej prośby.

Z wyrazami szacunku
Anna Nowak
Wolontariuszka schroniska „Podaj Łapkę”

Załączniki:

1. Faktury za zakup karmy dla zwierząt
2. Petycja uczniów z SP 3 w Siedlcach

WYWIAD

Marta Krakowiak

Podypłomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego
Uniwersytet w Siedlcach
marta.krakowiak@uph.edu.pl

1. Definicja

Wywiad – rozmowa na wybrany temat z jakąś osobą, najczęściej ze znaną osobistością lub uznawaną za autorytet w określonej dziedzinie. Ma formę dialogu, w którym rozmówca odpowiada na pytania osoby prowadzącej. Wywiad może być upubliczniany w prasie, radiu, telewizji i internecie.

2. Przeczytaj fragmenty wywiadów. Zastanów się, jaki był ich cel i ustal intencję dziennikarza, wybierając spośród następujących stwierdzeń: poinformowanie o faktach, przybliżenie sylwetki rozmówcy, zareklamowanie czegoś, wywołanie zainteresowania, podziw, skrytykowanie rozmówcy itp.

a) Wywiad z Robertem Lewandowskim

- Jakie masz namiętności poza sportem, pasje, na myśl o których się uśmiechasz?
- *Mając tyle treningów, meczów, za najcenniejszy uważam czas spędzony z rodziną. Często mnie nie ma, zgrupowania trwają po 10–14 dni, Klara pyta: „Gdzie jest tata?”. Dlatego doceniam każdą wspólną chwilę.*
- Jak korzystać z wolności, którą dają pieniądze, żeby nie przegiąć?
- *Pieniądze są ważne, ale mnie nie poniosło, bo... pamiętam, jak to było nie mieć na podstawowe rzeczy. Cieszę się jednak, że mogłem spełnić marzenia z dzieciństwa.*
- Pamiętam twoje spotkanie z chłopakiem na wózku, chyba na stadionie Legii. Marzył o nim. Ile jest takich wydarzeń?
- *Pewnie setki. Mieliśmy z Anią wątpliwości, czy opowiadać o takich sprawach, ale uznaliśmy, że jeśli będzie się mówiło, że my dajemy coś z siebie, może to będzie dobry przykład? I tak właśnie jest.*

(<https://twojstyl.pl/artukul/trzeba-czasem-zdjac-zbroje-robert-lewndowski,aid,824>)

b) Wywiad z Alicją Majewską

- Festiwal w Zielonej Górze, to praktycznie początek pani kariery?

- *Nie, absolutnie – ja tam nawet do finału nie doszłam, nie byłam laureatką. Jestem doskonałym przykładem dla młodych wokalistów, że jednorazowy występ nie jest żadną wykładnią, trzeba po prostu robić swoje.*

- A teraz w dalszym ciągu promocja nowej płyty, koncert za koncertem?

- *Jest nowa płyta, więc zależy mi, żeby jak najbardziej dotarła do ludzi. Te koncerty są faktycznie pod hasłem promocji tej płyty. Byliśmy we Wrocławiu, Jarocinie, jutro Poznań.*

(<http://tetnoregionu.pl/wywiad-ze-znana-polska-piosenkarka-alicja-majewska/>)

c) Wywiad z Martyną Wojciechowską

- Słyszeliśmy, że większość zespołu obraziła się za to, że nie powiedziałaś im, kim jesteś. Nie wiedzieli, że mają do czynienia z dziennikarką, która na tej wyprawie będzie nagrywała film i zbierała materiały. Uznali, że to nielojalność. Tym bardziej, że była to ich wyprawa, do której pozwolili ci dołączyć.

- *Rzeczywiście padł zarzut, że nie czują się przy mnie swobodnie. Faktycznie nie opowiadaliśmy sobie, czym się zajmujemy na co dzień. Ale ja nie miałam zamiaru robić materiału o nich. Niemniej jednak rozumiem, że mogli się poczuć niekomfortowo.*

(<https://wywiadowcy.pl/martyna-wojciechowska/>)

3. Budowa wywiadu

Wywiad, jak każda inna forma wypowiedzi, posiada określoną budowę, na którą składają się:

a) Wstęp:

- tytuł,
- lead.

b) Rozwinięcie:

- pytania,
- odpowiedzi.

c) Zakończenie (podsumowanie).

4. Tytuł

Tytuł powinien być ciekawy i zachęcać czytelnika do przeczytania wywiadu.

→ Przyporządkuj tematy wywiadów do ich tytułów:

Tytuł	Temat wywiadu
Jak współcześni rycerze powinni walczyć o kobiety?!	Szczerą rozmowa z Mariuszem Pudzińskim po przegranej walce w KSW.
Do czego dodają rozmaryn?	Wywiad z Romanem Zytkiem, makroekonomistą, doradcą rządu Arabii Saudyjskiej.
Pisanie to najlepsza rozrywka, jaką każdy pisarz zna.	Michał Żebrowski, czyli jeden z najbardziej znanych amantów polskiego kina, zdradzi Krzysztofowi Urbaniakowi tajniki kobiecej komplementacji.
Czasem trzeba dostać po d..., żeby się czegoś nauczyć.	Wywiad z Magdą Gessler – najśłynniejszą polską restauratorką.
„Nie stworzyliśmy społeczeństwa kapitalistów”. Polski ekonomista doradza Saudom.	Spotkanie z Remigiuszem Mrozem – autorem bestsellerowej „Chyłki”.

5. Lead

Lead jest zapowiedzią tego, o czym czytelnik przeczyta w tekście. Przedstawia się w nim rozmówcę, temat i okoliczności wywiadu. Lead stanowi zachętę do dalszego czytania.

→ Na podstawie leadu umieszczonego w wywiadzie z Wojciechem Cejrowskim odpowiedz na pytania.

Unikam robienia interesów w Polsce – wywiad z Wojciechem Cejrowskim

Wojciech Cejrowski organizuje od lat wyprawy w najdalsze zakamarki naszej planety. Był w 40 krajach na 6 kontynentach. Najczęściej jeździ do Amazonii, dokumentując życie zamieszkujących ją Indian i metysów. Brał udział m.in. w pierwszym pokonaniu bagnistej puszczy Darien, na granicy Kolumbii i Panamy (1996) oraz przejeździe trasy Camel Trophy, w Gujanie, w 1996 r., w ramach której dotarł m.in. do odległych osad plemienia Wai Wai. A tymczasem dotarł także i na spotkanie

ze mną, na którym miałem okazję wypytać go dla potrzeb jednego z biznesowych kwartalników o kilka interesujących mnie w sposób szczególny faktów i wydarzeń.

(<https://harrold.com.pl/unikam-robienia-interesow-w-polsce.html>)

Kim jest Wojciech Cejrowski?

.....

Na jaki kontynent wyjeżdża najczęściej?

.....

Co dokumentuje, podróżując?

.....

Gdzie znajdują się osady plemienia Wai Wai?

.....

Czego dotyczy przeprowadzony wywiad?

.....

6. Pytania

Pytania powinny być wcześniej przemyślane i sformułowane. W tym celu należy zgromadzić jak najwięcej informacji o rozmówcy. Można je modyfikować w trakcie wywiadu w zależności od udzielanych odpowiedzi. Pytania nie powinny być zbyt banalne, ogólnikowe, dotyczyć wstydlwych i przykrych sytuacji.

→ Do podanych odpowiedzi dopisz pytania, żeby powstał spójny wywiad.

- *Nie kupuję na zapas świeżej, łatwo psującej się żywności. Na zapas to można zao-
patrzeć się w proszki do prania, ale nie w jedzenie – mówi portalowi wiadomosci-
handlowe.pl Robert Makłowicz, dziennikarz, podróżnik i krytyk kulinarny.*

.....?

- *Białe szparagi z koperkiem i sosem śmietanowym, zaciągniętym żółtkami, czyli w po-
trawce. W sezonie jem je niemal codziennie, bo szkoda byłoby nie skorzystać. Szparagi
są wspaniałe, a sezon trwa tak krótko.*

.....?

- *Broń Boże na bazarkach. U mnie w Krakowie to określenie pejoratywne. Na zakupy
chodzi się na plac albo na targ. Ja chodzę na Stary Kleparz. To miejsce w samym cen-
trum, o kilkusetletniej tradycji. Mam tam ulubioną budkę mięsną, w której można
kupić na zamówienie praktycznie każdy rodzaj mięsa, także jagnięcinę, baraninę,
gołąbce czy przepiórki. Mam swoje budki z rybami, ziołami, również ciętymi, przywo-*

żonymi z Włoch, są nawet takie budki, które specjalizują się w fasolach czy kaszach. (...) Mają też przyprawy, papryki w proszku, a czasem świeżą madziarską paprykę.

.....?

- Prawie codziennie. Moja lodówka jest niewielka, powiedziałbym nawet, że bardzo mała. Nie kupuję na zapas świeżej, łatwo psującej się żywności. Na zapas to można zaopatrzyć się w proszki do prania, ale nie w jedzenie. Mam dużą spiżarnię, w której trzymam słoiczki z przyprawami, przetwory i różne trwałe artykuły przywożone z zagranicznych podróży.

.....?

- Brak kompetencji. To nie ich wina, a właścicieli sklepów, którzy rzucają nieprzeszkolonych pracowników np. do działu z serami, gdzie ci ludzie nie mają pojęcia, co sprzedają. A sprzedawca powinien znać towar. Jak ma w ladzie chłodniczej ser gorgonzola, to powinien wiedzieć, czym się różni gorgonzola dolce od gorgonzoli picante.

.....?

- Jest dużo lepiej, niż było, choć najłatwiej się w nie zaopatrzyć w dużych miastach albo przez internet. Lecz z przyjemnością obserwuję też powrót do naszych korzeni, kuchni regionalnych. Mamy wielkie bogactwo, wciąż do końca nieodkryte. Ale widać zmiany na korzyść. Dziesięć lat temu składniki takie jak jarmuż, topinambur, czyli słonecznik bulwiasty, lub skorzonera były niemal całkiem zapomniane, dziś wracają do łask.

(<https://www.wiadomoscihandlowe.pl/artukul/mam-mala-lodowke-za-to-duza-spiżarnie-rozmowa-z-robotem-makłowiczem>)

7. Odpowiedzi

Chcąc otrzymać ciekawe i wyczerpujące odpowiedzi na zadawane pytania, należy zyskać przychylność rozmówcy, utrzymując z nim kontakt wzrokowy, sygnalizując swoje zainteresowanie wypowiedziami i zrozumienie, np. poprzez uśmiech, skinienie głową lub nawiązanie do udzielanych odpowiedzi.

→ Połącz pytania z odpowiedziami udzielonymi przez aktora – Pawła Małaszyńskiego.

Lp.	Pytanie	Lp.	Odpowiedź
1.	Znam Cię jako aktora, ale też jako muzyka. Musiałeś kiedyś dokonać wyboru, co tak naprawdę chcesz robić w życiu?		Białystok to miasto mojej młodości, ale urodziłem się w Szczecinku, a pierwsze lata swego życia spędziłem w Koszalinie. Tam tak naprawdę są korzenie całej mojej rodziny. Chłopak z Podlasia urodzony nad morzem. Tata był wojskowym, więc często zmienialiśmy miejsce zamieszkania, ale to nie miało żadnego znaczenia. Miałem cudowne dzieciństwo i za to do końca moich dni będę wdzięczny rodzicom.
2.	Przez moment studiowałeś prawo. Może łatwiej by Ci było, gdybyś został prawnikiem. Świat paragrafów jest jednoznaczny.		Nie. Nie potrafisz. Co tak naprawdę wiesz o mnie? W takich chwilach jak ta zazwyczaj błyszczymy, pokazując najlepsze oblicze. Trzeba wiele lat, by móc sięgnąć dna drugiej osoby.
3.	Jakie były marzenia chłopaka z Białegostoku? Mieszkałeś tam z rodzicami.		Bez przesady. Nie jest tak źle. Ja uwielbiam domowe pielesze i zwyczajne domowe obowiązki. Prowadzę normalne rodzinne życie, pełne radości i problemów. I chcę być z moją rodziną jak najwięcej.
4.	Dziwne, że jako aktor nie lubisz wywiadów, mediów, sesji zdjęciowych.		Zawsze chciałem robić jedno i drugie. Jako młody chłopak marzyłem, pijąc wino na krawężniku w Białymstoku, o takim komforcie (śmiej). Muzyka była moją pierwszą miłością. To ona ukształtowała mój charakter, ratowała mnie w trudnych sytuacjach. Dawała ukojenie. Odkąd pamiętam, zawsze zaczytywałem się w biografjach rockmanów, oglądałem filmy o nich i nagrania z koncertów.

5.	Potrafię sobie wyobrazić, że życie z takim mężczyzną jak Ty nie jest łatwe.		To zależy od sytuacji. Wywiady są potrzebne, kiedy promujesz film czy serial. Wtedy musisz mieć coś do powiedzenia na temat danego projektu. Zazwyczaj jednak zadają mi te same pytania od lat i moje wywiady niczym się nie różnią. Mówiąc wprost – to nudne zajęcia. Staram się więc to robić jak najrzadziej. Tym bardziej że omijam pytania o moje życie prywatne i rodzinę, a to dziennikarzy niestety interesuje najbardziej.
6.	Wydaje mi się, że jak na męża i głowę rodziny, jesteś zbyt barwną postacią i masz za wiele różnych pasji. I pewnie ciągle nie ma Cię w domu?		Jest we mnie zbyt wiele sprzeczności. Byłem złym materiałem na prawnika. Nie chciało mi się marnować czasu. Postanowiłem spełniać swoje marzenia.

(<https://viva.pl/magazyn-viva/magazyn-viva-pawel-malaszynski-wywiad-o-karierze-muzyce-i-rodzinie-6982-r22/>)

8. Zakończenie wywiadu

W zakończeniu powinno znaleźć się zdanie, które będzie podsumowaniem wywiadu. Należy również podziękować rozmówcy za poświęcony czas.

→ Popraw błędy językowe w podsumowaniu wywiadu.

- Dorota, fajnie, że wpadłaś. Nie bardzo zrozumiałam, dlaczego zaczęłaś ćwiczyć, ale chyba ze względu bolący kręgosłup. W takim razie życzę Ci zdrowka. Dzięki za rozmowę.

E-MAIL

Julita Michalak

Uniwersytet w Siedlcach
julitaamichalak@gmail.com

DEFINICJA:

e-mail [wym. imejl]

1. zob. poczta elektroniczna.

2. «wiadomość wysłana pocztą elektroniczną»

3. «adres internetowy użytkownika poczty elektronicznej»

źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/e-mail;2556584.html> (dostęp: 26.06.2023).

E-mail jest formą elektronicznego listu. Tworzy się go na komputerze, laptopie lub przy użyciu urządzeń mobilnych z dostępem do Internetu. Aby wysłać do kogoś wiadomość mailową, druga osoba musi posiadać adres poczty elektronicznej.

Maile mogą mieć zarówno charakter oficjalny, jak i nieoficjalny:

- E-mail oficjalny: Jego forma przypomina tradycyjny list. Stosuje się go na przykład w relacjach zawodowych, środowisku szkolnym, uczelnianym oraz w korespondencji urzędowej. Powinien być napisany wzorcową polszczyzną.
- E-mail nieoficjalny: Ma zdecydowanie luźniejszą formę, dozwolona jest większa dowolność. Może zawierać skróty, emotikony i elementy języka potocznego. Używany głównie w kontaktach z bliskimi osobami, znajomymi.

PRZYKŁADOWY E-MAIL:

Szanowny Panie Profesorze, ← **nagłówek**

chciałbym omówić z Panem szczegóły mojej pracy dyplomowej.
Czy będzie Pan jutro dostępny na uczelni w godzinach swoich konsultacji? ← **część zasadnicza**

Z poważaniem ← **formuła końcowa**

Jan Nowak (inny wariant: Z wyrazami szacunku)

CZEGO UNIKAĆ W KOMUNIKACJI OFICJALNEJ?

- Nie zapisuj zwrotów grzecznościowych małą literą (właściwie: Szanowny/a Pan/Pani).
- Nie używaj imion i nazwisk w formule grzecznościowej, np.: Szanowna Pani Profesor Nowak.
- W komunikacji oficjalnej nie powinno się używać emotikonów, a także zapisu wielkimi literami całych słów, np.: PROŚBA, PILNE.
- Unikaj powitań takich jak *Witam* czy *Dzień dobry* lub pożegnań typu *Pozdrawiam*.

1. Korzystając z poniższych zwrotów, dostosuj powitanie oraz pożegnanie do treści maila w taki sposób, aby zachować spójną formę wiadomości. Rozpoznaj, czy jest to forma nieoficjalna czy oficjalna.

<i>Cześć! Trzymaj się Z poważaniem Hej! Szanowny Panie Doktorze Pozdrawiam Z wyrazami szacunku</i>
--

.....

Mam nadzieję, że dzisiaj czujesz się już lepiej. W czasie Twojej nieobecności nic takiego się nie działo. W przyszłym tygodniu będzie sprawdzian z historii, zapisz sobie w przypomnieniach. Przesyłam Ci skan notatek z polskiego, matmy i gegry. Obyś do poniedziałku się wykurował. Pamiętaj o tej dyszce, którą mi wisisz. :)

.....
Patryk

2. Wstaw brakujące przyimki.

do na (x2) w (x5) o z

Szanowna Pani,

Ostatnio wysłaliśmy ... Pani zaproszenie ... udział w badaniu, ... którym wyraziła Pani chęć uczestnictwa.

Pozwalamy sobie przypomnieć ... tym, iż ankieta pod tytułem **Badanie losów absolwentów Uniwersytetu ... Siedlca** wciąż jest dostępna i ... dalszym ciągu może być wypełniona.

Niniejsza ankieta ma ... celu poznanie ścieżki zawodowej i edukacyjnej absolwentów UPH, którzy ... roku akademickim 2022/2023 ukończyli studia drugiego stopnia lub jednolite magisterskie.

Aby wypełnić ankietę, proszę kliknąć ... poniższy link.

... poważaniem,
Biuro Karier UwS

3. Poniższy e-mail to wiadomość od studenta do wykładowcy. Popraw błędy lub zredaguj jego treść tak, aby zachowała pierwotny sens wypowiedzi oraz spełniała kryteria komunikacji oficjalnej.

Witam Szanowny Doktorze Nowak,

Panie Januszu, kiedy mógłbym napisać kolokwium z historii literatury? Niestety, ale nie było mnie na ostatnich zajęciach z powodu choroby. Czy pasuje panu termin we wtorek o godzinie 15?

Pozdrawiam
Mateusz Zieliński

4. Podkreśl odpowiednie formy czasowników.

Cześć, Aniu!

Co u Ciebie (słyszę/słyhać/słyszysz)? Jak się dzisiaj (czuć/czuję/czujesz)? (Wybieram/Wybieracie/Wybierają) się w ten weekend do kina i na imprezę. Może (pójdzie/pójdiesz/pójdę) ze mną? Moja mama (chcesz/chce/chcą) Cię zaprosić do nas w niedzielę na obiad. Może (przyjdiesz/przyjdą/przyjdzie) ze swoimi rodzicami?

Mam nadzieję, że się (spotkamy/spotkają/spotka) w ten weekend i (spędzi/spędzimy/spędzisz) razem trochę czasu.

Do zobaczenia
Julia

5. Napisz nieoficjalny e-mail do koleżanki lub kolegi na temat twojej ostatniej podróży. Skorzystaj ze zwrotów, które pojawiły się w treści poprzednich ćwiczeń.

Opisz:

- gdzie byłeś

USPRAWIEDLIWIENIE

Magdalena Myrcha
Uniwersytet w Siedlcach
magdalenamyrcha00583@gmail.com

POZIOM: B1/B2 (są zwroty typu: Zwracam się z prośbą itp.). W całym dokumencie są również zadania autorskie.

Usprawiedliwienie to wypowiedź, która jest wyjaśnieniem czyjejs nieobecności w jakimś miejscu lub w jakiejś sytuacji. Usprawiedliwienie zawiera powód nieobecności. Zwykle występuje w formie pisemnej. W usprawiedliwieniu należy zastosować styl oficjalny.

Usprawiedliwienie zawiera elementy stałe takie, jak:

1. miejscowość i data umieszczona w prawym górnym rogu;
2. nagłówek;
3. element wstępu – *Proszę o usprawiedliwienie; Zwracam się z prośbą o usprawiedliwienie;*
4. cel usprawiedliwienia – Co usprawiedliwiamy? Kogo usprawiedliwiamy?;
5. okres nieobecności;
6. powód nieobecności – uzasadnienie prośby;
7. ewentualna informacja o załącznikach – np. zwolnienie lekarskie;
8. element zakończenia – np. *Z poważaniem; Łączę wyrazy szacunku; Z wyrazami szacunku;*
9. własnoręczny podpis.

Usprawiedliwienie nieobecności na zajęciach lekcyjnych powinno wyglądać następująco:

(miejsowość i data)

Siedlce, 21.03.2023 r.

(nagłówek)

Usprawiedliwienie

(element główny)

Proszę o usprawiedliwienie nieobecności mojej córki / mojego syna na zajęciach lekcyjnych

(cel usprawiedliwienia)

(okres nieobecności)

w dniach 15–20.03.2023 r. Nie była / nie był na zajęciach lekcyjnych z powodu choroby.

(powód nieobecności)

(informacja o załącznikach)

Do usprawiedliwienia dołączam zwolnienie lekarskie.

(element zakończenia) → Z poważaniem

(własnoręczny podpis) → Anna Kowalska

(oprac. własne)

Ćwiczenie 1.

Na podstawie podanego wyżej tekstu określ, czy zdania są prawdziwe (P), czy fałszywe (F).

Usprawiedliwienie to forma pisemna.

W usprawiedliwieniu zawsze trzeba podać powód nieobecności.

Usprawiedliwienie nie musi zawierać nagłówka.

Pisać usprawiedliwienie można zastosować styl potoczny.

Nie trzeba pisać zakończenia. Wystarczy się podpisać.

Można dołączyć zwolnienie lekarskie.

Ćwiczenie 2.

Na podstawie tekstu wypisz elementy, które zawiera usprawiedliwienie.

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 3.

Napisz synonimy do podanych słów.

ćwiczenie – zadanie

usprawiedliwienie –

nieobecność –

powód –

wyjaśnienie –

nagłówek –

proszę –

Ćwiczenie 4.

Utwórz aspekt dokonany podanych bezokoliczników.

chorować –

pisać –

jeść –

opuszczać –

podawać –

usprawiedliwiać –

prosić –

kończyć –

zaczynać –

Ćwiczenie 5.

Utwórz aspekt dokonany podanych czasowników.

chorowałem –

pisałem –

jadłem –

opuszczałem –

podawałem –

usprawiedliwiałem –

prosiłem –

kończyłem –

zaczynałem –

Ćwiczenie 6.

Przekształć podane zdania ze strony czynną na stronę bierną.

1. Mama napisała usprawiedliwienie.

.....
2. Wyjaśniłem powód mojej nieobecności.

.....
3. Ala podała lekcje Stasiowi.

.....
4. Rodzice podarowali Jasiowi ładny długopis.

.....
5. Marek odrobił lekcje.

.....
6. Nauczyciel wytłumaczył zadanie.

Ćwiczenie 7.

Wstaw przecinek w odpowiednie miejsce.

1. Nie byłem dzisiaj w szkole ponieważ bolał mnie brzuch.
2. Moja mama kazała mi iść do szkoły ale nie poszedłem bo źle się czułem.
3. Nauczycielka powiedziała że muszę przynieść zwolnienie lekarskie.
4. Poprosiłem mamę żeby napisała mi usprawiedliwienie.
5. Koledzy cieszyli się kiedy wyzdrowiałem i wróciłem do szkoły.
6. Lubię chodzić do szkoły więc byłem smutny gdy zachorowałem.

Ćwiczenia na liczebniki (od jednego do pięciu)

Ćwiczenie 8.

Zapisz słownie liczebniki.

..... (1) czerwca obchodzimy Dzień Dziecka. Z tej okazji szkoła zorganizowała wyjazd do(1) z warszawskich zoo. Na wycieczkę pojechało (14) dzieci i(2) nauczycieli.

Ania, Hania i ich koledzy byli podekscytowani. Uczniowie zobaczyli wiele zwierząt. (5) dzieci oglądało żyrafy. (2) chłopców bawiło się z papugą. Ania przyglądała się (3) małpom. które siedziały na drzewie. (3) chłopców: Staś, Jaś i Wojtek z zaciekawieniem słuchali przewodnika. (2) dziewczynki: Basia i Asia oglądały wystawę. Hania przyglądała się (2) słoniom. (1) z nich jadł liście, a(2) spał. W wodzie kąpały się(4) hipopotamy. Uczniowie świetnie się bawili!

Ćwiczenie 9.

Podane daty miesiący zapisz w postaci cyfr rzymskich (do trzydziestu).

2 lipca –
16 maja –
23 sierpnia –
7 stycznia –
28 grudnia –
13 września –
10 kwietnia –
30 marca –

Ćwiczenie 10.

Podane cyfry rzymskie zapisz w postaci arabskiej (zakres: do trzydziestu).

VIII –
II –
XXI –
VII –
XVIII –
IV –
X –
IX –

OGŁOSZENIE

Łukasz A. Wawryniuk

Podyplomowe Studia Języka Polskiego Jako Obcego i Jako Drugiego

Uniwersytet w Siedlcach

lukasz.wawryniuk@gmail.com

1. Przeczytaj poniższy tekst i spróbuj określić z jakich elementów składa się ogłoszenie. Kiedy tworzymy ogłoszenie?

OGŁOSZENIE

Sołtys i Rada Sołecka Marciszowa zaprasza
mieszkańców Marciszowa na Zebranie
Wiejskie, które odbędzie się w dniu
27 czerwca 2022 r. o godz. 17:30
w Domu Kultury w Marciszowie

w sprawie planowanej przebudowy
ul. Dworcowej
oraz sprzedaży Dworca PKP dla TBS

SOLTYS
Województwo
Adam Chroński

Źródło: <https://www.new.marciszow.pl>

OGŁOSZENIE

- kupna-sprzedaży:
 - rower, samochód, traktor (ciągnik),
 - maszyny rolnicze
 - dom/mieszkanie, garaż, działka
 - siano, torf, beton, zwierzęta, piachu, żwir
 - narzędzia, elektronarzędzia, rzeczy, zabawki dla dzieci
- reklama
- wydarzenia, sytuacje, usługi, przetargi

- wynajmy nieruchomości: lokali, mieszkania, pokojów, kawalerek, auto (samochód), zakłady (firmy),
- oferty pracy, poszukiwania pracowników, usługi sprzątania
- korepetycje
- ogłoszenia instytucji, władz itp.
- towarzyskie (matrymonialne): to ogłoszenia typu: pan pozna panią, pani pozna pana itp.

2. Chcesz zapytać o szczegóły ogłoszenia. Jak poprawnie zwrócisz się do pana/pani o podanych niżej imionach? Wpisz poprawne formy.

Wacław ->

Zofia ->

Paweł ->

Tadzio ->

Marek->

Asia ->

Gieniek ->

Natalka ->

Jerzy ->

Alvaro ->

OGŁOSZENIE

**Jaką informację chcemy przekazać/ Co chcemy
kupić/sprzedzić/zareklamować/o czym poinformować**

**Dane kontaktowe, np. adres pocztowy, numer telefonu, adres mailowy,
adres strony www itp.**

3. Od podanych słów stwórz rzeczownik zdrobniały.*Przykład: łóżko - > łóżeczko*

Słowo neutralne	Zdrobnienie/ spieszczenie/ <i>deminutivum</i>
kanapka	
książka	
samochód	
kot	
pies	
czapka	
telefon	
ryba	
kurtka	
balkon	
kubek	

4. Szukamy kilku rzeczy i miejsc do kupna/wynajęcia. Zapisz w tabeli właściwą formę dopełniacza l. poj. rzeczowników nieżywotnych rodzaju męskiego.

M.	sad	D.	
M.	motor	D.	
M.	szpadel	D.	
M.	bus	D.	
M.	polonez	D.	
M.	litr	D.	
M.	PKS	D.	
M.	miód	D.	
M.	komputer	D.	
M.	baton	D.	
M.	las	D.	
M.	wózek dla dziecka	D.	
M.	słoik	D.	
M.	Lidl	D.	
M.	hektar	D.	

5. Proszę napisać ogłoszenie:

- a.) o tym, że ma Pan/Pani rower na sprzedaż (proszę podać szczegóły tego roweru);

- b.) szuka Pan/Pani pokoju do wynajęcia (jaki pokój, gdzie itp.);
- c.) o tym, że ma Pan/Pani może udzielić korepetycji ze swojego języka ojczystego;
- d.) ma Pan/Pani do sprzedania pojazd (samochód/traktor itp.);
- e.) że oferujesz usługę bycia św. Mikołajem.

PRZYDATNE SŁOWNICTWO

- **sprzedać (kogo? co?) motocykl sportowy**
- **rok wydania**
- **rok produkcji**
- **stan roweru idealny/ bardzo dobry / dobry**
- **pojemność silnika**
- **rower bez wad / bez uszkodzeń**
- **używany tylko przez 1,5 (półtora) roku**
- **cena ostateczna = cena nie do negocjacji**
- **bez negocjacji (bez „targowania się”)**
- **pod numerem telefonu**
- **cm³ – centymetr sześcienny**
- **cm² – centymetr kwadratowy**
- **moc silnika**
- **140 koni mechanicznych**
- **komplet opon zimowych**
- **cena 38 000 euro / 38 tys. €**
- **cena 3000 zł**
- **S. A. – spółka akcyjna**
- **S. c. – spółka cywilna**
- **Sp. z o. o. – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością**
- **3 razy w tygodniu / 3 razy tygodniowo**

IV

**RECENZJE
I SZKICE**

**REVIEW OF ALINA BRZUSKA-KĘPA`S MONOGRAPH:
IN THE CIRCLE OF EXISTENCE. TOPICS OF THE RHYTHM
OF LIFE IN THE POETRY OF MARIA KONOPNICKA**

Monika Ołędzka

Masaryk University, Brno
Faculty of Arts, Slavonic Literatures

Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych
Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa
monika.oledzka@uph.edu.pl
ORCID: 0000-0002-1678-1775

Abstract: The purpose of this review is to introduce Alina Brzuska-Kępa's book *In the Circle of Existence. The topics of the rhythm of life in the poetry of Maria Konopnicka*, which reads her works in an unconventional way, based on the rhythm of life. Human in the cyclical nature elements coexists in the harmony of phenomena and looks inside himself with the hope of resurrection. The analyzed language is full of sacralization, symbolism and individualization of scenes. The writer mentions metaphors, rhetorical questions, hyperbolization and image universalization as common figures used by Konopnicka.

Keywords: poetry, Maria Konopnicka, language, nature, life cycle

**RECENZJA KSIĄŻKI ALINY BRZUSKIEJ-KĘPY W KRĘGU ISTNIENIA.
TOPIKA RYTMU ŻYCIA W POEZJI MARII KONOPNICKIEJ**

Streszczenie: Celem recenzji jest przybliżenie monografii Aliny Brzuski-Kępy *W kręgu istnienia. Topika rytmu życia w poezji Marii Konopnickiej*, która w nieszablonowy sposób odczytuje jej utwory, bazując na rytmie życia, który jest słabo rozpoznawalnym wątkiem twórczości poetki. Człowiek w cykliczności żywiołów przyrody współistnieje w harmonii zjawisk i patrzy w głąb siebie z nadzieją na zmartwychwstanie. Analizowany język jest pełen niesamowitej subtelności, sakralizacji, symboliki i indywidualizacji scen. Jako powszechne figury stosowane przez Konopnicką pisarka wymienia metafory, pytania retoryczne, swoistą hiperbolizację i uniwersalizację obrazu.

Słowa kluczowe: poezja, Maria Konopnicka, język, żywioły, natura, cykl życia

The aim of the article is to introduce a monograph that approaches the works of Maria Konopnicka in an unconventional way, based on the rhythm of life woven into her extraordinary poetry. From beneath the masks, schemes, and ideologization of the great poet in historical-literary consciousness, Alicja Brzuska-Kępa conjures the image of an intelligent, impetuous woman – an emancipist – and reinterprets her poetic work.

By structuring the theme into five chapters, nature is exposed as the dominant motif in Konopnicka's poetry. In particular, the poet favours landscapes reflecting the state of the human soul are particularly favoured. The first chapter contains theoretical findings on topos and topics, with the aim of systematising theoretical and literary achievements and adopting specific methodological guidelines. The author notes Konopnicka's use of metaphors some common in Mediterranean culture and some individualised ones and emphasises the omnipresent passage of time that dictates the mutability of life¹. She also reflects on the different stages of life: there is a topicality of youth and fullness, old age and death, and even resurrection. The poet, living on the edge of two eras, the Positivist and the Young Poland eras, is shown as a woman who is sharply attuned to social and existential issues, drawing inspiration from Romanticism, folklore, and national-patriotic motifs.

Alina Brzuska-Kępa emphasises the invariant nature of the poets' topos, while on the other hand, she points out that they are a binder for a common literature and the continuity of cultural traditions². She sees in the poet's works a clear sense of the rhythm of life, and the existential reflections of the attempt to unravel the riddle of being. Attention is drawn to the concurrent motif of the personification of nature. At the same time, the author notes, following the linguist Władysław Zelech, that the folk pedigree of Konopnicka's poetry is not confirmed by statistical studies of linguistic structures, as there is a lack of dialects and colloquialisms. On the other hand, her created fairy-tale world is permeated with personal feelings woven into realistic descriptions, which invites the reader to decipher the subjective landscape of the soul and the poet's peculiar worldview.

The author emphasises that Konopnicka is a master of constructing landscapes both natural and social, intimate and emotional, as well as their hybrid forms, complementing the humanisation of the image. Through her choice of appropriate style and linguistic structures, she effectively smuggles themes of national liberation into her work. In addition, her poetic genius is demonstrated in

¹ Alina Brzuska-Kępa: *W kręgu istnienia. Topika rytmu życia w poezji Marii Konopnickiej*, Siedlce 2022, s.11.

² T. Cieślukowska, „Po co Homer?“, [w:] *Topika antyczna w literaturze polskiej XX w.*, red. A. Brodzka, E. Sarnowska-Temierusz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 14-16.

works immersed mainly in the theme of death and hope for Poland's resurrection. What is more, the incredible subtlety hidden in the linguistic layer, the sacralisation, and individualisation of the scenes make visible the poet wrestling with the mystery of life from the side of death. The impossibility of human cognition, the contradictions of spirit, matter and and the individual's domination of time and impermanence make man split in on himself. On the other hand, she shows how man strives for immortality in a Platonic way.

In the second chapter, the thorny road is followed by homo viator, who, endowed with the gift of life by the God-poet, weaves a thread of existence. In the created vision of a wanderer semiconsciously, as if in lethargy, wandering along the road of life, the author sees a multitude of metaphors oscillating around the theme of movement, life's momentum or dynamics, for example, in the "life's storm" "life's current". Through comparisons, Konopnicka highlights the similarity between the roar of a sea wave and the beating of the human heart as the depths of life. Elsewhere, Alina Brzuska-Kępa notes that the fire of the home hearth symbolises the life of both family and state³. She shows a treatment of the anthropomorphisation of the mother-earth, used in the poet as a related vision of the Mother of Sorrows and the human son of the earth. Metaphors of human life from different semantic fields are also recognised, which is a similar tendency to the metaphors used in Young Poland. In addition, the author reads Konopnicka like a Heraclitean sage in a clear and legible way, emphasising the changeability, dynamism, and transformation of life. Her man, 'embedded' in the cyclicity of the elements of nature coexisting in the harmony of phenomena, looks within himself and follows the Neoplatonic thought of the immortality of the spirit, which is to free him from himself and the world from the prison of matter.

In the third chapter, the author considers the theme of youth undertaken by Maria Konopnicka along with the symbolism, as well as other poetic devices, attributes she used to name childhood and adolescence. The apparent morning simplicity and delight in the world, or the sensitive eroticism included in the poems, brings solace to the mature poet. Her age is revealed by the structure of the work and the content, definitely richer than that of an immature person, but put into the mouth of a child. On the one hand, she feels the joy, the freshness of spring flowers, while on the other she sees the faded, shabby rags of a girl symbolising spring, who must mature more quickly and, in a pejorative sense, face temptation and sin. The allegorical nature of the poet's themes and their symbolic rather than landscape function are obvious, as is the reference to the seasons: summer rays or spring in shades of white or green. She uses epithets to show a saturation of light or brightness linked in meaning to moral purity. Metaphoric visions glide and

³ Alina Brzuska-Kępa: *W kręgu istnienia. Topika rytmu życia...*, op.cit., s.68-69.

winging surround the bloom and freshness of spring. The author also notes that among the singing of larks and nightingales, the youth is more inclined to great actions, idealism, enthusiasm and energy.

The anthropomorphic pattern can be found in the wedding ceremony. Through the grammatical type of the names Czorsztyn and Niedzica, Konopnicka shows the wedding of a man and a woman, during which a kind of contamination of landscape and cultural elements takes place. Moreover, Longings may follow a Bovarian impossibility, a delusion. Another theme explored by Alina Brzuska-Kępa is the theme of love in the poetry of the national poet, as a feeling hidden from the world, yet greedy and jealous at the same time. There is a clear reference to gentle eroticism and allusions to maidens who lost their garlands after mating, to the mythological Eros or the naked breast of the Faun.

The author combines the themes of old age and death in her studies. In *The Autumn of Life or Relation from a Journey*, she repeats after Konopnicka: *memento mori*, highlighting the effectiveness of poetic treatments achieved by contrasting references to, a bustling crowd and a grave, austere grave slab. Elsewhere, in the work *Biblical Judgement*, inspired by the Sistine frescoes, the figure of Adam appears as a death sower, being disobedient to God, which places the burden of dying on humanity. Death is considered the apocalyptic time epiphenom which makes people stony, and the cup is a chalice of bitterness with evangelical provenance. In doing so, he concludes that *life and death become two despairs, floating on the edge of being*⁴.

The writer mentions rhetorical questions, a kind of hyperbolisation, and the universalisation of a timeless image as frequent figures used by Konopnicka⁵. He notes that the power of expression is also reinforced by references to categories of colours, sounds, or smells in the landscape. The whiteness of death is complemented by the red of blood and the black of graves and crucifixes. Personified death with a scythe or swan in a folk setting is recalled by the sound of bells or a deathly silence. Konopnicka's modernist ideologies correspond to the tenets of symbolism: old age and death are compared to autumn and winter. The vision of a steppe covered with bones or the gloomy night scenery encourage existential reflections on the meaning of life⁶. In her work, Alina Brzuska-Kępa indicates that liberation from death and rest in God, respite through resurrection, is part of a European trend with Christian roots⁷. Closing the wheels of human life, it announces a new existence. This is supported by the metaphor of dawn, which linguistically uses the noun as a marker of time, while heralding the daybreak of a renewed humanity.

⁴ Ibidem, p. 134.

⁵ Ibidem, p. 137-142.

⁶ Ibidem, p. 168.

⁷ Ibidem, p. 170.

Chapter five deepens the consideration of rebirth and the rhythm of life in Maria Konopnicka's poetry most often in the context of Christ's resurrection, which confirms her as an inheritor of the Romantics, gifted with an esopic language of messianic origins. Other themes outlined by the author include rebirth from ashes and rising from the grave as an awakening from sleep towards resurrection, complete with the sound of a bugle call to action.

More phraseological than symbolic is the image of native fields, where the seed conceived in the ground turns into ears of grain, needed for baking bread. According to the author of the study, Konopnicka uses agrarian phraseology in poetic imagery drawn from the region⁸. She also sees clear phrases to God, speaking on behalf of the wronged, as well as the metaphor of the seasons, the wheel of constantly renewing nature. The image of eternity, of divine perfection peeping through the waters of the sea, is a reference to Neoplatonic emanation, where the perfect being of the Creator is reflected in earthly space.

Alina Brzuska-Kępa addresses one of the less recognisable themes in Maria Konopnicka's poetic output, that of the rhythm of life, and analyses it according to the 'existential key'. She analyses poems showing the transformation of the poet's views on human life, which evolved without revolutionary and violent changes. She also points out that the reevaluations in the author's views are due to the constant variability of life subject to constant transformations in time and earthly space.

The author shows that for Konopnicka, man is an element of cyclic nature and part of the eternal universe, and the belief she professes leads him through the gates of death to the resurrection of soul and body according to Christian doctrine. He also notes that she uses a circle of associations and images to define opposite concepts, such as life and death.

BIBLIOGRAPHY

- Brzuska-Kępa A., *W kręgu istnienia. Topika rytmu życia w poezji Marii Konopnickiej*, Siedlce 2022.
- Budrewicz T., *Językowy obraz drogi w poezji Konopnickiej*, Kraków 2002.
- Budrewicz T., *Konopnicka. Szkice historycznoliterackie*, Kraków 2000.
- Cieślakowska T., „*Po co Homer?*”, [w:] *Topika antyczna w literaturze polskiej XX w.*, red. A. Brodzka, E. Sarnowska-Temeriusz, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- Cirlot J. E., *Słownik symboli*, przeł. I. Kania, Kraków 2000.
- Dłuska M., *O poezji Konopnickiej*, w: *Studia i rozprawy*, t. 2, Kraków 1970.
- Konopnicka M., *Poezje*, t. 1-8, wydanie zupełne, krytyczne, oprac. J. Czubek, słowo wstępne H. Sienkiewiczza, Warszawa [1915-1916].

⁸ Ibidem, p. 208.

Szypowska M., *Konopnicka jakiej nie znamy*, Warszawa 1990.

Zelech W., *Statystyczna struktura językowa poezji Marii Konopnickiej*, „Rocznik Nauko-
wo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1997, z. 192.

Dane kontaktowe / Contact details:

E-mail: monika.oledzka@uph.edu.pl

CZY TO PTAK, CZY TO SAMOLOT...?

RECENZJA TOMU

PTAKI W LITERATURZE, KULTURZE, JĘZYKU I MEDIACH

Julia Magdziak

Uniwersytet w Siedlcach
jm85158@stud.uph.edu.pl

Streszczenie: Recenzja monografii wieloautorskiej *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach* przedstawia strukturę oraz zakres badań przeprowadzonych na wybranych przez autorów przykładach wykorzystywania wizerunku ptaków w wymienionych elementach kultury i sztuki. Autorka wyszczególnia w niej wybrane artykuły, analizuje i poddaje je krytyce.

Słowa kluczowe: ptak, monografia, recenzja, kultura, język, literatura, media

IS IT A BIRD, IS IT A PLANE?...

The review of the monography *Birds in Literature, Culture, Language and Media*.

Abstract: The review of the multi-author monograph *Birds in Literature, Culture, Language and Media* presents the structure and scope of the research carried out on the authors' selected examples of the use of the image of birds in the mentioned elements of culture and art. The author of the review details the selected articles, and then analyses and critiques them.

Keywords: bird, monography, review, culture, language, literature, media

Ptaki. Piękne stworzenia, panowie przestworzy i tajemnica zarazem. Są z nami od zawsze. Jak wyglądałby świat, gdyby nie one? Ponura cisza, puste niebo i poczucie, że czegoś nam brakuje. Obojętnie czy to domowa kura czy dzika gęś, kaczka czy żuraw, każde z tych stworzeń jest na swój sposób niezwykle. Ptaki do tego stopnia fascynowały i wciąż fascynują ludzi, że nie wiedząc kiedy stały się one nie tylko częścią natury, ale też częścią ludzkiej egzystencji. Poza lasem, łąką czy też skromnym ogródkiem, ptaki można odnaleźć także w mowie oraz piśmie. Część ludzi pewnie nawet tego nie zauważa, gdy mówi „Trafiło się ślepej kurze ziarno”. Dlaczego akurat kurze? Dlaczego ziarno? Albo też dlaczego łabędź pod wpływem tradycji literackiej i kulturowej przychodzi na myśl wszystko co piękne, delikatne i dumne? Kto zainicjował takie skojarzenia? Gdzie można je odnaleźć? Na te i inne pytania odpowiada monografia wieloautorska *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach*.

Publikacja poświęcona ptakom, wydana w 2020 roku, zawiera artykuły z zakresu kulturoznawstwa, językoznawstwa oraz literaturoznawstwa. Te, dotyczące występowania ptaków w kulturze oraz mediach skupiają się m.in. na obrazie i opisie zwierząt z rajskich wysp, ptaków w czasopiśmie oraz symbolice pierzastych stworzeń w tradycji ludowej. Językoznawcy z kolei podjęli zagadnienia dotyczące obecności ptaków w przysłowiach czy związkach frazeologicznych, ich pochodzenie. Porównali te związki wyrazowe także z innymi słowiańskimi czy germańskimi językami. Literaturoznawcy natomiast przestudiowali obecność ptaków jako bohaterów w epokach literackich oraz wybranych dziełach literatury pięknej i fantastyki.

Monografia wieloautorska została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy z nich odnosi się do symboliki wybranych gatunków ptactwa w kulturze oraz sztuce np. rzeźbom, obrazom i tradycji. Drugi traktuje o obrazach ptaków w języku czeskim oraz francuskim. Ostatni rozdział odnosi się do obecności ptactwa w literaturze; skupia się na ich roli i znaczeniu w poezji oraz prozie.

Wstęp do publikacji, autorstwa Andrzeja Borkowskiego, przybliży czytelnikowi znaczenie ptaków w kulturze i sztuce. Autor pokazuje również, że symbol tych zwierząt jest obecny w naszej codzienności – wizerunek jest obecny na godłach czy herbach miast, województw oraz krajów.¹ Wyliczenia przykładów pozwalają czytelnikowi zrozumieć, że monografia stanowi temat do rozważań oraz szerszych badań.

Na początku chciałabym poruszyć kwestie ikonografii. Zdecydowanie najwięcej obrazów wykorzystwała Julia Czaplą w artykule *Obraz kontra opis. Źródła XVI-w. mitu o beznogich rajskich ptakach*. Autorka wzbogaca tekst o rysunki zwierząt z szesnastego wieku, by unaocznić odbiorcy, w jaki sposób postrzegano mało znane wówczas gatunki z dalekich wysp. Skupiano się przede wszystkim na zobrażowaniu ich piękna i wyjątkowości, podczas gdy tekst przytaczał historię stopniowego poznawania natury rajskich ptaków, sposobu bycia oraz zachowania. Jak wszystko co nowe i nieznanne w Europie, im mniej o nich wiedziano, tym bardziej chciano je zrozumieć. Często jednak z fascynacji rodziły się nowe pomysły (np. feniks w płomieniach przedstawiany jako kruk). Cała „beznogość” rajskich ptaków wywodzi się z tego, że na obrazach skupiano się głównie na przedstawieniu barwnego, niespotykanego upierzenia, dlatego rysowano je w taki sposób, że skrzydła, ogon i grzbiet zasłaniały nogi zwierząt, skutkiem czego wyglądały, jakby zostały ich pozbawione.

¹ Jak pisze Andrzej Borkowski: „Naukowy tom monograficzny (...) to kolejne ogniwo interdyscyplinarnego namysłu badawczego po koniu, kocie i psie. Te dociekania koncentrują się na problematyce fauny w perspektywie rozpoznawania funkcji oraz objaśniania znaczenia zwierząt w wybranych tekstach kultury”. Cyt. za: *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach*, red. Ewa Borkowska, Andrzej Borkowski, Maria Długołęcka-Pietrzak i Barbara Stelingowska, Siedlce 2020, s. 9.

W omawianej monografii wieloautorskiej nie brakuje również autorów badających znaczenie ptactwa w kulturze i sztuce. Artykuł Magdaleny Bryły „*Kiedy kur pieje, diabeł truchleje*” – przegląd symboliki koguta w opowieściach ludowych i wierzeniach religijnych jest ciągiem wyszczególnionych cech i zalet ptaka, za które ceniono go w dawnych czasach. Z kolei innym ciekawym sposobem przedstawienia tematu jest praca Adriany Dziemitko „*Aviarium*” młodopolskiej poezji kobiecej. Autorka stworzyła niewielki bestiariusz ptaków obecnych w literaturze przełomu dziewiętnastego i dwudziestego wieku. Przedstawia zwierzęta, opisuje je, przybliża czytelnikowi ich symbolikę (m.in. wspomnianego wcześniej łabędzia), a jednocześnie ugruntowuje własne spostrzeżenia na podstawie wybranych przykładów literackich.

Prawdziwym zaskoczeniem okazują się również prace z dziedziny językoznawstwa. Nawet jeżeli odbiorca nie interesuje się tą nauką, nie oznacza, że nie zrozumie treści, którą mają do przekazania Lubomír Hampl oraz Małgorzata Posturzyńska-Bosko. Autorzy zaprezentowali związki wyrazowe związane z ptactwem w języku czeskim (oraz podobieństw wyrażen do języka polskiego) i francuskim. Ich badania przedstawiają archetypy zwierząt w mowie, którym na przestrzeni lat nadano już pewne cechy, z którymi są one kojarzone. Przykładowo kura to zazwyczaj symbol głupoty czy niewielkiego rozmiaru, sroka z kolei w języku francuskim jest zwiastunem pogody (dobrej bądź złej, autorka przywołuje oba przykłady). Badania te są sformułowane w tak przystępny sposób, że nawet jeśli czytelnikowi obce są oba języki, może potraktować badania jako zaskakujące ciekawostki i przekonać się, jak wiele łączy pozornie różne od siebie mowy.

Jako wielka sympatyczka fantastyki, stwierdzam, że na uwagę zasługuje również jedna, jedyna praca poświęcona temu gatunkowi literackiemu, mianowicie artykułu Marka Jastrzębskiego pt. *Kwestia orłów J.J.R. Tolkiena. Czytając „Władcę pierścieni” i „Hobbita”*. Niezwykle cieszy mnie, że prowadzone są badania również z zakresu niedocenianej (w mojej opinii), ale jednocześnie bardzo rozpowszechnionej kategorii lektury. Autor skrupulatnie interpretuje i analizuje postacie orłów, opiera się na wybranych fragmentach książek Tolkiena. Niezrozumiałe lub wyrwane z kontekstu cytaty wyjaśnia w przypisach, tak, by czytelnik miał pewność, że jest w stanie zrozumieć i zaakceptować zdanie badacza.

Zbiór artykułów *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach* są jak podróż przez dorobek sztuki i kultury, w których bohaterami są właśnie ptaki. W rzeczy samej to stworzenia, które można badać jeszcze przez długi czas. Tak długo, jak będą żyć i będą obecne ich archetypy w mowie, kulturze i piśmie, tak długo ludzie będą się nimi fascynować.

BIBLIOGRAFIA

Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach, red. Ewa Borkowska, Andrzej Borkowski, Maria Długolecka-Pietrzak i Barbara Stelingowska, Siedlce 2020.

Dane kontaktowe / Contact details:

Julia Magdziak

E-mail: jm85158@stud.uph.edu.pl

ULEPIONE Z GLINY I SŁOŃCA / HECHAS DE BARRO Y SOL

ANTOLOGIA POLSKO-PERUWIAŃSKA (WARSZAWA 2023)

Barbara Stelingowska

Uniwersytet w Siedlcach

Wydział Nauk Humanistycznych

Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa

barbara.stelingowska@uph.edu.pl

ORCID: 0000-0001-7324-1452

Streszczenie: Antologia poezji polsko-peruwiańskiej „Ulepione z gliny i słońca” stanowi pomost łączący 30 poetek (15 z Polski i 15 z Peru) pochodzących z różnych grup społecznych. Elementem wspólnym jest chęć dialogu i współpracy, tworząca przestrzeń, w której różnorodność staje się źródłem inspiracji. W tomie różnice kulturowe postrzegane są jako szansa na dialog, wzajemne poznanie i zrozumienie różnych perspektyw. Poezja staje się miejscem odkrywania wspólnych ludzkich emocji i dążeń. Tom stanowi ważne miejsce spotkania różnych kultur i języków, tworząc inspirujący i różnorodny przekaz literacki.

Słowa kluczowe: poezja, Peru, Polska, tłumaczenie, wielokulturowość, wspólnota poetycka

“MADE OF CLAY AND SUN”. POLISH-PERUVIAN ANTHOLOGY

Abstract: The anthology "Made of Clay and Sun" of Polish-Peruvian poetry is a bridge connecting 30 poets (15 from Poland and 15 from Peru) coming from various social groups. The common element is the willingness to dialogue and cooperation, creating a space where diversity becomes a source of inspiration. In the volume, cultural differences are perceived as an opportunity for dialogue, mutual knowledge and understanding of different perspectives. Poetry becomes a place where common human emotions and aspirations are discovered. The volume is an important meeting point of various cultures and languages, creating an inspiring and diverse literary message.

Keywords: poetry, Peru, Poland, translation, multiculturalism, poetry community

Recenzowana antologia – jak zauważa Katarina Lavmel, inicjatorka i koordynatorka prac nad tomem – „[...] powstała w efekcie spotkania i poetyckiej wymiany myśli w Granadzie. Tam, ponad dwa lata temu, podczas prezentacji antologii polsko-hispańskiej *Logos* wydanej pod egidą [...] Polsko-Iberyjskiego Stowarzyszenia *Arendi Cultural* z Portugalii, wraz z poetami z Malagi i Granady czytaliśmy

polskie i hiszpańskie wiersze. Solidarna poezja, słowa z misją wsparcia dla kobiet zmagających się z nowotworem piersi” (*Ulepione z gliny*: 5). W takich okolicznościach zrodził się pomysł napisania wspólnej polsko-peruwiańskiej książki dedykowanej osobom, które walczą z trudną codziennością, z chorobą, przede wszystkim z depresją w Polsce, w Peru i na całym świecie. Autorki tomu wierzą, że poezja może stać się siłą, manifestem, światłem, ponieważ słowo ma sprawczą moc.

Tę wartość poetyckiego obrazowania stara się przekazać trzydzieści poetek (15 z Polski i 15 z Peru), które odpowiedziały na zaproszenie włączenia do projektu i zechciały w nim uczestniczyć. Należą do nich: Teresa Bachleđa-Kominek, Małgorzata Anna Bobak Końcowa, Katarzyna Dąbecka, Czesława Długoszek, Izabella Teresa Kostka, Alicja Maria Kuberska, Beata Kulaga, Katarina Lavmel, Daria Danuta Lisiecka, Krystyna Mazur, Anna Maria Mickiewicz, Małgorzata T Skwarek-Gałęska, Wanda „Dusia” Stańczak, Teodozja Świdorska, Małgorzata Wątor oraz Nora Alarcón, Lourdes Aparición, Janet Aznarán, Gloria Cáceres Vargas, Roxana Crisólogo Correa, Rocío Hervias Rodríguez, Isabel Matta, Gloria Mendoza Borda, Giovanna Pollarolo, Erica Quintana Rayos, Leda Quintana Rondón, Navale Quiroz Cano, Mary Soto, Patricia Temple, Mercedes Tinoco Obregón.

Nad sfinansowaniem i opracowaniem całości czuwała Katarina Lavmel – Prezes Stowarzyszenia Polsko-Iberyjskiego *Arendi Cultural* ACAPI, książka zaś została wydana w ramach stypendium kulturalnego Starostwa Powiatowego w Słupsku oraz Stowarzyszenie Polsko-Iberyjskie *Arendi Cultural* ACAPI. *Ulepione z gliny i słońca* staje się dialogiem współczesnych poetek pochodzących z różnych części świata, które chociaż nie mogą się realnie spotkać, porozmawiać i podzielić – ofiarują z siebie to, co je określa – poezję i zawarte w niej emocje.

Obok twórczości, która stanowi siłę łączącą i wyraźnie wyodrębniającą się w kontekście omawianego zbioru literackiego, znaczącą rolę odgrywa również płęć, która splata się z biogramami poetek, wpływa na charakter ich twórczości oraz stanowi istotny element wybrzmiewający z treści prezentowanych wierszy. Współcześnie, fenomen popularyzacji i wyeksponowania kobiecości, jak również celowe uwzględnianie roli kobiet w perspektywie historycznej, wykracza poza obszar literatury, obejmując szerokie spektrum dziedzin życia.

W obecnych czasach, obserwujemy rosnącą popularność koncepcji kobiecości oraz aktywne dążenie do jej podkreślenia. To zjawisko nie ogranicza się jedynie do sfery literatury (Śniadecka-Kotarska 2010). Równie istotne jest w innych dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i kulturowego. Wskazuje się na rosnącą obecność kobiet w różnych zawodach i dziedzinach, które uległy feminizacji. Kobiety zyskały swobodę w prowadzeniu biznesów, osiągnięciu sukcesów ekonomicznych, a także uczestniczą aktywnie w życiu politycznym i społecznym.

Warto zaznaczyć, że obecnie kobiety czerpią korzyści z rozszerzonych wolności, zarówno w aspekcie prawnym, jak i ekonomicznym, co pozwala im działać

w sposób swobodny i niezależny. Ten dynamiczny rozwój sprawia, że obecność i wpływ kobiet w społeczeństwie stanowią znaczący aspekt nie tylko wspomnianego zbioru literackiego, ale również całego kontekstu społecznego i kulturowego w XXI wieku.

Ta wolność manifestuje się na różne sposoby w prezentowanej antologii, co warto przedstawić w poniższych przykładach, w których kobieta chce: „poznać nie-nazwane / uwierzyć nie widząc / odzyskać nadzieję / poczuć miłość” (*Katedra*), „teraz / buntuje się / zrywa niewidzialne / uczy się wolności / najpierw w słowie” (*Kobieta*); ma świadomość, że: „Jeszcze / pachnąca rajem Nie odegrałam/ ostatniej roli” (*Ciąg dalszy nastąpi*); ma poczucie własnej wartości: „odrzucam pierdoły a priori” (*Dziecięca radość poety nie jest trendy*), „ja dojrzała kobieta nie tamta dziewczyna” (*Jestem...*), „jestem pieśnią kwitnącą [...] uskrzydloną przez czas” (*Pieśń*); pragnie być: „I ja, ja chcę być sercem deszczu / by śnić ciebie” (*Serce deszczu trzepocze*), „pijana twoim oddechem” (*8*); przekazuje prawdę: „kto się uczy / nawet będąc kobietą, odniesie sukces” (*Marzenie kupca*); czuje swoje ciało w bólu i cierpieniu (*Ciało bólu, Od Pana*) oraz w odczuwanych pieszczotach: „coraz bardziej wyciekam – z ciebie życie” (*Mijanie*), „otwierasz mnie delikatnie / jak słodkie coś / czego nigdy / w swoich ustach / nie miałeś” ([inc.] *** *Łśniące krople*); odczuwa pragnienia egzystencjalne: „dźwigam swoje kamienie/ Chcę domknąć nareszcie wiesz, którym żyję/ I nie mogę” (*Sztuka żeglowania*); jest świadoma swojej przeszłości: „ulepiłam się z gliny i słońca” (*Dorastałam na pustyni*) i przyszłości: „Będę jedną, wieloma, żadną nieważką, niewidzialną, pełną” (*Miejski motyl*). Najpiękniejszą kobietą manifestację przynosi wiersz *Kobieta* Wandy „Dusi” Stańczak, który warto przywołać w całości. W utworze tym odsłania się pełnia kobiecych potencjałów:

Uśmiechem **otwiera**

każde drzwi

niszczy blokady

i **łamie** szyfry

zamyka okna na

niepokoje i troski

jej aura **przenika**

do najgłębszych

zakamarków duszy

słabości **upina**

artystycznie w moc

nie do pokonania

kiedy **kocha**

pod dotykiem

jej spojrzenia

umiera dokoła
szarość i brzydota¹.
(s. 38)

Z recenzowanego tomu wyłania się radykalność, determinacja oraz stanowczość kobiecego działania. Te cechy narodziły się w kontekście krytyki i transformacji przestarzałego modelu wychowania i edukacji. W efekcie tego procesu narodziła się nowa odmiana wspólnoty, którą można określić jako „siostrzane powinowactwo”. To pojęcie uosabia ducha jednoczenia, wzajemnego wsparcia oraz integracji kobiet w kontekście rozwoju literackiego².

Warto zwrócić uwagę, że omawiany tom poezji stanowi nie tylko wyraz artystycznego wyrażenia, ale również reprezentuje bardziej globalny trend zmiany społecznej i kulturowej. Zmiana ta związana jest z przewartościowaniem tradycyjnych ról i oczekiwań wobec kobiet, co wyraża się w ich aktywizmie, tworzeniu wspólnoty oraz budowaniu poetyckiej tożsamości. Omawiany proces przyczynia się do kształtowania nowych, bardziej równoprawnych relacji społecznych. Owa radykalność, determinacja i stanowczość kobiecego działania w kontekście literatury stanowią jedynie wyraz ducha przemian, które zachodzą w szerszym spektrum życia społecznego i kulturalnego.

Tom poezji polsko-peruwiańskiej stanowi niepowtarzalny zbiór, obrazujący różnorodne perspektywy, doświadczenia oraz style literackie. Zróżnicowanie kulturowe, które wyraża się w twórczości autorek, jest głęboko zakorzenione w tradycjach, historii i obyczajach obu krajów, co stwarza fascynującą przestrzeń dialogu, umożliwiającą oswojenie się z odmiennymi perspektywami, otwarcie na poznanie oraz zrozumienie różnych punktów widzenia, a także wyrażenie uniwersalnych ludzkich doświadczeń.

Dodatkowym walorem tej antologii jest zachowanie oryginalności i specyfiki językowej zarówno w języku polskim, jak i hiszpańskim – a nawet co należy podkreślić, tłumaczenia uwzględniają język keczua – co przyczynia się do jej wielojęzycznej i międzykulturowej natury. Tematyka omawianego tomu jest bogata i różnorodna, a wielogłosowość w poezji stanowi kluczowy element, który nadaje jej indywidualności. Poetki w swoich utworach podejmują różnorodne kwestie, począwszy od spraw uczuciowych, takich jak miłość, tożsamość, doświadczenia osobiste i intymność, aż po kwestie o charakterze społecznym i kulturowym, odzwierciedlając w ten sposób swoje głęboko ukierunkowane emocje i refleksje. Tom ten

¹ Podkreślenia autorki recenzji.

² Zob. *Kobiety we współczesnej Europie. Rola i miejsce kobiet na rynku pracy, w polityce i w społeczeństwie*, red. Magdalena Musiał-Karg, Toruń 2009; Ewa Kraskowska, *O tak zwanej „kobiecości” jako konwencji literackiej*, w: *Krytyka feministyczna: siostra teorii i historii literatury*, red. Grażyna Borkowska, Liliana Sikorska, Warszawa 2000 i in.

tworzy przestrzeń do refleksji nad tym, co łączy, nie dzieli, a wielość perspektyw poetyckich wpisuje się w ducha kobiecej wspólnoty literackiej.

Oprócz podejmowanej tematyki, autorki omawianego tomu wyróżniają się również wyjątkową kreatywnością językową, widoczną w eksperymentach z językiem i formą poetycką. Wykorzystują dostępne narzędzia stylistyczne oraz inne formy wyrazu, takie jak gra słowami, celem nadania swoim wierszom głębi i ekspresji.

Antologia poezji polsko-peruwiańskiej pełni istotną rolę w budowaniu mostów między różnymi grupami społecznymi. Inspiruje do dialogu i zachęca do współpracy, tworząc przestrzeń, w której różnorodność staje się źródłem inspiracji. Różnice kulturowe są tu postrzegane jako okazja do otwartego dialogu, wzajemnego poznania i zrozumienia odmiennych perspektyw. To także miejsce, w którym odkrywa się wspólne ludzkie emocje i dążenia. Dlatego omawiany tom nie ogranicza się jedynie do zbioru wierszy, lecz stanowi istotne centrum spotkań różnych kultur i języków, tworząc inspirujący i różnorodny przekaz literacki.

LITERATURA

Ulepione z gliny i słońca / Hechas de barro y sol. Antologia polsko-peruwiańska, red. K. Lavmel, przeł. A. Trzeciakowska, Warszawa 2023.

Śniadecka-Kotarska, M., 2010, *Kobieta w historii Peru*, Warszawa, CESLA, UW.

Kobiety we współczesnej Europie. Rola i miejsce kobiet na rynku pracy, w polityce i w społeczeństwie, red. M. Musiał-Karg, Toruń 2009, AM.

Kraskowska, E., 2000, *O tak zwanej „kobiecości” jako konwencji literackiej*, w: *Krytyka feministyczna: siostra teorii i historii literatury*, red. Grażyna Borkowska, Liliana Sikorska, Warszawa, IBL PAN.

Dane kontaktowe / Contact details:

Barbara Stelingowska

Uniwersytet w Siedlcach

Wydział Nauk Humanistycznych

Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa

E-mail: barbara.stelingowska@uph.edu.pl

O PEŁNI ZAMYŚLENIA URSZULI TOM

Karolina Byszewska
Uniwersytet w Siedlcach
e-mail: karolina_byszewska@wp.pl

Streszczenie: Głównym założeniem niniejszego artykułu jest próba recenzji tomu poezji Urszuli Tom, a także przedstawienie twórczości siedleckiej autorki szerszemu gronu odbiorców. Mimo że szkic skupia się głównie na przeglądzie motywów, koncentruje się także na podmiocie lirycznym tych wierszy. „Ja” liryczne opowiada o problemach codziennego życia, a ponieważ dotyczą one każdego człowieka, niniejszy tom poezji jest dziełem uniwersalnym. Szukając zatem odpowiedzi, czy warto przeczytać tę książkę, autorka artykułu zauważa, że tom poezji jest wartościowym dziełem kultury.

Słowa kluczowe: Urszula Tom, *Pełnia zamyślenia*, poezja, recenzja, literatura współczesna

ABOUT URSZULA TOM'S *PEŁNIA ZAMYŚLENIA*

Abstract: The main point of this article is to review Urszula Tom's volume of poetry, as well as to introduce the work of the Siedlce-based author to a wider audience. Even though this draft mainly focuses on motifs overview, it also centres on the lyrical subject of those poems, exploring his beliefs, strengths and weaknesses. Lyrical "I" tells stories about the problems of everyday life, and because it affects every person, this volume of poetry is so universal. Thus, looking for an answer as to whether this book is worth reaching for, the author of the article notes that it is indeed a valuable cultural work.

Keywords: Urszula Tom, *Pełnia zamyślenia*, poetry, review, contemporary literature

W XIX wieku słynny amerykański twórca, Edgar Allan Poe, drukiem wydał *Zasadę poetyckości*. W teoretycznoliterackim eseju poeta stwierdził, iż wiersz nazwać można wierszem, jeżeli pobudza uwznioślenie duszy. *Pełnia zamyślenia* Urszuli Tom skłania co prawda do rozmyślań, przede wszystkim jednak – do odczuwania. Wymusza przeżywanie poszczególnych stanów emocjonalnych wraz z lirycznym „ja”.

Urszula Tom jest współczesną, prawdopodobnie nieznaną szerszemu gronu odbiorców, poetką z Siedlec. *Pełnia zamyślenia*, wydana staraniem Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich w 2022 roku, podzielona została na cztery

części. Poezja przeplata się tutaj z krótszymi fragmentami prozy poetyckiej, a powoli zapadająca noc – z luźno płynącymi myślami. Wiersze poddane są delikatnym zabiegom awangardowym, w wielu bowiem brak jest zarówno tytułów, jak i kluczowej w języku interpunkcji.

Utwory zaproponowane w *Pełni zamyślenia* są wyrazem uczuć podmiotu lirycznego. Osoba mówiąca w wierszach jest wyraźna, odważna. Stawia czoła wyzwaniom życia z siłą płynącą z zaakceptowania siebie, swojego losu, ale przede wszystkim nieuchronności przemijania. Właśnie to jest przyczyną nocnego zamyślenia podmiotu – problemy codzienności. Takie ujęcie rzeczywistości z pewnością ułatwia utożsamienie się z utworami siedleckiej poetki, szczególnie kiedy opowiada o stracie i odchodzeniu najbliższych i najbardziej ukochanych.

Poza tekstami, których problematyka osadzona została w codzienności, poetycki tom zawiera także tłumaczenia wybranych utworów na język szwedzki – ciekawy sposób przypomnienia zebranej w innych publikacjach twórczości. Następnym nieszablonowym elementem jest spis dotychczasowych publikacji – zainteresowanym z pewnością ułatwi to dotarcie do wydanych już tomów poezji, antologii, wspomnień oraz recenzji Urszuli Tom.

Warta komentarza jest także oprawa edytorska wzbogacona pracami plastycznymi Aliny Pięty. Laboratorium Literatury IKR[i]BL od zawsze zwraca uwagę na szatę graficzną – poprzednie tomiki pod tym względem również są niebywale dopracowane. Okładkę *Pełni zamyślenia* zdobią zatem malowane gałęzie, które – szczególnie w połączeniu z kolorystyką – przywodzą na myśl las. Zarówno personalia autorki, jak również tytuł oraz miejsce wydania są dobrze wyeksponowane i widoczne.

Niniejszy tom jest zatem doświadczeniem ciekawym, pozycją niemalże obowiązkową, szczególnie w biblioteczkach osób, które cenią sobie poezję współczesną. Jeżeli Czytelnik wymaga od dzisiejszej sztuki niedosłownej, romantycznej uczuciowości oraz symbolicznych zawilości, powinien sięgnąć po literaturę innego okresu. Podobnie zresztą jest na przykład z awangardowością, Urszula Tom wypracowała sobie bowiem charakterystyczny, niepowtarzalny styl. Jej twórczość jest jedyna w swoim rodzaju – wyróżnia się zarówno na tle innych epok, jak i poszczególnych autorów. Chociażby z tego względu warto dać szansę siedleckiej poetce. Osobiście szukam w poezji na przykład większej ekwiwalentyzacji języka, mimo to i tak chętnie sięgnę po inne tomiki. Wierzę zatem, iż odnajdę coś wartościowego w *Pełni zamyślenia*, coś tylko dla siebie.

Dane kontaktowe / Contact details:

Karolina Byszewska

E-mail: karolina_byszewska@wp.pl

VI

EKSPOZYCJE LITERACKIE

WIERSZE

Violetta Machnicka
viola.machnicka@wp.pl

1. Piec na ekogroszek Erotyk¹

Bardzo lubię zapach pieca –
gorąc ognia mnie podnieca,
woń od dymu i popiołu
podniecają mnie pospołu.

A gdy jeszcze iskra tryśnie,
lica moje są jak wiśnie,
nozdrza chłoną lube wonie,
piec macają czułe dłonie.

Po co pompa² doskonała? –
ta nie będzie podniecała,
bez uniesień, beznamiętnie
zrobi swoje... obojętnie.

2. Do Krecika Ogrodnika

Garną się do mnie zwierzęta
i krecik o mnie pamięta –
powstają piaskowe górki,
fruwają dynie, ogórki.

¹ Erotyk (gr. *erotikós* – ‘miłosny’) – utwór liryczny o tematyce miłosnej, z pasją akcentujący miłość zmysłową.

² Pompa ciepła – ekologiczne urządzenie grzewcze, które oddaje energię pozyskaną ze środowiska naturalnego do instalacji centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej.

Ta ślepa myszka bez uszek
to warzywniaka zły duszek –
buduje fortece z piasku
najchętniej o bladym brzasku.

Tylko rzodkiewki nie rusza,
bo gorzka w rzodkiewce dusza.

Niechże ja dorwę szkodnika,
który w ogródku pomyka!
Aju-u – do czeskiej bajki –
tam krecikowe są lajki,
mowa ma będzie zaś krótka:
S... z mego ogródka!

3. Sójka³

Zamiast lecieć za morze,
kradnie, co tylko może,
w piórek strojnym błękanie
ma się sójce na życie!

Dziś orzeszek porwała,
i jak paw poleciała,
pusząc dumnie ogonek,
piórka rozcapierzone.

Niechaj teraz kto powie,
że ma sójka pstro w głowie,
że jest mało zaradna
i że głupia, bo ładna...

³ Sójka poza okresem rozmnażania jest wielkim samotnikiem. Samiec i samica wyglądają identycznie. Wszystkożerna, uwielbia żołądźcie, orzechy, które gromadzi i ukrywa w tzw. spizarniach na zimę. W Polsce jest ptakiem osiadłym; w ostrzejsze zimy przylatują do Polski ptaki z dalekiej północy, a polskie przemieszczają się na południe – stąd wrażenie, że sójki nie odlatują. Utrwalona w wierszu Jana Brzechwy *Sójka*: „Wybiera się sójka za morze, / Ale wybrać się nie może” itd.

4. W korku

- Cześć, Vitaro! Tu Vivaro⁴.
Wiem – przedstawić się wypada:
Jestem Opel – z ojca, dziada.
- Jam Vitara od Suzuka,
co nie lęka się dziur w brukach,
gdyż ma mocne zawieszenie
na drogowe podskoczenie.
Co dziś robię? Jadę sobie.
A że upał wcale, wcale –
w korkach stoję, gumy palę.
- Wiem, Vitarko, piękna, mała.
U mnie w pocie klima cała
wiatrem chłodzi, wodą kapie,
ciężko dyszy, głośno sapie.
- Dokąd pędzisz w te upały,
mój Furgonie doskonały?
- Towar wiozę do klienta,
a dostawa – to rzecz święta!
Silnik takie ma obroty,
ze wychodzą siódme poty.
- Nie przemęczaj się w nadmiarze,
nie pracujesz przy pożarze!
I bezpiecznie wróc do domu –
po co komu kupa złomu?

5. W kącie

Refleksja bożonarodzeniowa 2022

Choineczka mała
w kącie sobie stała,
ustrojona w bombki,
samotnie konała.

Zapachniało jodłą,
śmiercią rozpylaną,

⁴ Dialog na polskiej autostradzie A 2 (Autostrada Wolności) prowadzą: Suzuki Grand Vitara (Japonka) i Opel Vivaro (Niemiec).

cudownemu drzewku
bez sensu zadaną.

Umierała cicho,
choć krzyczała wonią,
jednak ślepy człowiek
wcale nie dbał o nią.

Podziwiał błyskotki
chwilowo świecące
i nie chciał pamiętać
o lesie czy łące.

Chwalił Dzieciąteczko,
śpiewał znakomicie,
a w kącie konało
najprawdziwsze życie.

6. Zapomnieli...

Stoi Jacek⁵ znów na szczycie,
ma się teraz znakomicie:
odmłodzony, pozłocony,
atrakcyjny z każdej strony!
Tylko czasem się rozczuła:
po co mi ta ciężka kula?
Wszystko we mnie odnowili,
ale majtek nie uszyli!
Mogli w Roku Kopernika⁶
dać mi gacie choć z piernika.

⁵ Jacek – rzeźba wykonana w Warszawie w 1962 roku przez Wojciecha Jarnuszkiewicza, umieszczona na najbardziej kojarzącym się z Siedlcami ratuszu miejskim (obecnie: Muzeum Regionalne im. Mieczysława Asłanowicza w Siedlcach), związana z legendą o siedleckim mocarzu, młodym kowalu Jacku, i księżnej Aleksandrze Ogińskiej (1730-1798). Po ostatniej renowacji wykonanej w Toruniu Jacek wrócił na ratusz 21 stycznia 2023 roku.

⁶ Rok 2023 Senat RP ogłosił Rokiem Mikołaja Kopernika (1473-1543) – 550. rocznica urodzin i 480. rocznica śmierci autora teorii heliocentrycznej i heliostatycznej budowy świata: *De revolutionibus orbium coelestium (O obrotach sfer niebieskich)*, wydanej w Norymberdze w 1543 roku. W latach 1559-1828 wykład Kopernika znajdował się na *Indeksie ksiąg zakazanych* Kościoła katolickiego.

7. Jacek i klony

Co czuje Jacek,
Gdy na wieży stoi?
Że ważny, że piękny?
A może się boi?

Drży na myśl o burzach,
wichrów kołowaniach,
starym już ratuszu,
słabych rusztowaniach.

Im wyżej kto wejdzie,
z większym hukiem zleci
i żaden blichtr złoty
lotu nie oświeci.

Dźwiga Jacek kulę
od wieków zmęczony,
smutny, patrzy na dół,
a tam – ludzkie klony...

8. Dobry czas

Listopad – najpiękniejsza pora roku:
mglista, dżdżysta, tajemna, pełna uroku,
skupiona, wyciszona, deszczem zapłakana,
wiatrem zawodząca, suchym liściem gnana.

Bez dnia zbyt długiego, bez ptasiego wrzasku,
bez nadmiaru światła, męczącego blasku,
pozwalająca myślom tkać subtelne sieci,
z których wysnuta mądrość oknem nie uleci.

WIERSZE

Sławomir Kordaczuk
s.kordaczuk_siedlce@vp.pl

Pytania przez okna

1. Tęcze

Czysta kropla wody
spływa po szybie
wysycha i nie zostawia śladu

Meandruje iryzując
gdy chwyci odrobinę oleju
i rozprasza się w tęcze
garściami rozrzucone przez wiatr

Kiedyś w Mokobodach
ktoś zobaczył Matkę Boską
w tęczach na szybie
Sąsiedzi też
ale nie wiem
czy uwierzyli
czy tylko ujrzeli

2. Światło

Przez okno wpadł promyk światła
rośnie w zajęczka na ścianie
podczas pierwszego posiłku

Wędruje mozolnymi godzinami
pokonuje dżunglę paprotek, palm i fikusów
kolejno oświetla twarze domowego ołtarzyka
dzieci i ich dzieci na moment ożywają

Znika nie sięgając ostatniego kąta pokoju
dzień przecież jeszcze trwa

ale tej kropli światła już nie ma
co jeszcze by wydobyła z półmroku?

Za światłem cały czas wędrował
wzrok postaci na łóżku
rozpalał w oczach iskierki
odbierał nadzieję na inny koniec dnia

Jutro zakłóci jego wędrówkę
i rozmaże na ścianie wizyta lekarza

Czy zdąży z werdyktem
zanim ogień ześliźnie się
po zamkniętej powiece?

3. Zranione okna

Za tym oknem
panuje radość narodzin
za tamtym stoi trumna
w pustym pokoju
kula ominęła okno
ale śmierć nie

Szyba jest taka krucha
lecz pytania jej nie przebiły
i odpowiedzi też

Pokonał ją strach
już dojrzał
by wyjść w słoneczną przestrzeń
i runąć na bruk
przed powrotem kata
o tym samym nazwisku

4. Pytania

Na wzgórzu stanął nowy dom
miał ciemność w oknach
gdy pozbywał się wilgoci
i czekał na swych mieszkańców

Przed Bożym Narodzeniem
w oknach pojawiły się światła
co zwiastują?
ciepło przy kominku
szczęście w rodzinie
dziecko w drodze
nowe problemy
czy cierpienie i strach
przyniesione ze starego domu

A może po prostu
światło to radość
i nowy sąsiad
i ciepło wokół niego
zapach świeżego chleba
Zapukaj

5. Zderzenia

Pracowity dzień rodził wieczorny odpoczynek
w kuchennym oknie pojawiło się światło
po nim zasłonka
i na jej tle cienie siedzących
naprzeciw siebie dwóch postaci
ich troski i radości napełniły
dom, stodołę, oborę i szmat uprawianej ziemi

Pierwszy zgasł niższy cień
wkrótce drugi – mężowski
i zgasło okno

Miejsce ich życia zajęli sąsiedzi
z oknami pełnymi cieni
osierocone gospodarstwo konało
jak wysychająca w słońcu kałuża
poddawało się
przejechały po nim maszyny
nie myślały o słońcu i ziemi
którą zaorały

Zboże i siano nie czują ręki rolnika
nie ma towarzystwa bocianów, pliszek i wron
dzieci rodzicom już nie pomagają
wołą żyć i zabijać się w oknie komputera

Prośby kierowane do nieba tłoczą się i zderzają
spadają jak kamienie albo zmarznięte ptaki
które przyleciały przed wiosną –
pośpiesznie
za wcześnie
po śmierć

6. Niechciany

Spojrzałeś przez szybę
widzisz w środku niebo
stworzone przez szczęśliwą rodzinę

Zapadł zmrok
zgasili światło
zobaczyłeś na szkle
odbicie swojego piekła

Nie odwracasz się
słyszysz
za tobą pęka szyba
pod butem chrząści jej okruch

Ktoś wychodzi
drzwi się zamknęły
trzasnęło okno

7. Nie dla mnie

Joli - koleżance ze studiów

Nie dla mnie kolczyki
nie dla mnie korale
nie dla mnie błękity, zielenie
ani łzy syna nad moim grobem

Niecałe pół wieku –
zaledwie początek życia
które już utonęło
pod katafalkiem kwiatów

Złotem, czernią, fioletem żegnają
syn z dziewczyną
ojciec z rodziną
przyjaciele z lat dawnych
uczniowie z pamięcią o swojej pani

Jutro e-maile i smsy jak co dzień
zegarki, godziny, terminy
humor, dowcipy, kawały
znów można śmiać się, żartować
zapłacić zaległą składkę na wieniec

Twojego imienia nie wykreślam
już od dawna nie usuwam
wszyscy będziecie żyli
dopóki ja żyć będę
w mojej pamięci
w moich notesach
w oknie mojego telefonu

8. Modlitwa

Do puszek zamykam
podrapane kolana i poranione palce
młodzieńczą naiwność zbawienia świata
dziecinne lęki i troskę o dzieci

Wiedz światko mnie
wszystkich moich bliskich i znajomych

Omijaj ludzi w stal zakutych
nie usłyszą pukania w pancerze
i nie zauważą
pękających szyb

TABLE OF CONTENTS

FROM THE EDITOR	5
I/ LITERARY AND HISTORICAL CONTEXTS	
František Všetická: TEKTONIKON OF VIKTOR DYK	9
Karolina Byszewska: NARRATIVE STRATEGIES IN MAREK HŁASKO'S SHORT STORY <i>PAMIĘTASZ</i>, <i>WANDA</i> AND SELECTED FRAGMENTS OF JAUME CABRE'S NOVEL <i>CONFESSIONS</i>	15
Ewa Borkowska: ON THE SEMANTICS OF THE TREE IN THE POETRY OF JULIA HARTWIG. SKETCHES FROM READING	27
Agnieszka Banaś: JÓZEF ANTONI ROLLE – 19TH CENTURY POLYMATH	35
II/ LANGUAGE – MEDIA – DISABILITY	
Magdalena Wieczorek: HUMOUR AS A MEANS OF AFFILIATION WITH VIEWERS: A RELEVANCE-THEORETIC APPROACH	47
Katarzyna Patoleta: A LINGUISTIC ANALYSIS OF METAPHORS IN THE LYRICS OF ROCK MUSIC	63
Антоніна Шуляк, Сергій Кулик: CHARITY MATCHES OF THE «DYNAMO» (KYIV) AND «SHAKHTAR» (DONETSK) FOOTBALL CLUBS IN POLAND IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PR.....	79
Katarzyna Koć: REALISATION OF THE SHORT STORY BY A BOY WITH AUTISM AND MENTAL RETARDATION IN MODERATE LEVEL.....	95
III/ FROM THE GLOTTODIACtic WORKSHOP	
Beata Walęciuk-Dejneka: INTRODUCTION	133
Agnieszka Anusiewicz: CURRICULUM VITAE	135
Barbara Bandzarewicz: OFFICIAL LETTER	139
Ewa Borkowska: CONGRATULATORY LETTER.....	143
Joanna Całka-Kotobelli: INVITATION.....	147
Maria Długolecka-Pietrzak: POSTCARD / SMS.....	151
Monika Kosowska: CONGRATULATIONS	157
Jana Jodłowska: REPORT	161
Ewa Kozak: PREPARATION OF TEXTS AND STATEMENTS (EXERCISES).....	167
Marta Krakowiak: APPLICATION.....	171
Marta Krakowiak: INTERVIEW.....	175
Julita Michalak: E-MAIL.....	183
Magdalena Myrcha: EXCUSE.....	187
Łukasz A. Wawryniuk: ANNOUNCEMENT	193

IV/ RECENZJE I SZKICE

Monika Olędzka: REVIEW OF ALINA BRZUSKA-KĘPA'S MONOGRAPH: <i>IN THE CIRCLE OF EXISTENCE. TOPICS OF THE RHYTHM OF LIFE</i> <i>IN THE POETRY OF MARIA KONOPNICKA</i>	199
Julia Magdziak: IS IT A BIRD, IS IT A PLANE?... THE REVIEW OF THE MONOGRAPHY <i>BIRDS IN LITERATURE, CULTURE,</i> <i>LANGUAGE AND MEDIA</i>	205
Barbara Stelingowska: "MADE OF CLAY AND SUN". POLISH-PERUVIAN ANTHOLOGY.....	209
Karolina Byszewska: ABOUT URSZULA TOM'S <i>PEŁNIA ZAMYŚLENIA</i>	215

V/ EKSPozyCJE LITERACKIE

Violetta Machnicka: <i>POEMS</i>	219
Sławomir Kordaczuk: <i>QUESTIONS THROUGH THE WINDOWS</i>	225

**Redakcja czasopisma naukowego „Inskrypcje”
zaprasza do współpracy**

Redakcja nie zwraca tekstów, które nie zostały zamówione. Autorzy, decydujący się na opublikowanie swych prac w „Inskrypcjach”, proszeni są o załączenie oświadczenia, iż nie zostały one wcześniej wydrukowane. Artykuły prosimy nadsyłać na adres poczty elektronicznej ikribl@wp.pl w postaci dokumentu programu Word. Wszystkie teksty publikowane w czasopiśmie kierowane są do recenzji wydawniczej. Decyzję o druku podejmuje kolegium redakcyjne.

Zasady i wytyczne odnośnie publikowania w czasopiśmie są dostępne na stronie internetowej: <https://ikribl.com/inskrpcje/>

Contact details / dane kontaktowe:

*Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego.
Stowarzyszenie,
ul. M. Aslanowicza 2, lok. 2, 08-110 Siedlce,
e-mail: ikribl@wp.pl
tel. +48574965963*